

SZAKNYELV ÉS SZAKFORDÍTÁS

Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról
2010–2011

Szerkesztette: Dróth Júlia
Lektorálta: Heltai Pál

ISSN 1587-4389

Szent István Egyetem, Gödöllő,
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
2011. június

TARTALOM

Előszó

I. MINŐSÉGELLENŐRZÉS ÉS LEKTORÁLÁS A FORDÍTÓIRODÁKBAN

Urbán Miklós

Minőségbiztosítás és értékelési technikák a fordítóiroda gyakorlatában

Wagner Veronika

A világ fölmérése. Minőségértékelés egy professzionális fordításszolgáltató gyakorlatában

Galli Péter

Az okiratfordítás gyakorlati problémái

Horváth Péter Iván

A fordítások lektorálási szempontjai

Galli Péter

A hiteles fordítás helye a közigazgatásban

II. ÉRTÉKELÉS ÉS A LEKTORÁLÁS OKTATÁSA A FORDÍTÓKÉPZÉSBEN

Fischer Márta

A társas és önértékelés szerepe a fordítás oktatásában

Dróth Júlia–Jánossy, Emese

Evaluation sheet for the assessment of the qualifying translations of the evening specialised translator courses of SZIE

Dróth Júlia

A lektorálás, szerkesztés, korrektúrázás oktatásának szempontjai a szakfordítóképzésben

III. SZAKNYELVOKTATÁS

Véresné Valentinyi Klára

Kérdőív a szaknyelvoktatás hatékonyságának javításáról a SZIE gödöllői karain

IV. A SZIE SZAKFORDÍTÓKÉPZÉSÉNEK TÖRTÉNETE ÉS JELENE

Boda Helga

A gödöllői szakfordítóképzés története a kezdetektől napjainkig

Boda, Helga

Erhebung über die Situation der deutschen Fachübersetzer der Szent István Universität auf dem ungarischen Arbeitsmarkt unter den Absolventen der Jahre 2005–2010

ELŐSZÓ

Folyóiratunk legfrissebb számának szerzői három csoportba sorolhatóak: a 2011. január 20-án megrendezett gödöllői szakmai nap előadói, SZIE szakfordítóképzésére meghívott szakemberek, valamint a SZIE tanárai.

Az írások kiválasztásának fő szempontja, hogy választ kapjunk a fordítóképzés leg-
égetőbb kérdéseire: Merre tart a fordítási ipar és az iránta támasztott követelmények?
Milyen aktuális ismereteket kell a fordítóképzésnek közvetítenie? Mely kompetenciákat
kell fejlesztenünk, milyen mértékben, milyen arányban a többihez képest annak érdeké-
ben, hogy a képzést elvégző hallgatók mielőbb megfelelő módon beilleszkedhessenek
a munka világába? Hogyan mérhető, illetve értékelhető a megszerzett fordítói tudás,
illetve az elkészített fordítás?

Írásainkból a fordítók, valamint a felsőoktatás szereplői egyaránt választ kapnak a
fenti kérdésekre, betekinthejük egymás munkájába, problémáiba, eredményeibe. Ezál-
tal valósul meg az a törekvésünk, hogy segítsük e két terület között az élő kapcso-
latot, a kölcsönös tapasztalatcserét és információáramlást. Köszönjük szerzőinknek és
olvasóinknak, hogy ebben együttműködhetünk.

A szerkesztő

MINŐSÉGELLENŐRZÉS ÉS LEKTORÁLÁS A FORDÍTÓIRODÁKBAN

MINŐSÉGBIZTOSÍTÁS ÉS ÉRTÉKELÉSI TECHNIKÁK A FORDÍTÓIRODA GYAKORLATÁBAN

Urbán Miklós, Consell Pannonia Kft.

Szinte nincs olyan fordítóiroda, amely a megrendelőknek szánt marketinganyagokban ne nagybetűs büszkeséggel hirdetné magáról annak fontosságát, hogy megrendelőit napról napra a legfantasztikusabb minőséggel kényezteti.

A fordítási minőség, illetve annak biztosítása, fejlesztése kulcskérdés a fordítóirodák gyakorlatában.

Ez így akár elcsépelet közhelynek is beillik. Mégis ebben a mondatban minden szó megfontolásra érdemes. Cikkem célja, hogy bemutassam a fordítási minőség biztosításának buktatóit, az elvárásoknak való megfelelés mögött rejlő munkát, valamint a fordítási minőség mérésének egy lehetséges módját. Szeretnék rávilágítani a fenti frázist komolyan gondoló irodák szüntelen erőfeszítésére, melyet a szakma elismertsége és a nyelv védelme érdekében tesznek.

Mi is az a minőség?

A kiváló és a pocskék minőséget számos áru és szolgáltatás esetén könnyedén megkülönböztetik a vásárlók. Ha egy bizonyos áru vagy szolgáltatás egyszer már bevált, akkor hajlamosak vagyunk hűek maradni az adott áruhoz vagy szolgáltatóhoz. Ezzel szemben az egyszer már bosszúságot okozó árut vagy szolgáltatást hamar belevessük memóriánkért felelős agytekervényeink egyik zugába.

Így van ez a fordítással is. Ha a lektor hangos káromkodások közepette a billentyűzettel veri a monitorját, valószínűleg a fordító gyengébb pillanataiban készült művet próbálja helyrehozni. Vagy a szállóigévé vált „DVD-játékos”-os kézikönyv is ékes mintapéldája a mindenki számára elfogadhatatlan minőségnek. De a másik végletre is számos közismert, sőt világszerte híres példa akad. Gondoljunk csak Frédi és Béni kalandjaira, melyet Romhányi József az eredeti változatot messze felülmúlva végig rímekbe szedve és nyelvi humorral teletűzdelve fordított, vagy A Gyűrűk Ura trilógia fordítására Göncz Árpád tollából.

Fontos Biztonsági Bemutató

01. Olvassa ezeket a bemutatókat.
02. Fenntartsa ezeket a bemutatókat.
03. Figyeljen minden figyelmeztetésre.
04. Betartson minden utasítást.
05. Ne víz mellett tegye a berendezést.
06. Csak a nedves textillával töröljön.
07. Ne dugulja el a szellőző lyukot. A gyártó utasítása szerint felszerelje.
08. Ne tegye melegség forrása mellett, például a radiátor, a kemence, vagy hőmennyiséget termelő apparátus mellett. (erősítő is)

DVD-játékos kezelése előtt alapsan kell olvasnia el a következő utasításokat

- A takarítás előtt kihúzza DVD-játékos dugóját. Ne használja fel a folyékonyas vagy gázas tisztítószereket.
- A nedves textillával töröljön.
- Csak használhatja a gyártó által megbízott összekapcsolót, a meghatalmazáson nélküli összekapcsoló károsított.
- Ne tegye DVD-játékost víz mellett, például fürdőkád, mosdótál, konyha mellett, vagy a nedves helyen valamint az uszoda mellett.
- Ne tegye DVD-játékost a nem stabil kocsiba,

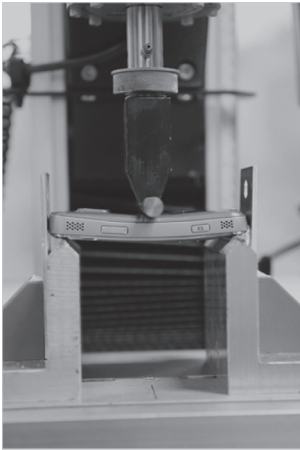
Mint általában oly sok dolog a világban, a minőség sem mindig fekete vagy fehér. A szélsőségesen jó és rossz minőség között széles spektrum terül el, amelyet a vevők igényeznek a termékek összehasonlítása céljából valamilyen módon mérni, a piac pedig a legkülönbözőbb módon kitölteni.

A megrendelők túlnyomó része nem vet be szofisztikált eszközöket a fordítási minőség mérésére. Egyszerűen a szöveget elolvassa, a szubjektív megérzésére hagyatkozva hozza meg ítéletét egy-egy fordítás használhatóságáról. Ezt a döntést több tényező is befolyásolja, melyek közül természetesen a leglényegesebb faktor, hogy az elkészült szöveg megfelel-e az adott célnak. A megrendelőknek nincs is szükségük arra, hogy ennél árnyaltabb véleményt formáljanak egy fordításról. Nekik egyetlen dolog fontos: minden alkalommal olyan anyagot kapjanak vissza, amelyet megfelelőnek ítélnék az adott célra.

Mint ahogy televízió vásárlásakor sem állunk neki, hogy az áruházban bemérjük a készülék áramköreit, a fordítási minőség meghatározása sem a megrendelő feladata. A minőség mérése és biztosítása sokkal inkább a fordítóiroda érdeke, amely így számíthat arra, hogy a megrendelő hosszú távon elégedettséggel tekint munkájára.

Hogyan definiálható egy szolgáltatás minősége?

A termékek esetén a minőséget a legkülönbözőbb, sokszor az egri vár kínzókamrájának eszközeit is megszágyenítő műszerek segítségével ellenőrzik a gyártás során. A gyárak minőségi célkitűzése általában a hibás termékek arányának adott szint alatt tartása. A szolgáltatás tartóssága vagy ellenálló képessége nem értelmezhető. Valamilyen módon mégis mérhetővé kell tenni a fordítás minőségét ahhoz, hogy a fordítóiroda figyelemmel kísérhesse, értékelhesse, és lehetőleg fejleszthesse azt. A megrendelő ítélete

a felhasználói élményen alapul, így adja magát, hogy a felhasználói élményt közvetlenül befolyásoló hibák számát határozzuk meg.

Egyáltalán miért vannak hibák a fordításban?

A hibák számát és súlyosságát, és így a felhasználói élményt, alapvetően a fordító és a munkafolyamatban résztvevő ellenőrök munkája határozza meg.

A hibák nagy részét a fordító helyezi el az anyagban. Természetesen ez nem valami jól átgondolt aknatevékenység eredménye, hanem véletlenszerű emberi hibákról van szó, amelyek számtalan okra vezethetők vissza. Az okok egy része a fordító képességeivel kapcsolatosak, mint például

érti-e az adott szöveget, elég figyelmes-e, figyelemmel kíséri-e a referenciaanyagokat, stb. Emellett vannak a fordítótól független, de a munkájára mégis komoly hatást gyakorló tényezők, mint pl. a forrásszöveg érthetősége és hibái, a munkakörnyezetben keletkező zavarok – értve ez alatt a technikai problémákat és a külső zavaró hatásokat egyaránt –, illetve a használandó eszközök ismerete.

A fordítás után az anyagok rendszerint többszöri átnézésen esnek át, amelyeknek az a célja, hogy a fordító által a szövegben elhelyezett hibákat javítsuk, és közben lehetőleg ne okozzunk a szövegben újabb hibákat. Az átnézés vagy ellenőrzés folyamata a szöveg célja és a megrendelő pénztárcája szerint sokféle alakot ölthet, kezdve a fordító által végzett „önátnézéstől” a lektorált, célnyelvi ellenőr által átnézett és korrektúrázott anyagig. Sőt a kritikus dokumentumok fordítása során az sem ritka, hogy visszafordítják az anyagot a forrásnyelvre, és ezt összevetik az eredeti szöveggel, így szűrve ki a félrefordításokat és jelentésmódosulásokat.

Ezen ellenőrzések mindegyikének az elsődleges célkitűzése a hibák megtalálása és javítása, ezáltal a fordítás minőségének javítása. Emellett visszajelzést is szolgáltatnak a fordítónak, valamint lehetőséget teremtenek a fordító értékelésére, teljesítményének figyelése.

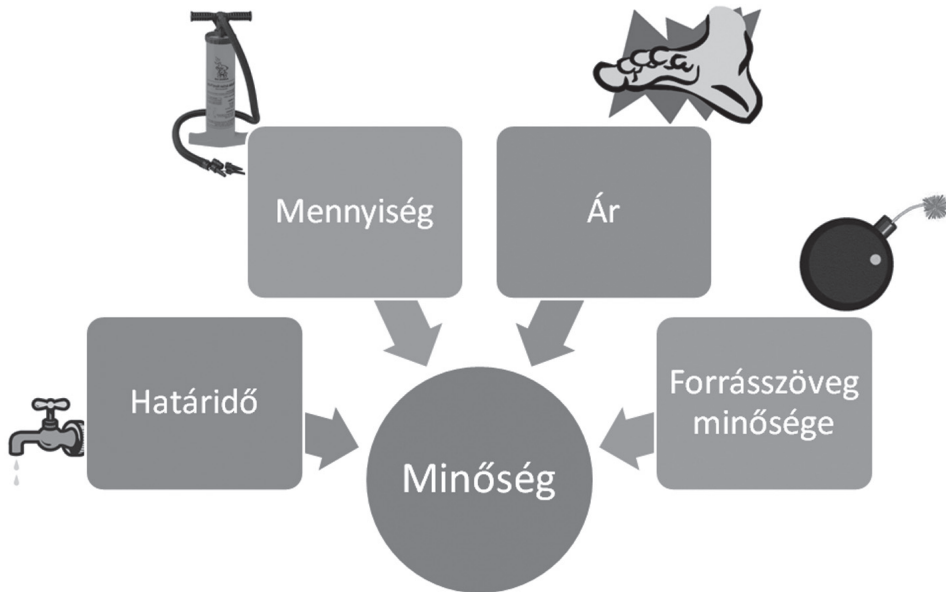
A fordítási minőséget leginkább befolyásoló külső tényezők

A „rohanó világ” effektus a fordítóirodákat is régen utolérte. A határidők és a határidőbe egyre kevésbé belezúfolható terjedelem sokszor kényszeríti arra a fordítóirodákat, hogy egy-egy szöveget több fordítóval, lektorral készíttessenek el. A kollaboratív munkát manapság már szoftvereszközök segítik, de teljes körű szinkron egyik eszköz sem tud biztosítani az akár tíznél is több főt számláló projekts csapatok résztvevői között. Emellett a

nagy rohanásban a fordítók sem tudnak mindig elegendő időt szakítani a referenciaanyagok felkutatására, tanulmányozására.

Az ár szintén befolyásolja a minőséget. Itt nem csak arra gondolok, hogy a tapasztaltabb fordítókat meg kell fizetni, vagy hogy a munkafolyamatba épített ellenőrzések számát alapvetően befolyásolja a munkáért fizetett ár. A projekteken realizált profit egy számottevő részét a fordítóirodák arra használják, hogy a munkatársak által nyújtott minőséget folyamatosan ellenőrizzék, a fordítói csapatot a legkiválóbb fordítókkal bővítsék, valamint a fordítókat és a projektmenedzsereket folyamatosan képezzék.

Emellett a külső tényezők közt meg kell említeni a forrásszöveg minőségét is. A gyenge minőségű forrásanyagokból nincs az a fordító vagy lektor, aki aranyat tudna csinálni. Az angol nyelv – elterjedtsége folytán – sokszor játszik közvetítő szerepet a több nyelvre történő fordításokban. Mint a „több nyelv” egyike, a magyar fordítók gyakran ütköznek bele a távol-keleti országokból érkező eszközök leírásának „orientális angoljába”, melynek fordítása során a legnehezebb feladat a szöveg értelmezése. Ellenben így a magyar fordítás akár jobb is lehet az angolnál.

Még egy fontos külső tényezőt említenék meg, amely egyre nagyobb szerepet játszik a minőség szempontjából. Immáron több mint másfél évtizede használhatók fordítástámogató eszközök (CAT-eszközök) a fordítás hatékonyabbá tételéhez. Ezek az eszközök kezdetben, sőt még 4-5 évvel ezelőtt is, elsősorban a fordítók, fordítóirodák és fordításszervezők „játékszerői” voltak. A megrendelők legfeljebb onnan értesülhettek létükről,

hogy megmagyarázhatatlan, addig sosem látott engedményeket kaptak a fordítóktól az egymáshoz hasonló szövegek fordításakor realizálható hatékonyságnövekedés révén.

Az eszközök fejlesztői azonban továbbléptek ezen, és olyan tartalomkezelő rendszereket (CMS) kezdtek készíteni, amelyek egy-egy CAT-eszközzel teljesen integráltan működnek együtt. Ekkor kezdődött el az a ma is tartó tendencia, hogy a nagyobb fordítási volumennel dolgozó cégektől már úgy érkezik meg a fordítandó anyag a fordítóirodához, hogy a használandó CAT-eszköz abban már rögzítve van. Tehát hiába ismeri a fordító pl. a Trados nevű eszközt, ha a megrendelő egy Idiom World Servert használ, akkor a fordító csak Idiomban tudja fordítani a szöveget.

Elvileg lehetséges az áttérés egyik eszközről a másikra. Ezt segítenék elő az iparági szabványok, amelyek a fordítási projektek szinte minden sajátos területét szabályozzák: a fordítási memóriákat (TMX), a fordítási anyagokat (XLIFF), a szószámolás módszert (GMX), a terminológiai adatbázisokat (TBX) és a szegmentálási szabványokat (SRX). Azonban a teljesen tökéletes áttérés csak akkor lenne lehetséges, ha minden szóba jövő eszköz támogatná ezen szabványokat. De nem teszik. Így aztán, ha a fordító(iroda) megpróbál egy, a megrendelő által kért eszköztől különböző eszközt használni, akkor más szószámokat kap, máshogy lesz szegmentálva a szöveg, nem találja fordítás közben az adatbázisban a terminológiai kifejezéseket vagy a már lefordított mondatokat, stb. Ebből elszámolási viták, kompatibilitási problémák eredhetnek, illetve végső esetben akár újrafordítás is szükségessé válhat.

Mivel minden CAT-eszköz használata kicsit különbözik, testreszabott beállítások nem azonosak, olyan helyzet alakulhat ki, hogy a szövegtípust legjobban ismerő fordító az eszközismeret hiánya miatt súlyos technikai hibákat követ el, illetve el sem vállalja a munkát. Ez pedig végeredményben a fordítási minőséget befolyásolja.

Sajnos a fordító(iroda)k, akiknek a munkáját igazán segítené, ha az eszközök megfelelénének az iparági szabványoknak, még manapság is sokszor inkább arról vitatkoznak, hogy egyáltalán szükség van-e CAT-eszközökre. Az eszközgyártók pedig a fordítók közötti vitákat meglovagolva figyelmen kívül hagyják e szabványokat, és továbbra is újabb és újabb verziókkal rukkolnak elő, amelyek csak félig vagy egyáltalán nem kompatibilisek a szabványokkal. Mindeközben a LISA, a fordítási szabványokért felelős egyik legrégebben működő testület 2011 elején csődöt jelentett. Így pillanatnyilag még e testülettől sem várhatunk átütő sikereket. Úgy tűnik, hogy más szervezetek felkarolják ezt az ügyet, és talán rövidesen megfelelő érdekképviselő áll majd a fordítók szolgálatába a minőség megóvása érdekében.

Hogyan biztosítható a minőség?

Összefoglalva, a fordítási minőség biztosításának a következő négy főbb összetevője van:

A megfelelő fordítói csapat összeválogatása

A megfelelő munkafolyamat végrehajtása

A fordítók és lektorok munkájának értékelése, a teljesítményük figyelemmel kísérése

A fordítók és lektorok folyamatos képzése

Ezen elemek mindegyike feltételezi, hogy a fordítási minőséget számszerűsített módon mérni tudjuk. Hiszen a próbafordítások értékelése, a fordítók lektor által történő értékelése, a célzott képzések összeállítása mind azon alapszik, hogy ezt meg tudjuk-e tenni. A következő részben ezen mérés egy lehetséges útját mutatom be.

„A minőség szokás, nem pedig tett” – mondta egykoron Arisztotelész. Gondolata a fordítások minőségbiztosítására is jól illeszkedik. Egy-egy fordító egy-egy munkája lehet kiváló. De a minőség folyamatos szinten tartásához, illetve fejlesztéséhez elengedhetetlen, hogy a minőségbiztosítás minden eleme szerves részét képezze a mindennapi gyakorlatnak.

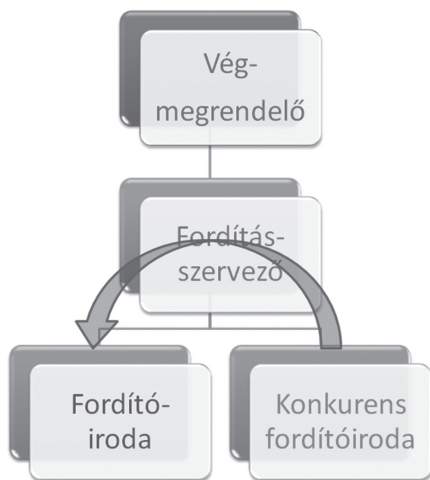
Számszerűsíteni egy szubjektív véleményt?

Nos, az biztos, hogy a fordítási minőség számszerű mérésével olyan ingoványos talajra lépünk, ahol – ha nem a megfelelő helyen kezelik a fordítók és a lektorok ezeket az értékeket és visszajelzéseket – a viták, a sértődések, a nüánsnyi jelentéskülönbségek feletti csörték mindennapossá válhatnak. Ez végső soron épp az ellenkező hatást válthatja ki: például az önbecsülésén csorbát szenvedett, egyébként kiváló fordító elzárkózhat az irodától.

Akár a magát tökéletesnek gondoló fordító, akár a kákán is csomót kereső lektor miatt alakul ki ilyen helyzet, a vita általában nehezen megfogható nyelvtani finomságokon vagy egyéb, a hétköznapi ember számára talán teljesen értelmezhetetlen részleteken alapul. Mindkét fél teljes meggyőződéssel képes egy-egy szón vérré menő vitába bonyolódni,

sokszor csak azért, hogy munkájának makulátlanságát vagy éppen szükségességét bizonyítsa. A lehetőség adott erre. A nyelvi finomságok olyan táptalajt adnak az átfogalmazások burjánzásának, amely bármely fordítást képes piederstálra emelni, vagy éppen letaszítani a Taigetosz szikláiról. Ez a fajta hozzáállás egészen szélsőséges mértéket is ölthet, amikor az adott célnyelvet nem ismerő fordításszervező konkurens fordítókat vagy irodákat uszít egymás munkájára.

Tegyük hozzá, hogy vannak olyan anyagok, melyek fordítása esetén súlyos dollárhalmok múlhatnak ezen nüánsnyi finomságokon. Marketingszövegek esetén egy-egy jól megfogalmazott mondat vevőket foghat meg,

de ennek ellenkezője is előfordulhat. Lokalizált webhelyek esetén a keresőmotorok nem adnak találatot, ha nem a megfelelő szavakat használja a fordító.

Az átfogalmazások mellett a fordításértékelés másik fontos, szubjektív eleme a hibák súlyosságának besorolása. Ha nincs egyértelműen definiálva, hogy mely hibák milyen súlyosak, akkor bizony a lektor – ha az érdeke ezt kívánja – a hibák súlyozásával sokat ronthat az értékelés végeredményén.

A magyar nyelvtani szabályok szintén teret adhatnak az objektív értékelést elkerülni vágyók hajlamainak. Példaként álljon itt a magyar helyesírási szabályzat 138-as pontja:

138. Szóösszetétel révén gyakran keletkeznek hosszú szavak. Ezeket **bizonyos** esetekben **célszerű** kötőjellel tagolni, hogy könnyebben olvashatók legyenek.

A két egyszerű közsóból alakult összetételeket egybeírjuk: asztallap, felezőegyenes, matematikatanítás, nitrogénasszimiláció, paradicsomsaláta, televíziókészülék, teljesítménynövekedés stb. De: sakk-kör stb. (vö. **62.**).

A kettőnél több szóból alakult (úgynevezett többszörös) összetételeket **általában** ugyanúgy egybeírjuk, mint a kéttágúakat: cseppkőbarlang, gépkocsivezető, ivóvízellátás, készruhaáruház, pénzügyőraktanya, rádiószaküzlet, úttörővasút, nyersolajmotor, rendőrfőnök, barnakőszénkocsz, mértékegységrendszer stb. – A hat szótagonál hosszabb többszörös összetételeket azonban már többnyire **kötőjellel** tagoljuk két fő összetételei tag határán: csapatzászló-avatás, dokumentumfilm-bemutató, könyvritkaság-gyűjtemény, tornász-csapatbajnokság, munkaerő-nyilvántartás, foszforműtrágya-gyártás stb. (AkH.: 55).

Mint látható, maga a szabály sem fogalmaz egyértelműen. Mégis a lektorok előszeretettel közzéadják erre a szabályra hivatkozva.

Megismételhetőség, objektivitás és egy kis méréselmélet

Most, hogy már feltérképeztük a nehézségeket és akadályokat, itt az idő útra kelni.

Az eddigiekből kiderült, hogy a fordítási minőség mérése csak úgy lehet célravezető és hasznos, ha objektív és megismételhető.

De hogyan lehetne megismételhető? Ha ugyanazt a fordítást odaadjuk két különböző időpontban ugyanannak a lektornak, akkor is előfordulhatnak különbségek: nem feltétlenül ugyanazokat a hibákat veszi észre, nem feltétlenül ugyanúgy javítja, és nem feltétlenül ítélt egy adott hibát ugyanolyan súlyosnak.

Természetesen, mint minden mérésben, a fordítási minőség mérése kapcsán is értelmezhető a mérési hiba fogalma. Emlékezzünk csak, hányszor hallottuk fizikaórán, hogy „egy mérés nem mérés”. Ha meg akartuk mérni a nehézségi gyorsulás értékét, ehhez legalább ötször ejtettünk le követ az iskola tetejéről az udvarra, és mindenki boldogan nyomogatta kvarcórájának stopperét. Majd az így kapott akár 100 darab mérés eredményét átlagoltuk, és az átlageredményt tekintettük a mérés eredményének.

Nem szeretnék statisztikai haranggörbékéről és szórásról értekezni, csak röviden annyit emelnék ki, hogy a mérés általában több (sok) adatponton alapul, amelyek a mérés megismételhetőségének okán egy adott pont köré csoportosulnak.

A fordítás esetében nincs vagy csak nagyon korlátozott módon van arra lehetőség, hogy egy lektorálást többször végrehajtsunk. Így egy adott anyag esetén be kell érniünk az egyszeri lektorálás által biztosított eredménnyel. Lehet, hogy az egy-egy anyag minőségét mutató mérőszám nem lesz pontos, de ez nem is annyira lényeges, ha ezt az értéket a helyén kezeljük. Ha a fordító több munkájának ismerjük a minősítését, és a mérőszámot úgy alakítjuk ki, hogy az a különböző anyagok esetén is összehasonlítható marad, akkor rendelkezésünkre áll a méréshez szükséges adatponthalmaz. Tehát egy adott fordító hosszú távú teljesítménye jól figyelemmel kísérhető, ha az eredményeket folyamatosan regisztráljuk.

Emellett viszont természetesen törekedni kell arra, hogy az értékelés eredménye megismételhető legyen. Ennek érdekében a hibák besorolásának módját pontosan definiálni kell, mind a hibatípusok, mind a súlyosság tekintetében.

Továbbá a mérést minél objektívabbá kell tenni azáltal, hogy a szubjektív elemeket háttérbe szorítjuk. Más szóval a hibának tekintett lektori javítások körét megpróbáljuk minél objektívabb módon kialakítani, szűkíteni. Ez persze sok vitára adhat okot, mert pont olyan szubjektív elemek szorulhatnak háttérbe, amelyek például egy magyartalan mondatot megkülönböztetnek egy kiváló magyarságú mondatától.

Egy szubjektív tényező viszont bizonyosan nem zárható ki, és ez az ember. A rosszindulatú vagy csak egyszerűen a munkáját féltő lektorok tapasztalt nyelvi szakemberként bármikor képesek még egy „tökéletes” fordítást is máglyára küldeni mondva csinált indokokkal. Ezen a tapasztalat szerint semmilyen jól definiált hibabesorolási rendszer nem segíthet, mivel az ilyen típusú lektor vagy ellenőr sokszor magát a hibabesorolást értelmezi szándékosan szubjektíven – vagy csak egyszerűen félre.

Source Text	Existing Translation	Proposed Translation	Error Category	Error Severity	Repeat/Global	Error Description
For more information see	További tudnivalókért lásd:	Bővebb információért olvassa el:	A - Incorrect Meaning	Major	Yes	Common wording not followed

Michael Scott Doyle, az Észak-Karolinai Charlotte Egyetem fordítási tudományokkal foglalkozó professzorának szavaival élve: „Bár egyfajta pontozás használatával abban a hitben ringathatjuk magunkat, hogy objektívek vagyunk, valójában továbbra is szubjektívek maradunk.”

A mérőszám kiszámítása

A fordítás ellenőrzése során az elsődleges cél a hibák kijavítása. Emellett a lektor által megtalált hibák típus és súlyosság szerint kategorizálhatók, és ez lehetővé teszi egy hibamát-

rix kitöltését. Végül ezt a hibamatrixot igyekszünk megfelelő algoritmus és paraméterek alkalmazásával olyan mérőszámmá alakítani, amely megfelel az eddig felvázolt kritériumoknak.

Ennek az általános eljárásnak felel meg a LISA (Localization Industry Standards Association) szabványügyi testület „LISA QA Model” nevű rendszere, melynek felhasználásával bemutatom a mátrix létrehozásának mikéntjét, valamint a mátrix számértékké alakításának módját. A LISA QA Model egyben a fordítási minőség szabványának tekinthető SAE J2450 metrikának is megfelel.

Ezt az eljárást kisebb-nagyobb változtatásokkal számtalan fordítóiroda, sőt több, nagy fordítási volumennel rendelkező megrendelő is alkalmazza ma már a világon a fordítók teljesítményének figyelemmel kísérése, az újonnan jelentkező fordítók próbafordításának értékelése és a célzott továbbképzések előkészítése céljából.

A hibamátrix

Amikor a lektor egy hibát talál a szövegben, a javítása egyben egy hibalista bejegyzésévé válik. A hibalista készülhet manuális módon, de manapság erre már célszoftverek is léteznek, amelyek a lista létrehozását teljes mértékben automatizálni tudják. A hibalista tartalmazza az adott szövegrész forrásnyelvi, eredeti célnyelvi és javított célnyelvi változatát. Így bárki számára könnyen áttekinthető a javítás természete. Emellett szerepelnie kell a hibatípusnak és a hiba súlyosságának is. Ahhoz, hogy a korábban tárgyalt objektivitási kritériumoknak megfelelően lehessen kitölteni ezeket az adatokat, egy jól meghatározott rendszer szükséges, amely egyértelműen eldönti minden javításról, hogy azzal a lektor milyen típusú és milyen súlyos hibát javított ki. Természetesen további információk is feljegyezhetők, pl. a lektor megjegyzése, észrevétele, valamint a fordító válasza.

A hibalista kitöltésekor fontos, hogy a lektor pontosan betartsa a hibák besorolására vonatkozó elvárásokat, utasításokat.

A hibák típus szerinti besorolása

Az alábbi lista a hibák típus szerinti besorolására mutat egy példát. Ez természetesen egyéni ízlés szerint továbbfejleszthető, módosítható.

Pontosság

- Félrefordítás
- Kihagyott vagy betoldott szavak
- Lefordíthatatlan szöveg

Nyelvi hibák

- Nyelvtani hibák: pl. ragozás, egyeztetés stb.
- Helyesírás
- Központozás

Terminológia

- Szaknyelv használata
- Terminológia inkonzisztens használata
- Eltérés a végmegrendelő által kiadott terminológialistától

Stílus

- Stílusútmutatótól való eltérés
- Általános stílus helytelen megválasztása (regiszter, tegezés)

Funkcionális hibák

- Formázási hibák
- Tag-hibák
- Technikai hibák: pl. fájlkezelés, tárgymutató- és tartalomjegyzék-kezelés, szoftverváltozók hibás kezelése

Lokalizációs hibák

- Számformátum, dátumformátum, mértékegységek, devizanem stb. hibás átültetése
- Helyi piaci követelményeknek nem megfelelő fordítás: pl. helyi jogi szabályozásoknak ellentmondó fogalmazás

Megfelelőség

- Utasítások követése
- Visszajelzések, kérdésekre adott válaszok nem megfelelő javítása

A hibák súlyosság szerinti besorolása

Hasonlóan a hibatípusokhoz, íme egy lehetséges módszer a hibák súlyosság szerinti besorolására is.

Kritikus hibák

- Nagy láthatóságú hibák: pl. címek, fedőlapok
- Jogi, biztonsági, egészségügyi vagy pénzügyi következményekkel járó hibák
- Sértőnek felfogható megfogalmazások

Súlyos hibák

- Nagymértékben jelentésmódosító félrefordítások és egyéb hibák
- Korábbi visszajelzések és válaszok javításának elhagyása
- Súlyos, a megértést nehezítő nyelvi hibák

Kisebb hibák

- Kisebb jelentésmódosító hibák
- Észrevehető, de a megértést nem nehezítő nyelvi, formázási, központoszási hibák
- Elütések, helyesírási hibák
- Adott környezetben elfogadhatatlan stílus

Jobbító szándékú javaslatok

- Átfogalmazott fordítások
- Stílushibák

A hibamátrix

A hibamátrix sorai a fordítási hibák típusait, míg oszlopai a hibák súlyosságát jelzik. A mátrix elemei az adott hibatípusú (pl. nyelvi hiba) és súlyosságú (pl. kritikus) hibák számát takarja.

A hibák besorolása után jöhet az összeszámolásuk, majd az alábbi mátrix kitöltése:

	SÚLYOSSÁG BESOROLÁSA			
Hiba típusa	Kritikus hibák	Súlyos hibák	Kisebb hibák	Jobbitó szándékú javaslatok
Pontosság	1	0	0	3
Nyelvi hibák	0	2	0	0
Terminológia	0	0	1	2
Stílus	0	0	1	1
Funkcionális hibák	0	0	0	0
Lokalizációs hibák	0	0	1	0
Megfelelőség	0	0	0	0

A fenti mátrixban az 1 darab kritikus pontossági hiba például egy életet veszélyeztető félrefordítást takarhat. Ilyen hiba például, ha egy műtéti leírásban egy anatómiai név nem megfelelően van fordítva, vagy a beadandó gyógyszer mennyisége hibás.

LQX (Language Quality index, avagy a nyelvi minőségi mutató)

A cél egy olyan, a fordítási minőséget jellemző számérték kiszámítása a mátrix alapján, amely a lehetőségekhez képest objektívnek és jó közelítéssel megismételhetőnek mondható, valamint a szöveg méretétől független. Ezt a mutatót nevezzük LQX-nek.

Ha az Ön szemét máris elcsábította egy pillanatra az alábbi képlet, és nem rémült meg, akkor olvasson tovább bátran. Ha azonban a matematikai képletektől kirázza a hideg, ugorjon a szakasz utolsó bekezdésére.

Az LQX-érték a mátrix adatainak és a következő képlet felhasználásával kapható meg:

$$LQX = 1 - \frac{\sum_T \sum_S (súly_{T,S} \cdot db_{T,S})}{szsz}$$

Ahol:

T: hibatípus

S: súlyosság mértéke

db: a mátrix adott sorának (T) és oszlopának (S) megfelelő hibák száma

súly: a mátrix elemeinek célnak megfelelő súlyozása

szsz: szószám

Tehát az LQX kiszámításakor előre meghatározott súlyokkal szorozva összeadjuk a mátrix elemeit, azaz meghatározzuk a hibák súlyozott számát. Ezen súlyok meghatározásakor lehetőség van a kevésbé objektív hibatípusok háttérbe szorítására. Például a stílushibákat kisebb súllyal lehet figyelembe venni, vagy a jobbító szándékú javaslatokat eleve 0 súllyal szorozni, tehát figyelmen kívül hagyni. Továbbá az elfogadhatatlan kritikus hibák súlyának megfelelően nagyra választásával az LQX-érték egyetlen kritikus hiba esetén is a minőség-ellenőrzésen megbukott fordítást jelezhet. Az alábbiakban egy lehetséges súlymátrix látható, amely megfelel ezeknek a kívánalmaknak.

SÚLYOSSÁG BESOROLÁSA				
Hiba típusa	Kritikus hibák	Súlyos hibák	Kisebb hibák	Jobbító szándékú javaslatok
Pontosság	10	3	1	0
Nyelvi hibák	10	3	1	0
Terminológia	10	3	1	0
Stílus	10	2	0,5	0
Funkcionális hibák	10	3	1	0
Lokalizációs hibák	10	3	1	0
Megfelelőség	10	3	1	0

A szószámmal való osztás révén a hibák relatív számát kapjuk meg, így az LQX független lesz az anyag méretétől. Az értéket 1-ből kivonva, majd az eredményt százalékként felfőgva kapjuk az LQX-értéket. Ez egy hibátlan anyag esetén 100%-nak adódik. A hibák számának növekedésével az LQX csökken: a nagyobb súllyal figyelembe vett hibák jobban, az alacsonyabban súlyozott hibák pedig kevésbé csökkentik.

Az LQX-érték tehát a hibák számával arányos, a hibák osztályozását jól definiált rend-

szer segíti, valamint a kategorizálás és a súlyozás lehetővé teszi a szubjektív elemek háttérbe szorítását. Tehát az LQX megfelel a cikkben tárgyalt kritériumoknak, ezáltal alkalmasnak tekinthető a fordítási minőség mérésére a már említett fenntartásokkal.

Epilógus

A fordítási minőség mérése és értékelése kiemelt fontosságú a fordítóirodák és a megrendelők közötti hosszú távú kapcsolat kialakítása szempontjából. Az LQX alkalmazható egy-egy fordítás (pl. próbafordítás) értékelésére, de a több mérésen alapuló statisztikai minőségbiztosítás alapját is képezheti. Segítségével nyomon követhető egy-egy fordító, lektor vagy szállító által nyújtott minőség fejlődése, ez alapján az említett szakemberek, szállítók minőségi kategóriákba sorolhatók, illetve a hiányosságok feltérképezése révén specifikus továbbképzések szervezhetőek számukra. A munkák kiosztásakor a projektmenedzserek is figyelembe vehetik a fordító minőségi besorolását a megfelelő kolléga kiválasztásakor vagy a munkafolyamat összeállításakor. Sok irodában a fordító díjazása is függ az általa nyújtott fordítások minőségétől.

A minőség mérése extra erőfeszítést és természetesen egyben extra költséget is jelent a fordítóirodák számára. De a megrendelőkkel ápolott hosszú távú kapcsolat záloga is egyben. Emellett nyelvünk ápolása és tisztán tartása szempontjából is kiemelkedő jelentőségű a fordítás révén nyelvi környezetünkbe kerülő szövegek minősége, hiszen manapság a médiában, magazinokban, könyvekben megjelenő magyar szöveg jelentős arányban idegen nyelvű tartalmak fordításaként olvasható vagy hallható. Így talán nem is túlzó gondolat, ha kijelentjük, hogy nyelvünk jövőjére meghatározó hatást gyakorol a fordítók és a fordításokat megrendelő személyek, cégek nyelvvel szembeni igényessége.

IRODALOM

Magyar Tudományos Akadémia 1993. *A magyar helyesírás szabályai*. Tizenegyedik kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó.

A VILÁG FÖLMÉRÉSE MINŐSÉGÉRTÉKELÉS EGY PROFESSZIONÁLIS FORDÍTÁSSZOLGÁLTATÓ GYAKORLATÁBAN

Wagner Veronika, espell csoport

I. Minőség a fordításban

Daniel Kehlmann *A világ fölmérése* című regényében az a pozitivista gondolat jelenik meg, hogy a világ megmérhető, leírható, kiszámítható. Ez a kísérlet összezseng azzal az igénnyel, ahogy az *espellnél* számszerűsíteni próbáljuk a fordítás minőségét. Ahogy Alexander von Humboldt is a lehetetlent ostromolja, egy sokkal köznapibb értelemben a mi feladatunk is a lehetetlennel határos. A gödöllői konferencián megtartott előadásom húszperces kísérlet volt ennek bemutatására.

Mivel eredetileg jogász vagyok, a minőség definícióját keresve először a jogszabályokhoz fordulok. Visszatérő téma, hogy a fordítás tömegcikk vagy szolgáltatás. Tegyük fel, hogy egy professzionális szolgáltatás minőségéről beszélünk, amelyet a fordító vállalkozási szerződés alapján nyújt. Ebben az esetben a *Polgári törvénykönyv 277.§ (1) a)-d)* pontjaiban foglalt rendelkezések határozzák meg, hogy mi számít megfelelő teljesítésnek. Az *a)* pont szerint:

A szerződéseket tartalmuknak megfelelően, a megszabott helyen és időben, a megállapított mennyiség, minőség és választék szerint kell teljesíteni.

A fenti jellemzők rögzíthetők a fordítók keretszerződésében. Az *espell* a keretszerződéshez csatolt ellenőrzőlistában határozza meg azokat a követelményeket, amelyeket a fordítónak feltétlenül teljesítenie kell ahhoz, hogy a szolgáltatása megfelelő minőségű legyen. Ez az ellenőrzőlista egyfajta szolgáltatási színtről szóló megállapodásként funkcionál (*SLA – Service Level Agreement*). Többek között olyan feltételeket tartalmaz, mint a bizonytalan kérdések tisztázása a projektmenedzserrel (pl. hogy a fordításban tegező vagy magázó alakokat használjunk-e), a helyesírási és nyelvhelyességi ellenőrzés lefuttatása, az optikai karakterfelismeréssel előkészített anyagoknál a fordítandó anyag pontos összevetése a referenciaként megküldött eredeti dokumentummal stb.

A hivatkozott normaszöveg így folytatódik:

A szolgáltatásnak a teljesítés időpontjában

a) alkalmasnak kell lennie azokra a célokra, amelyekre más, azonos fajtájú szolgáltatásokat rendszerint használnak (...)

Ez a fordításokra vonatkoztatva általánosságban csupán annyit jelent, hogy a szövegeknek érthetőeknek kell lenniük, a *c)* pont viszont többet mond ennél:

c) alkalmasnak kell lennie a jogosult által meghatározott célra, ha azt a jogosult a szerződéskötés időpontjában a kötelezett tudomására hozta, és abba a kötelezett beleegyezett (...)

Itt már az ügyfél konkrét céljairól van szó, ezért az ügyfél akkor jár el célszerűen, ha megfelelő információkat ad a lefordított szöveg felhasználásáról, illetve a célközönségről, amivel nagyban segíti is a fordító munkáját.

A *b)* pont egy általános elvárhatósági mércét fogalmaz meg a minőségre vonatkozóan:

b) rendelkeznie kell azzal a minőséggel, ... amely azonos fajtájú szolgáltatásoknál szokásos, és amelyet a jogosult elvárhat, figyelembe véve a szolgáltatás természetét, valamint a kötelezettnek ... a szolgáltatás konkrét tulajdonságaira vonatkozó – különösen reklámban vagy az áru címkéjén megjelenő – nyilvános kijelentését (...)

A *d)* pont pedig tovább részletezi a kötelezett vállalásainak következményeit:

d) rendelkeznie kell a kötelezett által adott leírásban szereplő és az általa a jogosultnak mintaként bemutatott szolgáltatásokban lévő tulajdonságokkal.

Ha közelebbről megvizsgáljuk a fenti előírásokat, úgy is felfoghatjuk, hogy a kötelezett (a fordító) a jelentkezésében tett minőségre vonatkozó kijelentéseivel, a próbafordítás során nyújtott teljesítményével vagy a mintafordításként leadott szövege minőségi jellemzőivel jogilag kötelezi magát a megismerttel egyenértékű minőség produkálására.

Mindezeket követően érdemes még idézni a hibás teljesítés Ptk 305.§ (1) bekezdésében található definícióját:

Olyan szerződés alapján, amelyben a felek kölcsönös szolgáltatásokkal tartoznak, a kötelezett hibásan teljesít, ha a szolgáltatott dolog a teljesítés időpontjában nem felel meg a jogszabályban vagy a szerződésben meghatározott tulajdonságoknak.

Vagyis ezeknek – a fordítási szolgáltatás esetében eléggé megfoghatatlan – minőségi követelményeknek a megsértése a hibás teljesítéshez fűződő jogkövetkezményekkel jár. Már csak emiatt is fontos, hogy megfelelő mérési rendszert dolgozzunk ki és alkalmazunk.

A fordítási folyamat szereplői

A fordítási *workflow* során a lefordítandó szöveg szereplők láncolatán megy keresztül. Tekintsük át egyenként a folyamat szereplőit. A projektmenedzser tartja a kapcsolatot az

ügyféllel, szervezi a fordítási munkafolyamatot, kommunikál a nyelvi szakemberekkel. A standard munkafolyamat szerint három nyelvi szakember vesz részt egy fordítás elkészítésében: a fordító, a lektor és a korrektor. Itt szeretném megjegyezni, hogy nem értek egyet azzal a megközelítéssel, amellyel az EN 15038-as szabvány a fordítási folyamat résztvevőit meghatározza. Az európai fordítási szabvány szerint ebben a folyamatban egyre magasabb tudásszintű szereplőknek kellene követniük egymást, valahogy úgy, hogy a lektor a szuperfordítók, a korrektor pedig a hiperfordítók közül kerül ki. Amellett, hogy az *espell* a *quality at source* elvének megvalósítására törekszik, ez azért sem felel meg a valóságnak, mert a különböző feladatok különböző kompetenciákat kívánnak. Egy jó fordító nem feltétlenül jó lektor, és ez fordítva is igaz. Kapcsolódik még a munkafolyamathoz az üzletfejlesztési menedzser (*sales manager*), aki sokszor ügyfélkapcsolati menedzserként (*account manager*) őrködik az ügyfél érdekei felett, hiszen az ő feladata a folyamatos üzleti kapcsolat fenntartása; és természetesen maga az ügyfél is a folyamat résztvevője, mert ő lesz a szöveg felhasználója.

Számunkra az a fontos, hogy a fenti szereplők mind mást gondolnak arról, hogy mi a minőség. A fordításszolgáltató pedig azért van speciális helyzetben, mert mind a keresleti, mind a kínálati oldalon megjelenik: egyrészt eladja, másrészt veszi a fordítást. Ebben a helyzetben kénytelen pragmatikusan értelmezni a minőség kérdését. Vegyük sorra az egyes szereplőknél felmerülő kritériumokat.

A minőség interpretációi

Megkérdeztem néhány fordítót, hogy számukra mit jelent a minőség a fordításban. A válaszokban a következő szavak fordultak elő a legnagyobb gyakorisággal: *szép fogalmazás, csiszolás, gördülékeny szöveg, stílus*. Fordítói szempontból ez érthető, mégsem ilyen jellegű hiányosságok képezik az esetleges ügyfélpanaszok tárgyát. Az ügyfél és az érdekeit legközvetlenebbül képviselő üzletfejlesztési menedzser számára az a minőségi fordítás, amelyen már nem kell sokat dolgozni, mert az konzisztens a belső terminológiával, és problémamentesen beilleszthető a cég munkafolyamataiba. Ez megfelelő párhuzamos szövegek biztosításával, célnyelvre lefordított honlappal segíthető elő. A fordításszolgáltató által leadott anyagoknak egymással is konzisztenseknek kell lenniük, ami megfelelő terminológiakezeléssel biztosítható. Nagyon fontos továbbá, hogy ne legyen szám-, adat- vagy névtévesztés a szövegekben. A fordító, aki a legjobb tudása szerint tökéletesre csiszolta a szöveg stílusát, egyetlen elírt számjegyre vonatkozó kifogás esetén úgy érezheti, hogy bolhából csinál az ügyfél elefántot, amikor ezt számon kéri rajta. De lehetséges, hogy az a szám épp a társaság éves árbevétele, amely miatt az egész sajtóközleményt megjelentették.

Utoljára hagytam a sorban a projektmenedzsert, mert ő nem a szöveg használója, hanem a szövegtől kissé eltávolodva érzékeli a minőségre utaló jeleket. Ennek ellenére sok lényeges információ fut össze nála. A projektmenedzser akkor tekinti jó minőségűnek a leadott fordítást, ha a lektor jó visszajelzést ad, az ügyfél elégedett, de legalábbis nem reklamál. Ezenkívül számára a fordító alvállalkozó, akinél a nyelvi minőség mellett a szolgáltatási minőség is fontos. Ezek a szempontok az *espell*nél az értékelési rendszer külön részét képezik.

II. Az értékelés szervezettsége

Mikor szabadúszóként fordítani kezdtem, kezembe került egy könyvecske, amely áttekinti a szabadúszó fordítók munkájának nehézségeit. A lista egyik pontja az volt, hogy a szabadúszó fordítóknak meg kell tanulniuk visszajelzés nélkül dolgozni. Akkor nem értettem, hogy ez miért jelent problémát, de a gyakorlatban hamar éreztem, hogy valóban nem könnyű így dolgozni. Alig kaptam visszajelzést az irodáktól, a fordításaim lektorált változatáért is könyörögni kellett. Ez a tapasztalat tette fontossá számomra, hogy az *espe*llben lehetőleg mindig legyen visszajelzés a fordítóknak, még akkor is, ha ez olykor konfliktusokhoz vezet.

Mielőtt elkezdtem a vendormenedzseri munkát, az értékelés – és ebből fakadóan a fordítók minősítése és kiválasztása – nem volt szisztematikus. Minden projektmenedzser az általa tapasztaltak alapján ítelt és emlékezett, és nagy súllyal esett latba, hogy az adott fordító hiba mennyire nehezítette meg a munkáját. Így néha kisebb hibák is igen komoly következményekkel járhattak. A kiválasztás főleg a személyes, bizalmi jellegű kapcsolatokon múltott. Ezek a szempontok ma is lényegesek, de vendormenedzserként az a feladatom, hogy ezeket az egyéni észleléseket igyekezzem objektíven megszűrni, és arra törekedjem, hogy minden projektmenedzser ugyanazt a dokumentált, több oldalról érkező képet kapja egy-egy fordító munkájáról. A feladat nem mentes a konfliktusoktól – gyakran kerülök két tűz közé. A fordítóknak projektmenedzser vagyok, a projektmenedzsereknek meg fordító, de a folyamat az objektivitásnak kedvez.

III. Az *espe*ll értékelési rendszere

A továbbiakban az *espe*ll csoport fordítóértékelési rendszerét szeretném bemutatni. Az elmúlt év során többféle rendszerrel próbálkoztunk, a tendencia alapvetően a kvantitatív értékelés felé mutat. Először egyéniesített, szöveges visszajelzésekkel próbálkoztunk. Ez nagyon fordítóbarát volt, mert mindig ki lehetett emelni a pozitívumokat, rá lehetett mutatni a fejlesztendő területekre, és nem voltak benne rideg számok. Hamar rájöttem azonban, hogy ez így dokumentálhatatlan és követhetetlen. Ekkor áttértünk egy, a minőségi és a mennyiségi értékelést ötvöző rendszerre: meghatároztuk az értékelendő szempontokat, és mindegyiken belül három, szövegesen körülírt minősítést adtunk meg. A középutas megoldás után érkeztünk a LISA-sablonhoz, amely az iparág talán legelterjedtebb értékelési eszköze.

Ez azonban csak az értékelés egyik aspektusa, mert azt az alapelvet követjük, hogy a fent említett szereplők mindegyikének (fordító, lektor, korrektor, ügyfélkapcsolati menedzser, ügyfél, projektmenedzser) véleménye tükröződjön az eredményben.

A projektmenedzser a szolgáltatás minőségét értékeli, mégpedig oly módon, hogy minden egyes leadott projektnél meghatározott százalékkértéket adhat öt szempont teljesülésére. A szempontok közül négy kemény kritérium, egy pedig puha. A kemény kritériumok a következők:

1. a fordító vagy lektor a megadott határidőre szállítja a munkát
2. a fordítástámogató eszközt kifogástalanul kezeli (ez legalább olyan fontos szempont ma, mint a CAT-eszközök előtti időkben a formázás volt, hiszen ha a fordító ezen a területen hibázik, és például elrontott tagekkel teli szöveget ad le, az rengeteg utómunkát tehet szükségessé)
3. a leadott anyag teljes (pl. a fejlécek és láblécek is le vannak fordítva)
4. a fordító követte az utasításokat (pl. a részzállításokra vagy a CAT-eszköz használatára vonatkozóan).

Az ötödik, puha kritérium a kommunikáció, illetve az olyan plusz szolgáltatások teljesítése, amelyek nagyban megkönnyítik a projektmenedzser munkáját (például az ügyfél utólagos kérésére a fordító azonnal vállalja egy kisebb kiegészítés lefordítását).

A fenti funkcionális értékelés mellett az értékelési rendszer másik jelentős eleme a már említett LISA-sablon szerinti nyelvi értékelés. A LISA-sablon azonnal szembeötlő jellegzetessége, és talán hibája, hogy csak levonásokat tesz lehetővé, és nem ad módot arra, hogy egy-egy jól sikerült megoldást pluszpontokkal értékeljünk. Ez a probléma azonban sajnos a számszerűsítés alapvető nehézsége miatt jelentkezik, és mivel az iparágban elfogadott módszerrel van szó, egyelőre mi is ezt alkalmazzuk.

Minden rendszeresen foglalkoztatott fordítónkról negyedévente készül ilyen értékelés egy szűrőpróbaszerűen kiválasztott munkája alapján. Úgy tudjuk, hogy kevés fordításszolgáltatónál alakult ki ilyen gyakorlat, ami érthető is, ha átgondoljuk ennek költségvonzatait. Egy ilyen értékelés elkészítése kb. egy órát vesz igénybe. 3000 Ft-os óradíjjal számolva ez 50 fordítónál 150 000 Ft negyedévente, ami évente 600 000 Ft költség, és ebben még egyetlen tesztfordítás értékelése sincs benne. A magyar fordításszolgáltatók közül kevesen engedhetik meg maguknak, hogy milliós tételeket költsenek rendszeres fordítóértékelésre.

Érzékeny kérdés az is, hogy ki értékeli, mivel a fordítók, érhető okokból, fenntartásokkal fogadják ismeretlen kollégájuk értékelését. A fordítás szabad hivatás, nincsenek benne hierarchikus viszonyok, mindenkinek tisztelnie kell a kollégája véleményét, de meg kell védenie a magáét, és e hozzáállás miatt bizony nem egyszerű kritikát mondani. Az *espele*-nél a belső fordítók és az alvállalkozók közül egy magyar nyelvi vezető és tapasztalt külföldi anyanyelvi lektorok készíthetnek ilyen értékeléseket. Miután a projektmenedzser megállapodott az értékelővel, hogy a lektorálás mellett az adott munkáról LISA-sablonos értékelést is készít, kiválasztanak egy kb. 1000 szavas részt a fordításból, amely reprezentatív mintaként szolgálhat. Az eredmény kiküldése és a rendszerben való rögzítése előtt még meg szoktam nézni az értékeléseket olyan szemmel, hogy biztosítható legyen a minősítések egységessége.

Az említett alapvető, pedagógiai szempontú probléma mellett egyéb nehézségekkel is számolnunk kell a sablon alkalmazásánál. Fontos kérdés az összehasonlíthatóság, amely nem feltétlenül biztosítható, mert az értékelés alapját különböző nyelvirányú és egyedileg eltérő nehézségű szövegrészek alkotják. A nagy számok törvénye alapján mégis úgy gondolom, hogy megfelelő időtávban összehasonlításra is alkalmas számok állnak elő egy-egy

fordítóról. Bár a sablonhoz kapcsolódó útmutató határozottan megfogalmazza, hogy mely javítások számítanak preferenciálisnak, kis, illetve nagy hibának, a gyakorlatban a súlyozás is sokszor nehéz feladat, és az adott értékelő szigorúságán múlhat.

Reklamációkezelés

Végül szeretném megemlíteni, hogy – talán épp a visszajelzések ritkasága miatt – tapasztalataim szerint a magyar fordítók gyakran nagyon rosszul kezelik a minőségi kifogásokat. A képzőintézmények számára is fontos, hogy hangsúlyt fektessenek a professzionális, személyeskedést kizáró reagálás megtanítására, a kifogás okának tudatosítására, az adekvát válaszokra. Alapvetően abból a szolgáltatói hozzáállásból érdemes kiindulni, hogy – ahol lehet – a fordító igyekezzen szakmailag megvédeni az álláspontját, de fogadja el, hogy a szolgáltató szektorban az ügyfél kifogásait nem lehet egyszerűen lesöpörni az asztalról. Nemegyszer előfordul, hogy egy reklamáció professzionális és fair kezelése olyan sokat tesz hozzá a szolgáltatás minőségéhez, hogy az esetleg elkövetett hibákat messze elhomályosítja, és akár szilárdabb együttműködést is megalapozhat a fordításszolgáltatóval.

Visszatérve a bevezetőben említett regényhez, Carl Friedrich Gauss és Alexander von Humboldt, a német felvilágosodás emblemikus alakjai állnak előttem. A feladat nyilván nem olyan nagyszabású, mint az övék, de kivitelezhetősége mégis valahol hasonlít a *világ fölméréséhez*. Az egzakt számok mindig csak adott helyzetre, adott szövegre alkalmazhatók a minőség mérőszámaként, és – ahogy a fentiekből kitűnik – alkalmazhatóságuk még ebben a körben is megkérdőjelezhető. Éppen ezért a megoldás a vendormenedzser munkájának részeként újra és újra felülvizsgálendő, ha úgy tetszik, folyamatos szellemi kalandot jelent.

IRODALOM

Kehlmann, D. 2006. *A világ fölmérése*. Budapest: Magvető Kiadó.

AZ OKIRATFORDÍTÁS GYAKORLATI PROBLÉMÁI

Galli Péter, OFFI Zrt.

Magyarországot az EU-csatlakozás óta egyre több és szorosabb szál kapcsolja össze Európával. Uniós tagságunk következtében mindannyiunk életében mind többször fordulnak elő olyan ügyek, amelyek átnyúlnak hazánk közigazgatási határain túlra.

Az ilyen ügyek intézéséhez gyakran magyar okiratok fordításai szükségesek, vagy külföldön keletkeznek olyan okiratok, amelyeket a honi eljárásokhoz le kell fordíttatni. Ilyen esetben speciális szakfordítás: okiratfordítás készítésére van szükség,

1. Az okiratokról

Az okirat szó hallatán az embernek általában egy gépelt vagy nyomtatott szöveggel teleírt, pecséttel és aláírással ellátott hivatalos dokumentum jut eszébe. Ezek az ismérvek azonban csak az okiratok egy részére igazak, az okiratok köre ennél sokkal bővebb.

Az okirat egyik jellemzője, hogy mindenki rendelkezik ilyennel – másik jellemzője, hogy az okirat a mindennapi életben nélkülözhetetlen: életünk első pillanatától kezdve kapcsolatba kerülünk velük, hiszen a születéseket anyakönyvezzük. Okiratokat használunk személyazonosságunk vagy iskolai végzettségünk igazolásához, okiratba foglaljuk fontosabb ügyleteinket, és életünk minden hivatalos eseményével kapcsolatban okiratok készülnek rólunk.

Az okiratok megjelenési formája a nagyon sokféle felhasználási terület miatt rendkívül változatos: lehet fényképes vagy anélküli, tartalmazhat pecsétet és aláírást, továbbá biztonsági elemeket (vízjelet, vonalkódot, hologramot). Az okirat készülhet papírra, kerülhet műanyag lapra, de jogszabályban foglalt feltételek megléte esetén az elektronikus dokumentum is okiratnak minősülhet.

Az okiratok közös vonása, hogy információkat hordoznak: okiratnak jellemzően az jelekkel és szöveggént rögzített tényeket tekintjük. Az okirat ebből következően minde-
nekelőtt *bizonyítási eszköz*: olyan – jellemzően papíralapú – a közigazgatási, igazságszolgáltatási eljárásokban használt irat, amely azt a célt szolgálja, hogy a benne jelekkel (betűkkel és számokkal) rögzített információ – tények, nyilatkozatok, események, cselekmények – valódiságát bizonyítsa.

Az okiratokkal kapcsolatban a valódiság különös hangsúlyt kap: az okiratokkal összefüggésben alkalmazott és többnyire jogszabályban előírt – az okirat létrehozására, tartalmi és alaki kellékeire vonatkozó – előírások mind az okirat és az abba foglalt információ valódiságának védelmét szolgálják.

1.1. Okiratra vonatkozó jogszabályok

Azt, hogy ki, hogyan és milyen okiratot adhat ki, és azt az okiratot milyen célra lehet felhasználni, jogszabály írja elő. Amennyiben ezeket az előírásokat megsértik, vagy nem tartják be az okirat készítése során, a létrejött dokumentum nem okirat. Ezekre a jogszabályi előírásokra azért van szükség, mert az okirathoz és a benne feltüntetett adatok valóságához közérdek, az okiratforgalom tisztasága fűződik.

E közérdek ellenére kifejezetten az okiratról szóló jogszabály mégsem létezik. Az okiratokkal kapcsolatos előírások sok különböző jogszabály részét képezik. Ilyenek különösen az eljárási törvények, mint például a polgári perrendtartás (Pp.), a közigazgatási eljárási törvény (Ktv.), az anyakönyvi jogszabályok, a közjegyzői törvény.

Az okiratok jogi szabályozásának sajátossága, hogy ezek a jogszabályok mindig csak az általuk szabályozott jogviszonyokra vonatkozóan tartalmazzak rendelkezéseket – csak azokról a kérdésekről rendelkeznek, amelyek az adott jogterület szempontjából lényegesek. Például az ingatlan-nyilvántartásról szóló törvény értelmében az ingatlannal kapcsolatos tulajdonjog keletkezésére, módosulására, illetve megszűnésére vonatkozó bejegyzésnek közokirat, ügyvéd által ellenjegyzett magánokirat vagy olyan magánokirat alapján van helye, amelyen a nyilatkozatot tevő, illetve a szerződő felek névaláírásának valóságát közjegyző tanúsítja.

Az okiratokra vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény az okiratokról szóló 190–199. §-ai tartalmazzák, ezen belül a 195. § rendelkezik a köz-, a 196. § pedig a magánokiratokról.

1.2. Az okiratok felosztása kiállítójuk és bizonyító erejük szerint

Az okiratok kiállítójuk, illetve bizonyító erejük alapján két csoportba,

- a közokiratok csoportjába és
- a magánokiratok csoportjába

oszthatók.

Közokirat a bíróság, közjegyző, közigazgatási szerv vagy más hatóság által az ügykörén belül, meghatározott alakban kiállított okirat. A közokirat a legerősebb bizonyító erejű okirat: teljes bizonyító erővel tanúsítja a bele foglalt adatok, tények, nyilatkozatok valóságát, a benne foglalt hatósági döntést vagy intézkedést, annak helyét és idejét.

Az okirat kiállítója és bizonyító ereje között szoros összefüggés van. A közokiratot a hatóságok, bíróságok feltétlenül és teljes mértékben bizonyító erejűnek fogadják el a benne foglaltakra nézve, mégpedig azért, mert közokirat kiállítására csak jogszabályban meghatározott hatóság vagy személy jogosult. E bizonyító erő miatt vannak hivatalos eljárások, amelyekben kizárólag közokiratot fogadnak el valamely adat igazolására.

A közokiratra főszabály szerint a róla rendelkező jogszabály határozza meg az alakszerűségi előírásokat. Ez a jogszabály határozza meg azt, hogy az adott közokiratnak milyen tartalmi és alaki kellékeknek kell megfelelnie.

Magánokirat minden olyan okirat, amely nem közokirat. Bizonyító ereje gyengébb a közokiratokénál. A magánokiratnak két fajtája van:

- a teljes bizonyító erejű magánokirat és
- az egyszerű magánokirat.

A teljes bizonyító erejű magánokirat – az ellenkező bizonyításáig – bizonyítja, hogy az okirat kiállítója az abban foglalt nyilatkozatot megtette, a belefoglalt adatokat elfogadta, a kötelezettséget magára nézve kötelezőnek elismerte.

A magánokirat teljes bizonyító ereje azt jelenti, hogy az okirat a feltüntetett személytől származik, az ő akaratát tartalmazza, és az okirat valódi. Azt nem bizonyítja, hogy a tények valóságosága megfelelő-e, és hogy az okirat tartalma igaz. A teljes bizonyító erejű magánokirat bizonyító erejét a hatóságok, bíróságok általában nem vizsgálják, hacsak fel nem merül az alapos gyanú, hogy az okirat tartalma nem felel meg a valóságnak.

Teljes bizonyító erejű magánokirat pl. az ügyvéd által ellenjegyzett szerződés.

A teljes bizonyító erejű magánokiratra is vonatkoznak jogszabályban rögzített alaki előírások, ezek az alábbiak:

1. a kiállító az okiratot saját kezűleg írta és aláírta, vagy
2. nem maga írta, de két (beazonosítható) tanú az okiraton tett aláírásával tanúsítja, hogy a kiállító az okiratot előtűk írta alá, illetve a rajta lévő aláírást a sajátjának elismerte, vagy
3. bíróság vagy közjegyző hitelesíti a kiállító aláírását, vagy
4. a gazdálkodó szervezet által kiállított okiratot cégszerűen aláírták.

Az egyszerű magánokirat a felsorolt hitelességi kellékek egyikével sem rendelkezik, tehát bizonyítási eszközként is kevésbé használható. Az egyszerű magánokirat esetében a hatóságok már eleve mérlegelik, hogy azt bizonyítékként elfogadják-e.

1.3. Az okiratok felosztása keletkezésük szerint

Az okiratok egy másik felosztása a keletkezésük alapján történik. Az okiratok keletkezésének körülményei alapján megkülönböztetünk:

1. eredeti okiratokat
2. másolatokat
3. kiadmányokat
4. kivonatokat.

Az *eredeti okirat* az annak kiállítására jogosult hatóságtól vagy személytől származik. Eredeti okiratot több példányban is ki lehet állítani, ezek az ún. *másodlatok* (azaz másod-, harmadpéldányok stb.). A több példányban kiállított eredeti okirat valóságának nem feltétele, hogy az összes példányát ugyanakkor állítsák ki.

A *másolatot* vagy az okirat kiállítója, vagy más készíti. A másolatok lehetnek hiteles vagy egyszerű másolatok. A *hiteles másolatok* az eredeti okiratok olyan reprodukciói,

amelyeknél egy hatóság, vagy közhitelességgel felruházott szerv/személy (pl. közjegyző) írásban igazolja, hogy a másolat az eredetivel teljes mértékben megegyezik. A hiteles másolat maga is közokirat, amennyiben az alapjául szolgáló eredeti irat az volt.

A közokiratról készített *kiadmány* az eredeti okirattal esik egy tekintet alá. A kiadmány valójában egy eredeti okiratról kiállított hiteles másolat, amelyet az eredeti okiratot kiállító hatóság a jogszabályban előírt módon hitelesít. Ilyenek pl. a bírói ítéletnek a periratban maradó – a bíró által aláírt – eredeti példányáról a kiadmányozásra feljogosított iroda (bírószági kezelőiroda) által az előírások szerint készített és a peres felek részére kiküldött másolatai.

Kivonat alatt az okirat rövidített másolatát, vagyis az okirat meghatározott részéről készített másolatot értjük. Ilyenek például az anyakönyvi kivonatok, amelyek a teljes nyilvántartás adatainak csak egy részét tartalmazzák.

Az olvasóban felmerülhet a kérdés, hogy miért volna szüksége egy szakfordítónak az itt részletezett, alapvetően jogi jellegű ismeretekre. Azért, mert az okiratfordítás során a forrásszöveg az okirat fajtája és alakjához, valamint a kiállítójára utaló információk is lényegesek, az okirat fordítását (az alkalmazott terminológiát) jelentősen befolyásoló információkat hordoznak.

2. Az okiratfordítás

A szakfordítások körében készül fordítások egyik alfaja az okiratfordítás, amelyet jellemzően hatósági eljárásban használnak fel. A hatósági eljárások sokfélesége miatt a fordítást igénylő okiratok is sokfélék lehetnek.

Némely esetben még az is gondot okozhat az okiratot fordítónak, hogy meghatározza a forrásnyelvi okiratot – ez ugyanis egy külföldi szakfordító által készített fordítással ellátott okirat esetében korántsem egyértelmű, amennyiben az okiratot hitelesítő külügyminisztériumi bélyegzőket nem az eredeti okiraton, hanem annak a külföldi szakfordító által készített fordításán helyezték el.

2.1. Melyik irat okirat?

Okiratfordítás – mint ahogy a neve is mutatja – csak okiratról készíthető. De melyik irat és milyen feltételek teljesülése esetén tekinthető okiratnak? Ez a kérdés a közokiratok esetében általában nem merül fel, hiszen azok alakjához általában azonosíthatóvá teszik az okiratot.

A gondok inkább a magánokiratok körében kezdődnek: egyszerű magánokiratnak tekinthető egy levél, ugyanakkor nem válik azzá egy bolti bevásárláshoz készült lista akkor sem, ha azt aláírják. Ilyenkor csak az okiratok alapfunkciójára – tények, nyilatkozatok, események, cselekmények bizonyítása – támaszkodva lehet eldönteni a kérdést.

A külföldi okiratok esetében még nehezebb a helyzet. Külföldön a helyi jog szerint kiállított irat minősül okiratnak, és ez a helyi jog nem feltétlenül tartalmaz közös vonásokat a

hazai jog által megkövetelt alaki kellékek vonatkozásában. Például a német jogban csak a teljes egészében kézzel írt magánvégrendeletet fogadják el érvényesnek, a magyar jog szerint magánvégrendelet készülhet géppel is, elegendő, ha az aláírás sajátkezű – igaz, ez utóbbi esetben a végrendelező személy sajátkezű aláírását megerősítő két tanúra is szükség van.

A külföldi jog szerint kiállított okirat gyakran alaki szempontból sem hasonlít a nálunk megszokottakhoz. Az irat a nálunk megszokott kellékek (aláírás, bélyegző stb.) közül egyiket sem tartalmazza. Ilyenkor az adott ország közigazgatási iratainak ismeretében szerzett gyakorlat segíthet.

A külföldi közokiratok azonosítását megkönnyítheti az ún. *Apostille*. Az Apostille hatósági igazolás, amely az 1961-ben Hágában megkötött, a külföldön felhasználásra kerülő közokiratok diplomáciai vagy konzuli hitelesítésének mellőzéséről szóló egyezményen alapul. Az Apostille révén egyértelműsíthető, hogy az irat a kibocsátó ország joga szerint közokiratnak minősül, és azt is tartalmazza, hogy azt ki és milyen minőségében írta alá.

2.2. Típusiratok

Az okiratfordítás során jellemzően előforduló iratok elsődleges felhasználási céljuk alapján típusiratcsoportokba sorolhatók.

2.2.1. Személyekkel kapcsolatos típusiratok

1. anyakönyvi kivonatok (születési, házassági, halotti) és erkölcsi bizonyítványok
2. iskolai bizonyítványok (szakközépiskolai és érettségi bizonyítványok, diplomák)
3. gyámügyi okiratok
4. orvosi igazolások

2.2.2. Közigazgatási típusiratok

1. közjegyzői okiratok (pl. meghatalmazás)
2. típusigazolások (pl. lakcímigazolás, családiállapot-igazolás, adóigazolás, jövedelemigazolás)
3. jogosítványok, forgalmi engedélyek, gépjárműtörzslapok
4. cégeljárásban keletkező okiratok (cégkivonatok, alapító okiratok, offshore iratok)

2.2.3. Polgári jogi típusiratok

1. polgári peres eljárásban hozott ítéletek (különös tekintettel a családjogi perben hozott ítéletekre)
2. szerződések (munkaszerződések, adásvételi szerződések, ajándékozási szerződések)
3. végrendeletek
4. hagyatéki és örökösödési iratok

2.2.4. Büntetőjogi típusiratok

1. büntetőeljárásban hozott ítéletek
2. elfogatóparancsok
3. letartóztatási határozatok
4. kiadatási határozatok

A fenti, gyakorlati munka alapján kialakított felosztás önkényes, és számos olyan okiratot tartalmaz, amelyet más vagy akár több csoportba is be lehetne sorolni – mégis áttekintést nyújt az okiratfordítás során tipikusan előforduló okiratok jellegéről.

A típusiratok alapján látható, hogy az okiratfordítások ügyfélköre nagyon széles: magán-személyeknek és vállalkozásoknak éppúgy szükségük van rájuk, mint a hatóságoknak.

2.3. Mi fordítható, és mi nem?

Az iratokat csak bizonyos feltételek megléte mellett lehet okiratoknak minősíteni, így fordításuk kötöttségekkel jár – ezek a kötöttségek elsősorban terminológiai jellegűek.

A fordító szabadságát azonban nem csak a szakterminológia következetes használata korlátozza. Bizonyos dolgokat le sem fordíthat. A magyar jogba beemelt külföldi joganyagot például csak a kodifikált magyar megnevezésével és szövegezésével lehet „fordítani”, noha az ember néha szívesen kreálna „szebbet” a forrásszöveg alapján.

Ugyanígy nem szeretem feladat a már említett Apostille „fordítása” is. Tekintettel arra, hogy az Apostille magyar szövegét az 1973. évi 11. törvényerejű rendelet mellékletében rögzítették, annak szövege nem szerepelhet másképp, még akkor sem, ha kétségtől fordítható volna frappánsabban is.

2.4. Tartalmi problémák az okiratban

„Meglepetés” bármilyen iratban érheti a terminológiai és egyéb kötöttségek béklyójában nyelvi szabadulóművészként megoldást kereső fordítót, az okiratok világában azonban néhány speciális probléma is megkeseríti az életét.

2.4.1. Az okiratba foglalt tényre vagy rendelkezésre a célnyelven nincs megfelelő fogalom (jogintézmény)

Sokat emlegetett példám erre a magyar jogban használt *foglaló* fordítása. A foglaló adásvételi ügyletek komolyságának megerősítését szolgáló jogeszköz, melynek sajátossága, hogy az adásvétel vevő miatti meghíúsulása esetén elvész – ha pedig az adásvétel az eladó miatt hiúsul meg, a foglaló összegének dupláját köteles a vevő részére megfizetni.

A foglaló magyarhoz hasonló szabályozása a kontinentális jogok többségében ismeretlen. Ezek a jogok többnyire első vételárrészetnek tekintik az ilyen jellegű pénzfizetéseket.

Ilyenkor a fordító felelőssége, hogy a célnyelvi lehetőségeket figyelembe véve miként jelzi, hogy a magyar szövegben szereplő *foglaló* esetében nem egyszerű első vételárreszletről, hanem adott esetben nagyon is hűsbavágó biztosítéki kötelezettségről van szó.

2.4.2. *A fogalom (jogintézmény) létezik ugyan, de mást takar*

Jó példa erre a távol-keleti országokban kiállított vezetői engedély, amely jelentős mértékben tér el az Európában megszokott kategóriáktól. Az indiai vezetői engedély például mindössze három kategóriát ismer:

1. a kétkerekű járműveket (motorkerékpár, robogó, segédmotoros kerékpár)
2. a könnyű gépkocsit (riksa, személygépkocsi, jeep, taxi, háromkerekű áruszállító)
3. a nehéz gépkocsit (tehergépkocsi, busz, daru, tehergépkocsi).

A fordító ilyenkor törheti a fejét, hogy ezeket a kategóriát hogyan illessze bele a honi fogalmakba: a magyar szabályozással ellentétben a „könnyű” és a „nehéz” gépkocsival kapcsolatban ugyanis nincs megadva a jármű megengedett legnagyobb össztelege az indiai vezetői engedélyben, a kategóriák elválasztása tehát nem köthető objektív feltételhez.

Az természetesen nem a fordító dolga, hogy ezeket a kategóriákat miképpen feleltesse meg a magyar, illetve az Európai Unió vezetői engedélyekre vonatkozó szabványainak, mégis igen rosszul veszi ki magát, ha az elkészült fordítás használhatatlan.

2.4.3. *A fogalom (jogintézmény) létezik, de a szabályozása gyökeresen eltér a célnyelvi kultúrában*

A példa ismét távol-keleti, ezúttal Japánból. A japán házasságkötés jogi része viszonylag egyszerű, ugyanis még csak személyes megjelenés sem szükséges hozzá: a házasság az illetékes hatóság által történő nyilvántartásba vételével létrejön. Éppen ezért a házasságkötésről mindössze egy „házasságkötés bejelentése” nevű irat születik, és ez felel meg a mi fogalmaink szerinti házassági anyakönyvi okiratnak.

A házasság felbontása a japán jog szerint a felek egyszerű megállapodásával lehetséges, és nincs szükség bírósági ítéletre – ez homlokegyenest ellentmond az európai szabályozásnak.

2.4.4. *Iskolai bizonyítványok*

Az itt említett problémátípusok intenzíven jelennek meg az oktatási intézmények bizonyítványainak (diplomáinak) fordítása során.

Az iskolai végzettségről szóló okiratok fordítása során gyakran nehézségekbe ütközik a forrásnyelvi fogalmaknak a célnyelvi fogalmakkal való megfeleltetése. Ezen a bolognai rendszer sem javított jelentősen, mert az csak a főiskolai/egyetemi szint elválasztásához nyújt támpontot.

Előfordul azonban, hogy egy adott egyetem főiskolai szintű képzést indít; néha az is, hogy az adott képzési forma felsőfokú ugyan, de sem BA, sem MA szintűnek nem minősíthető.

A lehetséges megoldások ilyen esetben:

1. információk beszerzése az Interneten keresztül az adott oktatási intézmény karairól és szakjairól;
2. a Magyar Ekvivalencia és Információs Központ (MEIK) állásfoglalásának kikérése a végzettség tekintetében.

2.5. Rész- vagy kivonatos fordítás

Okiratokról alapvetően lehet kivonatos fordítást készíteni. Erre olyankor lehet szükség, amikor az okiratba foglalt tényállásnak vagy nyilatkozatnak csak bizonyos részére van szükség.

Kivonatos fordítás természetesen nem készíthető bizonyos alapelvek betartása nélkül:

1. A fordítás nem történhet oly módon, hogy általa a mondatok az eredetitől eltérő értelmet kapjanak, vagy az okmány okirati jellege megváltozzon.
2. A fordítás nem történhet oly módon, hogy a fennmaradó szövegrészek az irat egészének jelentésétől eltérő vagy azzal ellentétes olvasatot eredményezzenek.
3. Kivonatos fordítás esetén a kivonatos szövegrészeket egyértelmű jelzéssel el kell választani egymástól.
4. Az okirat kellékei (pl. a kiállító szerv neve, az okirat címe, elkészítésének helye és ideje, aláírások) kivonatos fordítás esetén sem hagyhatók el.

Tipikus példa a kivonatos fordításra a házasságfelbontó ítélet. Az ilyen ítéletek esetében az ügyfélnek gyakran csak az ún. *rendelkező rész* fordítására van szükség.

A rendelkező rész fordítása esetében a fordítás csak

1. a kibocsátó hatóság megnevezését,
2. az ügyszámot,
3. a dátumot,
4. az eljáró bíró és a peres felek nevét
5. az ítéletnek a házasság felbontását kimondó részét,
6. az aláírásokat,
7. a jogerőre vonatkozó rendelkezést

tartalmazza.

Rendelkező rész fordítása esetén az ítélet többi részéről, illetve az ítélet többnyire terjedelmes indoklásáról fordítás nem készül. Házasságfelbontó ítéletek kivonatos fordítása esetében az okiratfordító felelőssége odafigyelni arra, hogy a rendelkező rész fent felsorolt kötelező elemeinek fordításán túlmenően az esetlegesen az ítélet szövegébe vagy az indoklásba foglalt, a volt házastársak névviseelésére vonatkozó rendelkezést is lefordítsa.

2.6. Nevek az okiratban

Az okiratban a benne foglalt tények, nyilatkozatok, események, cselekmények általában személyhez és helyhez kötődnek. Az okiratban foglalt személy- és helységnevek sokszor okoznak fejtörést a fordítónak.

A főszabály egyszerű: neveket nem fordítunk. Az okiratfordításban ezért elképzelhetetlenek a XVIII. századi nyelvújítás során bevezetni kívánt Istókhalma (Stockholm), Kappanhágó (Koppenhága) helységnevek, valamint a XIX. században kedvelt May Károly (Karl May) vagy Verne Gyula (Jules Verne) elmagyarosított külföldi személynévnevek.

2.6.1. *Helységnevek*

A fenti főszabály következetes alkalmazása azonban nem zárja ki, hogy az okiratokban előforduló helységnevek kezelése nehézségekbe ütközzön.

2.6.1.1. *Egy helység – sok helységnév*

A legtöbb helységnévnek nyelvenként eltérő alakú változata van. Ausztria fővárosa példáján bemutatva: a város neve számos nyelven Vienna/Viena; de franciául Vienne, hollandul Wenen, oroszul ВЕНА, csehül Víden, horvátul Bec, magyarul pedig Bécs – hivatalos neve azonban Wien. Felmerül a kérdés, hogy mit írjon a fordító egy osztrák születési anyakönyvi okirat fordításakor, amikor a születési hely rovatot fordítja?

Első megközelítésben azt mondhatnánk, hogy természetesen a városnév célnyelvi megfelelőjét, és ez a megoldás az okiratfordításban általában elfogadott, hiszen a célnyelvi kultúrában ismert névvel a helység egyértelműen azonosítható.

Az azonban vannak olyan okiratok, amelyek esetében a felhasználási cél miatt más megközelítést kell alkalmazni. Az anyakönyvezésnél használt okiratok ilyenek, ezért a helységnév hivatalos nevének feltüntetése válik szükségessé. Ebben az esetben tehát az okiratfordítónak a Wien helységnevet kell feltüntetnie.

2.6.1.2. *Történelmi változások*

Az előző pontban tárgyalt probléma bonyolítható az időfaktorral. Közismert az a magyar vicc a világutazó bácsiról, aki az Osztrák–Magyar Monarchiában született, Csehszlovákiában járt iskolába, Magyarországon lett katona, a Szovjetunióban dolgozott, és Ukrajnában ment nyugdíjba – pedig egész életében ki sem mozdult Munkácsról.

Az okiratfordítás során a helységnevek tekintetében nem hagyható figyelmen kívül az okirat keletkezésének időpontja. Alapelv, hogy ilyen esetben az okirat keletkezésének időpontjában hatályos hivatalos helységnevet kell feltüntetni a fordításban.

A Magyarországtól elcsatolt területek helységneveivel kapcsolatban mind a magyar, mind pedig a hivatalos külföldi helységnevet szerepeltetni kell a fordításban.

Az anyakönyvezés során használt okiratokban szereplő helységnevekre az itt ismertetett fordítási elveknél is szigorúbb előírások vonatkoznak, amelyet az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviseletről szóló 6/2003. (III. 7.) BM rendelet rögzít.

2.6.2. *Személynevek*

A személynevekkel alapvetően két probléma adódhat az okiratfordítás során:

1. a személynév átírása
2. a személynév elemeinek sorrendje

A személyneveket bizonyos esetekben át kell írni – ez jellemzően az állampolgársági eljárásban és magyar származású kérelmezők neveivel kapcsolatban fordul elő.

Az állampolgársági eljárásban felhasználni kívánt okiratok esetében a személynév átírása

az egyik legfontosabb kérdés, mert az esetleg hibásan vagy nem az eredeti írásmóddal átírt személynevek erős frusztrációt váltanak ki az érintettekből.

A személynevek átírását nehezíti, hogy az okiratfordítás során névmegfeleltetésre nincs lehetőség. Ebben az összefüggésben a megfeleltetés nem generatív nyelvészeti, ill. fordítástechnikai szak kifejezés, hanem a különböző nyelvközi névváltozatok kölcsönös megfeleltetése (pl. Sztepan = Stephen = Stefan = István). A személynevet magyarra átírni csak az MTA átírási szabályainak megfelelően lehet.

A személynevek átírására két módszer,

1. a transliteráció
2. a transzkripció

használatos.

2.6.2.1. *Transzliteráció*

A transliteráció ebben az összefüggésben a név *írásképe*nek leképezése egy másik írásrendszer elemeivel, szükség esetén speciális jelek segítségével.

Az eljárás előnye az, hogy lehetővé teszi az eredeti név visszaalakítását, de ehhez a speciális írásmódok alapos ismerete szükséges. A transliterációs eljárásra az MTA átírási szabályai értelmében nincs lehetőség, mert az a magyar alapábécé használatát rendeli az átíráshoz.

Ennek oka pedig az, hogy a nyelvészetben járatlan személytől – és a közigazgatásban dolgozók feltehetően nélkülözik az ez irányú képzettséget – a speciális írásmódok értelmezése nem várható el.

2.6.2.2. *Transzkripció*

A transzkripció a fonetikában és a fonológiában a szavak hangalakjának nemzetközileg egységes átírása, ebben az összefüggésben kivételesen a *név kiejtés szerinti* átírása a célnyelvi írásrendszer alapkészletének segítségével.

Az eljárás hátránya az, hogy a személynév hangalakjának a célnyelv alapvető jelkészlete segítségével történő leképezéséből a név átírás előtti eredeti alakja nem állítható helyre: a transzkripció révén ugyanis egyes hangokat egynél több jellel (pl. magánhangzó megnyújtására szolgáló néma jellel), míg más hangokat adott esetben egyetlen jellel jelöltek. Ezért az átírt név jelmegefeleltetéssel történő visszaalakításával az eredeti név betűi, jelei nem állapíthatók meg.

A transzkripció minden itt bemutatott hátránya ellenére a közigazgatásban a világon általánosan használt átírási módszer. Ennek oka egyszerű: nincs szükség speciális írásmódokra és nyelvészeti képzettségre, az átírt név pedig minden szempontból kompatibilis lesz az adott ország hivatalos nyelvével. Az MTA is ezért írja elő hivatalos átírási módszernek a transzkripciót.

2.6.2.3. *A Tövt-probléma*

A magyarlakta területek elcsatolásával számos magyar családi név személy került át az ak-

kori Szovjetunióba, ahol új személyi okmányokat kaptak. Ennek során a magyar családi névből oroszul is leírható nevet kellett létrehozni.

A szovjet közigazgatás ezért a nevet transzkripció technikával oroszra írta át. Így például a Tót névből Tovt lett, ugyanis az orosz nem ismeri a hosszú „o”-t, így a szükséges hangnyújtást az oroszban szokásos „v”-nyújtóhang közbeiktatásával érték el. Ennek eredményeképpen az illető neve orosz kiejtés szerint továbbra is Tót maradt.

A probléma az orosz transzkripció névalak magyarra visszaalakításánál kezdődik. Tekintettel arra, hogy a névalak átírása során transzkripciót kell alkalmazni, az orosz rövid „o” utáni „v”-nyújtóhang megkerülhetetlen problémává válik, mert a magyar nyelv nem használ nyújtóhangot, hanem magukat a magánhangzókat nyújtja meg.

Ezért a magyar átírási szabályok szerint a „v” nem a nyújtóhang elhagyható jele, hanem teljes értékű betű lesz – így az ismételt visszaalakítás révén az egykori Tót névalak elkerülhetetlenül Tovt névalakká torzul.

2.6.2.4. *A Levrints-probléma*

A határok megnyílásával a nem latin írásmódot alkalmazó államok hatásai is reagáltak a névátírás problémájára, és az újabb kiadású személyazonosításra alkalmas okmányokban (útlevelekben) már feltüntetik a nem latin betűkkel szereplő névalak latin betűkkel történő transzkripcióját.

Ezzel az egyszerűsített állampolgársági eljárás szempontjából két probléma adódik:

1. a transzkripció során nem a magyar átírási szabályokat alkalmazzák, hanem jellemzően az angolt (vö. orosz: Левринц [Levrinc] -> angol átírással: Levrints; magyarul: Lőrinc), esetenként a franciát, ritkán a németet;

2. a latin betűkkel feltüntetett névalakból automatikusan elhagyják az apai nevet.

Míndez azt jelenti, hogy az állampolgársági eljárás kérelmezése során a kérelmező személy hatályos külföldi úti okmányában az eredeti névalak (Левринц) mellett megjelenhet egy hatályos (az okmányt kiállító hatóság által átírt) második névalak (Levrints) is, amelynek feltehetően semmi köze a kérelmező felmenőinek eredeti magyar névalakjához (Lőrinc).

A helyzetet még bonyolíthatja, ha a kérelmezőnek időközben ezen az okmányt kiállító külföldi hatóság által átírt néven leszármazói lettek, vagy valamiféle jogokat (pl. tulajdont) szerzett. A személyneveket a jogszabály értelmében ugyanis csak a magyar átírási szabályok szerint lehet átírni. Ezért előfordulhat, hogy az állampolgárságot kérelmező személy a már említett első két hivatalos névalakja (Левринц/Levrints) mellé kap egy harmadikat (Lőrinc) is.

2.6.2.5. *Névelemek sorrendje*

Az okiratokban szereplő személynevek azonban nemcsak az állampolgársági eljárásban felhasznált okiratok esetében fontosak, hanem minden okiratfordítás sarkalatos alkotóelemei. A személynév az okiratban feltüntetett személy azonosítására szolgál, ezért az okiratfordítás szempontjából különös jelentőséggel bír e személy azonosíthatósága.

Az okiratban szereplő személynevek pontos feltüntetése azonban nem minden esetben problémamentes. Az európai nyelvekhez szokott fordítónak természetes, hogy az utónév megelőzi a családi nevet, de ez nem igaz minden nyelvre: a japán nyelv például a magyar sorrendet követi. Ezen túlmenően előfordulhatnak olyan országokból származó okiratok, amelyek esetében a bennük feltüntetett személynevek vonatkozásában még azt sem könnyű eldönteni, hogy a személynévnek melyik eleme a magyar fogalmak szerinti családi név, és melyik az utónév.

A személynevek struktúrája kultúránként változó – bizonyos nyelvi környezetben az apai utónév szerepel középső névtagként – ilyen például az orosz. Az apai nevet az arab is alkalmazza, de nem elégszik meg ennyivel, mert a személynevek névelemei között nemcsak az apa, hanem a nagypapa utóneve is szerepel.

Tekintettel arra, hogy az okiratfordítás alapvető célja olyan fordítás készítése, amelynek segítségével a forrásnyelvi okirat nyelvi és kulturális közegében kevésbé vagy egyáltalán nem járatos személy is az okiratot kiállító szándékának megfelelően lesz képes értelmezni az okiratot, a fordító által a személynevekkel kapcsolatban alkalmazott megoldás jelentősen hozzájárulhat az okirat korrekt értelmezhetőségéhez, vagy éppen ellenkezőleg, megnehezítheti azt.

A személynevek az okiratfordítás során főszabály szerint nem fordítandók, de a névelemeknek a fordításban feltüntetett sorrendjével kapcsolatosan nem egységes a fordítói társadalom felfogása.

Két irányzat létezik ezek sorrendjét illetően:

1. a forrásnyelvi és
2. a célnyelvi

sorrendet követők tábora.

A forrásnyelvi sorrendet követők érvelése szerint a névelemek sorrendjének változatlanul hagyásával a neveknek a forrásszövegben való azonosíthatósága biztosított.

A célnyelvi sorrendet követők a fordítás felhasználását tartják szem előtt: az okiratban szereplő névelemeknek a célnyelvi kultúrkörbe illeszkedő sorrendje lényegesen könnyebben értelmezhető az olvasó számára.

Mindkét irányzat mellett lehet érvelni aszerint, hogy az okiratban feltüntetett személynév-struktúrát vagy a célnyelvi értelmezést tartja fontosabbnak az ember; mindkét megközelítésben van igazság.

Egyik irányzat esetében sem lehet azonban maradéktalanul elkerülni azt a fordításban egyébként nemkívánatos jelenséget, hogy a fordító lábjegyzet vagy zárójeles megjegyzés formájában magyarázatokat, illetve kiegészítéseket fűzzön a fordításában alkalmazott megoldáshoz.

A névelemek sorrendjének problémáját tovább nehezítik a magyar házassági névviselési szabályok, amelyek nem illeszthetők bele egyik irányzatba sem, így ezekben az esetekben a fordító szinte biztosan magyarázó megjegyzésekre szorul.

A hatályos jogszabályok szerint ugyanis Nagy Emese és Kovács Béla házasságkötése esetén az alábbi 7 (!) névviselési lehetőség adódik Nagy Emese számára:

Nagy Emese
Kovács Emese
Nagy-Kovács Emese
Kovács-Nagy Emese
Kovács Béláné
Kovács Béláné Nagy Emese
Kovácsné Nagy Emese

A felsorolás első négy névváltozatával mindkét fordítói irányzat megbirkózik, a fennmaradó három pedig biztosan valamiféle értelmezést segítő magyarázatra szorul. Rádásul a lista még nem tartalmazza a tudományos fokozat (doktorátus) megszerzésével lehetséges névváltozatokat, amelyek közül az alábbi három helyes értelmezésével – kiegészítő magyarázat nélkül – mindenképpen meggyűlik a fordítást felhasználó baja:

dr. Kovács Béláné Nagy Emese
Kovács Béláné dr. Nagy Emese
dr. Kovács Béláné dr. Nagy Emese

A három változat közötti különbség abban áll, hogy pontosan ki szerzett tudományos fokozatot: az első esetében a férj, a második esetében a feleség, a harmadik esetben mindketten doktori cím birtokosai.

Mіндеzt a fordításban korrekt módon megjeleníteni fordítói megjegyzések alkalmazása nélkül fordítót próbáló feladat, melytől okiratok esetében ritkán lehet eltekinteni, hiszen az okiratban foglalt információ (tény, nyilatkozat, esemény, cselekmény) szempontjából nagyon is jelentősége lehet, hogy pontosan ki a tudományos fokozat birtokosa.

3. Az okiratfordító felelőssége

A szakfordító kollégákban természetesen felmerülhet a kérdés, hogy ugyan miért kellene neki a taglalt jogszabályi rendelkezéseket figyelembe véve csinosítgatnia a megbízója által fordításra átadott dokumentumot – azt legjobb tudása szerint le kell fordítani, és kész!

Okiratok esetében a helyzet nem ilyen egyszerű. Ahogy arra az okiratok jogi szabályozásával foglalkozó bevezetőben már kitértem, az okiratok olyan közigazgatási és igazságszolgáltatási eljárásokban használt iratok, amelyek a bennük rögzített információ valóságát bizonyítják. Ezek az információk jellemzően tények, nyilatkozatok, események vagy cselekmények lehetnek – olyanok, amelyek az okirat érintettje számára kiemelt fontossággal bírnak.

Az okiratok eme alapvető sajátossága – a bennük rögzített információ valóságának bizonyítása – miatt az okiratokat jogszabályok védik, és hamisításukat általában különféle védelmi eszközök segítségével kívánja megnehezíteni a jogalkotó. Az okiratforgalom tisztasága ugyanis a jogbiztonság szempontjából minden állam alapvető érdeke.

Az okiratforgalom tisztaságát minden, az okiratokkal kapcsolatba kerülő hatóságnak és személynak védenie kell. E kötelezettség alól a szakfordító sem vonhatja ki magát. Véle-

ményem szerint az okiratfordítás során a szakfordítónak a szigorúan vett fordítói szakmára vonatkozó általános elveken túlmutató gondosságot kell tanúsítania.

E gondossággal kapcsolatban nem az igazságügyi okmányszakértő munkakörébe eső szakértelemre gondolok – egy szakfordítótól nem várható el, hogy az okirat pusztán fizikai jellemzői alapján eldöntse, hogy az valódi vagy hamis. A szakfordító azonban az általa bírt munkanyelveket használó országok kulturális, jogi és közigazgatási sajátosságairól szerzett ismeretei, továbbá ezen országok okirataival kapcsolatban szerzett tapasztalata (pl. az okirattípusra alkalmazott szakterminológia, az okirattípus jellemző kellékei) alapján olyan ellenőrző funkcióra képes, amelyet a közigazgatás csak aránytalanul nagy ráfordítással tudna megvalósítani.

Mindehhez természetesen nagy gyakorlatra van szükség. Már a bevezetőben taglalt rendszertani osztályozás alapján is felsejlik, hogy egy adott országon belül is nagyon sokféle okirat van, ráadásul ezek folyamatosan változnak is, a magyar anyakönyvi kivonatoknak például legalább fél tucat változata került forgalomba az utóbbi 50 évben.

Az okiratokkal kapcsolatos terminológia is változik, és ez néha meg is haladhatja a nyelv természetes fejlődésének sebességét: az NDK megszűnésével megszűnt sajátos közigazgatási nyelvezete is, Jugoszlávia felbomlásával pedig a volt tagországok (pl. Horvátország) erőteljes nyelvfejlesztésbe kezdtek a jogi-közigazgatási kifejezések terén.

Az okiratfordításhoz megfelelő képzettség kell, amelyhez a szakfordítói képzés és az átlagos szakfordítások elkészítéséhez szükséges nyelvi kompetenciák megfelelő, de korántsem elegendő alapot jelentenek. A terminológiai ismereteken túlmenően olyan jogi, közigazgatási és okirat-ismereti képzettséget feltételez mind a hazai, mind pedig az idegen nyelvi környezetre vonatkozóan, melyet csak többéves gyakorlattal lehet megszerezni.

A FORDÍTÁSOK LEKTORÁLÁSI SZEMPONTJAI

Horváth Péter Iván, OFFI

1. Bevezetés

Ez a tanulmány részleteket közöl *A szakfordítások lektorálása. Elmélet és gyakorlat* című könyvből (Horváth 2011), amely a szerzőnek *A lektori kompetencia* címmel megvédett doktori értekezésén alapul. Az alábbiak tehát nagyrészt szó szerinti idézetek, de mellőzik a szövegközi utalásokat, ill. helyenként eltérnek az eredeti megfogalmazástól és a táblázatok számozásától, hogy ez a változat önmagában is érthető legyen.

2. A kutatás tárgya

A jelen mű a szakfordítások lektorálásáról, ill. annak tudományos kutatásáról szól. A lektorálás itteni meghatározása: más által készített szakfordítás anyanyelvi beszélő által javító céllal végzett, teljes nyelvi és szakmai, kétnyelvű (összehasonlításon alapuló), utólagos kézi lektorálása.

3. Szakirodalmi előzmények

A nemzetközi szakirodalomban három monográfia tárgyalja a lektorálást: Hosington és Horguelin (1980), Mossop (2001) és Parra Galiano (2005). Ezek mindegyike előíró szemléletet tükröz. Ez önmagában nem feltétlenül hiba: az előbbiek — segédkönyvek lévén — pontosan azért jöttek létre, hogy útmutatással szolgáljanak mindenkinek, aki akár alkalmanként, akár rendszeresen lektori feladatokat lát el. Az utóbbi ugyanebbe az irányba mutat, de mivel maga a célja igen általános (a lektori gyakorlat egységesítése, a lektorálási anomáliák megelőzése), a tárgyalásmódja szintén elvonatkoztat a konkrét hibáktól és a lektorok munkamódszerétől: a három esettanulmány sem erről, hanem egy-egy minőségbiztosítási rendszerről szól.

4. A kutatás hipotézisei

A lektorálás empirikus kutatását szinte nulláról kell kezdeni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a fordítások ellenőrzéséről, javításáról és értékeléséről nincsenek ösztönös megfigyelé-

seink, sejtéseink és feltételezéseink. Az alábbiakban — a jelen szerző tapasztalatai alapján — ezek következnek, előbb rövid megfogalmazásban, majd egy-egy hipotézisként.

Először is, a lektorálás olyan sajátos tevékenység, amely több szempontból is eltér a fordítástól, ezért a háttérben léteznie kell valaminek, ami ezt lehetővé teszi. E készségek, képességek és ismeretek halmazát *lektori kompetenciának* nevezhetjük.

Másodszor, a gyakorlat azt mutatja, hogy a lektorok még a legszorosabb határidők közepette is többet változtatnak a fordításon, mint amennyi a megrendelő számára szükséges. Ezt valószínűleg a saját ízlésük érvényesítése okozza.

Harmadszor, a gyakorlat azt mutatja, hogy kevés az olyan lektori változtatás, amely egy tagmondatot vagy akár egy egész mondatot érint. Ha valami megváltozik egy-egy fordításban, az túlnyomórészt a szavak és a kifejezések szintjén található.

Negyedszer, a lektor egyidejűleg ellenőrzi és felelteti meg a felhasználó elvárásainak a fordítást. Az előbbi tevékenységével a forrásnyelvhez, míg az utóbbival a célnyelvhez közelíti a szöveget. Egy szakfordításnak (különösen egy hiteles fordításnak) az a rendeltetése, hogy ugyanazt a szerepet töltsse be a célnyelvi befogadók körében, mint amelyet az eredeti szöveg játszott a forrásnyelvi kultúrában. A fordítási ekvivalencia és a funkcionális megfeleléség elvileg egyformán fontos viszonyítási pont, de feltételezhető, hogy a lektorálást nem az első, hanem inkább a második tényező határozza meg.

Ötödyszer, az elméleti nyelvészet szerint az emberi nyelvekben, a fordítástudomány szerint pedig a lefordított szövegekben egyetemes sajátosságok, ún. univerzálék fedezhetők fel. Ahogy a fordításnak, úgy a lektorálásnak is megvannak a nap mint nap felmerülő problémái és azok szokásos megoldásai. Ebből következőleg a lektorálás folyamata várhatóan szintén mutat általános tulajdonságokat, azaz univerzálékat.

Az öt kutatási hipotézis tehát röviden a következő:

- 1) A lektoráláshoz különleges tudás, az ún. lektori kompetencia szükséges.
- 2) A lektorálás a szükségesnél több változtatással jár.
- 3) A lektorálás főleg szószintű változtatásokkal jár.
- 4) A lektorálás inkább a célnyelvhez, semmint a forrásnyelvhez közelíti a fordítást.
- 5) A lektorálásnak a fordításhoz hasonlóan vannak univerzáléi.

5. Kísérlet a lektori kompetencia meghatározására

Akár veleszületett képességként, akár tanulható és fejleszthető készségként, ill. akár tudásként, akár lehetőségként határozzuk meg, a kompetencia — a generatív és az alkalmazott nyelvészet egybehangzó véleménye szerint — nem vizsgálható közvetlenül az elmében, csak hangzó és látható megnyilvánulásaiban. Ugyanakkor mind a beszéd, mind az írás szimultán és szukcesszív folyamatokból áll, amelyek magukban is nehezen választhatók szét egyértelműen, így a háttérben működő kompetenciák, amelyeket csak áttételesen ismerünk, feltehetőleg nem azonosíthatók pontosan. Végezetül, tudományelméleti szempontból kérdéses, hogy mindazon kompetenciák közül, amelye-

ket a lektorok megfigyelt viselkedéséből elvonhatunk, melyeket érdemes megnevezni. A lektor például nyilván tud olvasni, különben képtelen lenne ellátni a feladatát. Kompetencia ez? Igen, de annyira magától értetődik, hogy fölösleges beleilleszteni egy elméleti modellbe. Csakhogy a lektor nem úgy olvas, mint mások, ezt tehát különleges képességként meg kell említeni. Egyébként is egyetérthetünk Nádasy Ádámmal abban, hogy „a tudós nem tud semmit, ezért mindent meg akar fogalmazni. (...) a tudományban nincs határ a «közismert» és az «érdekes», a triviális és a meghökkentő között” (Nádasy 2003: 241). Mindezek alapján lássuk a lektori kompetencia lehetséges elemeit!

A lektorok többnyire — végzettségük és beosztásuk szerint — szakfordítóként kezdik pályafutásukat. Ennek alapján feltételezhetjük, hogy birtokában vannak a szakfordítók összes nyelvi és nyelven kívüli képességének, ideértve a forrásnyelvi szövegek elemzését, a forrás- és célnyelvi háttéranyagok kutatását, a tudatos döntéshozatalt, a fordítási utasítás betartását, a fordítástámogató eszközök használatát stb. A lektort e tekintetben legfőljebb az különbözteti meg a fordítótól, hogy az említett kompetenciákat akkor „mozgósítja” a szövegalkotáshoz, ha a nyersvázlatban kihagyást észlel. Egyébként a tudását főleg azért veti latba, hogy az eredeti szöveget minél jobban megértse.

A lektor egyidejűleg keres és állapít meg hasonlóságokat és eltéréseket a fordítás és az eredeti szöveg között. Ez nem két külön tevékenység, hanem az érem két oldala, így az ehhez szükséges tudás neve lehet *komparatív-kontrasztív kompetencia*. Persze nem arról van szó, hogy a lektor mindig helyesen ismeri fel az egyezéseket és különbségeket, hiszen azok nem in abstracto, azaz két nyelvi rendszer (*langue*), hanem két szöveg (*parole*) között állnak fenn, és még így is sokszor vitatható a megítélésük. Mindössze annyit állíthatunk, hogy a lektor tud valamit, ami lehetővé teszi ezt a mérlegelést.

Az egyezések és különbségek megállapítását adott esetben javítás követi. E mögött szintén egy külön képességet feltételezhetünk. A javítás főleg azt jelenti, hogy a rossz-ból jó lesz, de együtt járhat a jó jobbá tételével is. Így a *korrektív* mellett az ún. *amelioratív kompetenciával* is számolhatunk. Végül, a lektornak nemegyszer az a feladata, hogy összességében is értékelje a fordítást, azaz úgy nyilvánítson véleményt, hogy számba veszi a hibákat és a jó megoldásokat, miközben szem előtt tartja a közléshelyzet valamennyi tényezőjét. Ehhez az ún. *evaluatív kompetencia* szükséges.

Tisztán lektori kompetencia, azaz olyasvalami, ami kizárólag „a lektornak van”, míg a fordítónak nincs, aligha létezik. Inkább úgy fogalmazhatunk, mint a kognitív nyelvészet holista képviselői. A fordítói és a lektori kompetencia egymásba olvadó, életlen kategóriák; a két véglet között számos átmeneti fokozat sorakozik; a centrum és a periféria elhelyezkedése a nyelvi közvetítő mindenkori tevékenységétől függ (fordítás, önlektorálás, lektorálás). Mivel a lektori kompetencia ilyen nehezen határozható meg, főleg a fordítói kompetenciához képest, talán érdekesebb minden szemléletes, de potenciálisan félrevezető folyamatára helyett egy egyszerű tételes felsorolásban összegezni az elmondottakat:

1. táblázat: A lektori kompetencia összetevői

ALKOMPETENCIA	MEGHATÁROZÁS
Amelioratív	a fordítás tökéletesítése
Evaluatív	a fordítás értékelése
Fordítói	a fordítás hiányainak pótlása
Komparatív-kontrasztív	a fordítás és az eredeti összehasonlítása
Korrektív	a fordítás hibáinak javítása

6. Lektorálás az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Irodában (OFFI)

Az OFFI-ban végzett lektorálás egyaránt irányulhat hiteles és nem hiteles szövegekre, azok kivételével, amelyek kifejezetten „nyersfordításként” szerepelnek a megrendelőlapokon. Az ilyen dokumentumok kizárólag korrektúrát, azaz egyszerű adategyeztetést és helyesírási ellenőrzést igényelnek. A lektornak háromféle irattal van dolga a hétköznapi gyakorlatban: a szakfordítók fordításaival, ügyfélfordításokkal és más által lektorált fordításokkal.

A lektori munka leggyakoribb tárgya az 1) típus. Ide tartoznak mind a belső (állományi), mind a külső munkatársak fordításai. A 2) számú csoport anyagait magánszemélyek és fordítóirodák készítik el, hogy olcsóbban, a teljes munkadíj 70%-áért jussanak hozzá a kész fordításhoz. A 3) nem más, mint az ún. superlektorálás, amelyre akkor kerül sor, ha a panaszos ügyfél és az eredeti lektor nem tudott megállapodni a vitás szövegrész helyes fordításában.

A lektorálás jelenleg kötelező eleme minden olyan fordítás elkészítésének, amelyet az ügyfél kifejezetten nem egyszerű szakfordításként rendelt meg. A szűkebb értelemben vett fordításhitelesítési folyamat, amelybe nem tartozik bele a megrendelőlap kitöltése, az előleg befizetése, a számlázás és a kiadás, a következő lépésekből áll:

- 1) a forrásnyelvi szöveg fordítása
- 2) lektorálás
- 3) a lektori javítások átvezetése
- 4) korrektúra
- 5) a korrektori javítások átvezetése
- 6) superlektorálás

Lektorálásra tehát kétszer kerülhet sor: a folyamat 2) pontján mindenkor kötelezően, míg a

6) szakaszban csak akkor, ha az ügyfél kifogással él. Amint jól látható, az ellenőrzésnek nem a lektorálás az egyetlen eszköze, hiszen a fordítást a korrektor is végigolvassa, illetve szükség szerint javítja. A két tevékenység sorrendje nem véletlen: úgy viszonyulnak egymáshoz, mint a víztisztításban a durva- és a finomszűrés. Miután a nagyobb „szennyeződések fennakadtak” a lektorálás filterén, a korrektúrának már csak az (egyébként nem kevésbé fontos) aprómunkát kell elvégeznie.

A felsorolás 3) és 5) pontjából nem tűnik ki első ránézésre, ezért külön megemlítendő, hogy a célnyelvi szöveg kétszer is visszakerül a fordítóhoz, mivel az ő feladata átvezetni, azaz a végleges változat kinyomtatása előtt számítógépen rögzíteni a lektori és korrektori javításokat. A teljes munkafolyamatot tehát egy szinte teljesen kinyúlt rugóként kell elképzelni, amelynek a közepén két hurok megmaradt. A rugó egyik végén az irodában leadott forrásnyelvi szöveg található, a másik végén a célnyelvi változat, míg a kettő között a lineáris haladást megszakító dupla csavar, amely szakaszban a fordítás kétszer is, bár egyre magasabb szinten visszatér az alkotójához.

7. A lektorálás mint olvasás

A *lektor* szó a latin *lector* 'olvasó' átvétele, némileg magyarosított írásképpel. A lektorálásban igen sok a változó, de egyvalami állandó benne: az olvasás. Ezt a tevékenységet a pszicholingvisztika vizsgálja, többek között úgy, hogy a céljai szerint különböző válfajokat azonosít. A magyar szakirodalomban ezt példázza Gósy (2005: 380–381), aki a következő olvasástípusokat nevezi meg: ismeretszerző, tanulási célú, élményszerző, kereső, áttekintő, feladatazonosító, javító/ellenőrző, korrektúra, fordítói, alkalmi. A szerző szerint előfordulhat, hogy egyazon helyzetben többféle céllal is olvasunk. Dudits kutatásai szerint (2005) a fordító is többféleképpen olvas, ezért érdemes sorra venni a fenti típusokat, hátha sikerül azonosítani néhányat a lektorálásban is.

Ami az áttekintő olvasást illeti, igen valószínű, hogy a lektor — ha az ideje engedi — munka előtt ugyanúgy elolvassa a forrásnyelvi szöveget, mint a fordító. Természetesen a cél ezúttal más: nem egy újabb szöveg létrehozása, hanem a kész fordítás összehasonlítása az eredetivel. Áttekintés még egyszer történik, nevezetesen a munka végén, amikor a lektor az összes lineárisan, azaz A-tól Z-ig elvégzett ellenőrzés és javítás után összképet akar kapni a végeredményről. Így győződhet meg arról, hogy a késztermék „megáll-e a maga lábán”, és mentes-e minden hibától. A kereső olvasás azonban megint csak az eredeti okiratra irányul, mégpedig akkor, ha a fordítás olyasmit tartalmaz, ami ellentmondásos vagy valószínűtlen. Ilyenkor a lektor meg akarja találni a problémás szónak, kifejezésnek vagy tagmondatnak megfelelő forrásnyelvi szövegrészt. A lektorálás ugyanúgy megkívánja egyes háttéranyagok tanulmányozását, mint a fordítás, de ez soha nem előzetesen, hanem az ellenőrzéssel, illetve javítással egyidejűleg zajlik. A lektorálásnak tehát szintén része az ismeretszerző olvasás.

Az elemző olvasás — ahogy a Gósy-féle *fordítói elnevezés* is mutatja — elsősorban a fordító dolga, mégis gyakran szükséges, hogy a lektor fordítói szemmel olvassa a forrásnyelvi szöveget, mert egyébként önmagában nem érti meg a célnyelvi változatot. Márpedig ha ezt tapasztalja, akkor szinte biztos, hogy a végfelhasználónak is gondja fog támadni a fordítással. Így a lektorálás során elengedhetetlen a fordítói olvasás.

A javító/ellenőrző olvasás definíciója („más által írt szöveg ellenőrzése tartalmi, helyesírási, stilisztikai vagy egyéb szempontból”) csaknem teljesen fedi a lektorálás fogalmát, azaz az egyetlen kivétellel, hogy külön nem utal az idegen szöveg esetleg fordított voltára. Végül, a korrektúraolvasás — legalábbis az OFFI gyakorlatában — a korrektorok feladata, de ez korántsem jelenti azt, hogy a lektor szemet is huny az általa észlelt elírások felett, csak mert azok javítása nem az ő dolga. És arra is van példa, hogy a korrektor végez javító célú olvasást, mert a lektor figyelmét elkerülte egy értelmetlen vagy stílustalan megfogalmazás. Mindezek alapján a lektorálás olvasástipológiája a következő:

2. táblázat: A lektorálás olvasástipológiája

TÍPUS	LEKTORÁLÁSI ALKALMAZÁS
Áttekintő olvasás	a forrásnyelvi szöveg előzetes és a lektorált fordítás utólagos átolvasása
Ellenőrző olvasás	a fordítás minőségi (tartalmi-stiláris) ellenőrzése
Fordítói olvasás	a forrásszöveg problémás részeinek értelmezése
Ismeretszerző olvasás	forrás- és célnyelvi háttéranyagok tanulmányozása munka közben
Kereső olvasás	a fordítás problémás részeinek azonosítása a forrásnyelvi szövegben
Korrektúraolvasás	a fordítás mennyiségi (formai-helyesírási) ellenőrzése

Valószínű, hogy mindezek az olvasástípusok nem egyformán jellemzik a lektorokat, már csak azért sem, mert mindenkinek más a munkamódszere, és azt nem utolsó sorban a szöveg műfaja is meghatározza. Ha mégis általánosítva kívánjuk leírni a lektorok „olvasási szokásait”, azt a következtetést mindenképpen levonhatjuk, hogy legalább hatféle olvasáshoz folyamodnak. Ezekből három irányul a fordításra (áttekintő, ellenőrző, korrektúra), kettő a forrásnyelvi szövegre (fordítói, kereső), egy pedig külső szövegekre (ismeretszerző).

8. A lektorálás mint írás

Mivel Gósy (2005) fenti rendszere jól alkalmazható a lektorálásra, szinte önként kínálkozik a kérdés, hogy az olvasás ellenpárja, az írás ugyanígy osztályozható-e, és ha igen, annak típusai felfedezhetőek-e a lektorálásban is. Gósynál nincs ilyen csoportosítás, de ha újra áttekinjtük az olvasás tipológiáját, akkor érdekes gondolat kísérletként a lektori írást is sikerülhet hasonlóan jellemeznünk.

3. táblázat: A lektorálás írástipológiája

TÍPUS	LEKTORÁLÁSI ALKALMAZÁS
Fordítói írás	a fordítási hiányok pótlása
Javító írás	a fordítás minőségi (tartalmi-stiláris) javítása
Korrektúraírás	a fordítás mennyiségi (formai-helyesírási) javítása

9. A lektori változtatás mint a lektorálási paraméter és a lektorálási művelet metszete

Minden lektori változtatás leírható két halmaz: egy paraméter (tartalmi tényező) és egy művelet (formai tényező) metszeteként. A lektorálási paraméter Mossop (2001) szerint viszonyítási pont vagy ismérv; olyan útmutató, amely azt a kérdést segít megválaszolni, hogy a fordításban mit kell ellenőrizni és javítani. Más megfogalmazásban: paraméternek nevezhető minden nyelvi és nyelven kívüli szint, amelyen a fordítás tartalma megváltozik. A jelen kutatáshoz használt korpuszokban a következő paramétereket lehetett azonosítani:

4. táblázat: A korpuszokban azonosítható lektorálási paraméterek neve és meghatározása

NÉV	MEGHATÁROZÁS
Ekvivalencia	a fordítás megfeleltetése a forrásnyelvi szöveg jelentésének
Helyesírás	a fordítás megfeleltetése a célnyelv helyesírási szabályainak
Stílus	a fordítás megfeleltetése a célnyelv stilisztikai és nyelvhelyességi szabályainak

Szerkesztés	a fordítás megfeleltetése a megrendelő vagy a fordítóiroda által meghatározott szerkesztési szabályoknak
Szórend	a fordítás megfeleltetése a célnyelv szórendi szabályainak
Terminológia	a fordítás megfeleltetése a célnyelvi terminológiának

A lektorálás mint javítási művelet sor voltaképpen az egynyelvű szövegszerkesztés során alkalmazott változtatásokra vezethető vissza, amelyeket legelőször az ókori retorika és stílisztika foglalt rendszerbe. E két tudományág ugyanis a mögöttes gondolkodási műveletek szerint, ill. úgy osztályozta a különböző alakzatokat, hogy azok hibaként értelmezve hogyan mondanak ellent a hétköznapi beszédgyakorlatnak. Ennek alapján a görögök az alábbi négy változáskategóriát állították fel:

- 1) Adiectio: betoldás, bővítés, hozzáadás
- 2) Detractio: csökkentés, elhagyás, törlés
- 3) Immutatio: helyettesítés, felcserélés
- 4) Transmutatio: átrendezés, helycsere (Szathmári 2008: 9)

Könnyen belátható, hogy a lektorálás együtt jár mind a négy művelet elvégzésével. Beszúrás történik, ha a lektor pótol egy pusztán kihagyott vagy a jobb érthetőség kedvéért szükséges elemet. Törlésre akkor kerül sor, ha valami minden különösebb tartalmi indok nélkül, csak díszítőeszközként vagy túlértelmezés miatt szerepel a fordításban. A csere nem más, mint egy szövegrész (jellemzően szó) kihúzása, amelyet rögtön egy másik szövegrész beszúrása követ (ez tehát egyszerre beszúrás és törlés), míg az átrendezés a szórendi cserének felel meg. A kutatás során vizsgált lektorálási műveleteket az 5. táblázat összegzi:

5. táblázat: A korpuszokban azonosítható lektorálási műveletek neve és meghatározása

NÉV	MEGHATÁROZÁS
Átrendezés	a fordítás szórendjének megváltoztatása
Beszúrás	a fordítás bővítése új elemmel
Csere	fordítási elem helyettesítése
Széljegyzet	formázási utasítás vagy magyarázat a fordítás margóján
Törlés	fordítási elem megszüntetése

10. A nagy korpusz leírása

A kutatási közreműködésre felkért öt adatközlő 81 fordítást (51-féle okiratot) lektorált, 150 kisoldal (kb. 187 500 betűhely) terjedelemben. Ennek során összesen 784 változtatást hajtottak végre, amelyek megoszlását a 6. táblázat szemlélteti:

6. táblázat: A nagy korpuszban azonosítható lektorálási műveletek és paraméterek összesítése

	SZÉL- JEGYZET	ÁTREN- DEZÉS	TÖRLÉS	BESZÚRÁS	CSERE	ÖSSZESEN
Szerkesztés	4	5	7	17	15	48 (6,12%)
Szórend		53				53 (6,76%)
Helyesírás			25	29	57	111 (14,15%)
Ekvivalencia		3	16	85	70	174 (22,19%)
Stílus	1	7	32	46	94	180 (22,95%)
Terminoló- gia		2	10	27	179	218 (27,8%)
Összesen	5 (0,63%)	70 (8,92%)	90 (11,47%)	204 (26,02%)	415 (52,93%)	784

11. A kis korpusz leírása

Az öt lektornak külön-külön átadott 2078 leütésnyi magyar fordítás egy 327 szó terjedelmű, angol nyelvű iskolalátogatási igazolásról készült. A szöveget eredetileg az első lektor ellenőrizte és javította, így a kísérletben már csak arra volt szükség, hogy ugyanezt a munkát a további négy adatközlő is végezze el. A közreműködők egyetlen utasítást kaptak: lektoráljanak úgy, ahogy szoktak. Az öt lektor összesen 129 változtatást hajtott végre. Ezekből a lektorálási paraméterek az alábbiak szerint részesedtek:

7. táblázat: A lektorálási paraméterek eloszlása a kis korpuszban

	2. LEKTOR	3. LEKTOR	5. LEKTOR	1. LEKTOR	4. LEKTOR	ÖSSZESEN
Szerkesztés			1 (3,33%)		1 (3,03%)	2 (1,55%)
Szórend		4 (14,81%)	2 (6,66%)	2 (6,45%)	3 (9,09%)	11 (8,52%)
Helyesírás	1 (12,5%)	2 (7,4%)	3 (10%)	2 (6,45%)	4 (12,12%)	12 (9,3%)
Terminológia	1 (12,5%)	3 (11,11%)	3 (10%)	11 (35,48%)	8 (24,24%)	26 (20,15%)
Ekvivalencia	2 (25%)	9 (33,33%)	7 (23,33%)	3 (9,67%)	13 (39,39%)	34 (26,35%)
Stílus	4 (50%)	9 (33,33%)	14 (46,66%)	13 (41,93%)	4 (12,12%)	44 (34,1%)
Összesen	8 (6,2%)	27 (20,93%)	30 (23,25%)	31 (24,03%)	33 (25,58%)	129

Ízelítőül következzen az öt lektori változat első mondata. A sorok elején álló kötőjeles számok a mondat és a lektor számára utalnak (F = fordítói változat, Ř = törlés, L1 = 1. lektor, L2 = 2. lektor stb.):

1-F) Igazolom, hogy T.G. a Koppenhágai Üzleti Iskola mesterképzésére (MSc) beiratkozott hallgatója Vállalkozás, nyelv és kultúra szakon.

1-L1) Igazolom, hogy T.G. a Koppenhágai Üzleti Iskola Vállalkozás, nyelv és kultúra mesterszakára Ř beiratkozott hallgatója.

1-L2) Igazolom, hogy T.G. a Koppenhágai Üzleti Iskola mesterképzésre (MSc) beiratkozott hallgatója Vállalkozás, nyelv és kultúra (BLC) szakon.

1-L3) Igazolom, hogy T.G. a Koppenhágai Gazdasági Főiskola mesterképzésre (MSc) beiratkozott hallgatója vállalkozás, nyelv és kultúra szakon.

1-L4) Ezennel igazolom, hogy T.G. a Koppenhágai Üzleti Iskola Vállalkozás, nyelv és kultúra mesterképzési szakának a (MSc) beiratkozott hallgatója.

1-L5) Ezennel igazolom, hogy T.G. a Koppenhágai Üzleti Iskola vállalkozás, nyelv és kultúra szakon mesterképzési szakra (MSc in BLC) beiratkozott hallgatója.

12. A két korpusz vizsgálatának összefoglaló elemzése

A nagy korpusz elemzése az öt lektor egyéni alapelveinek, a kis korpuszé a közöttük lévő különbségeknek a felfedezésére irányult. A kísérlet mégis inkább azt az eredményt hozta, hogy van valami, amiben az öt lektor minden emberi-szakmai tulajdonsága ellenére azonos: a felemás változtatások alkalmazásában. Nemegyszer ugyanazon a szövegrészen, sőt mondaton belül is olyan módosításokat hajtanak végre, amelyek szöges ellentétben állnak egymással: az ésszerűtől az értelmetlenig, a kínosan pontostól a bántóan hanyagig, a felhasználót segítőtől a saját ízlést kielégítőig. Le kell szögeznünk azonban, hogy ezek a végletek nem azonosíthatók a „jó” és a „rossz” fogalmával. Ezt a két értékkategóriát mindenki másképp ítéli meg. Amit a kutató értelmetlennek minősít, az éppenséggel megkönnyítheti a végfelhasználó dolgát. Meglehet, hogy a „kínosan pontos” csak az eszményi nyelvhasználat pártolójának nyeri el a tetszését, de gyakorlati haszna nincs. Végül pedig előfordulhat, hogy a saját ízlés látszólag öncélú kielégítése olyan normát teremt, illetve erősít meg, amely hosszú távon hasznosnak bizonyul.

13. A lektorálási paraméterek sajátosságai

Ez a rész először mennyiségi, majd minőségi szempontból összegzi a kutatás során azonosított hat lektorálási paraméter sajátosságait. A mennyiségi értékelés a 8. táblázaton alapul:

8. táblázat: A lektorálási paraméterek eloszlása a nagy korpuszban

	3. LEKTOR	4. LEKTOR	2. LEKTOR	5. LEKTOR	1. LEKTOR	ÖSSZESEN
Szerkesztés	11 (11,34%)	8 (7,84%)	6 (4,58%)	9 (6,47%)	14 (4,44%)	48 (6,12%)
Szórend	5 (5,15%)	7 (6,86%)	3 (2,29%)	18 (12,94%)	20 (6,34%)	53 (6,76%)
Helyesírás	14 (14,43%)	17 (16,66%)	13 (9,92%)	15 (10,79%)	52 (16,5%)	111 (14,15%)
Ekvivalencia	16 (16,49%)	45 (44,11%)	30 (22,9%)	34 (24,46%)	49 (15,55%)	174 (22,19%)
Stílus	26 (26,8%)	9 (8,82%)	32 (24,42%)	33 (23,74%)	80 (25,39%)	180 (22,95%)
Terminológia	25 (25,77%)	16 (15,68%)	47 (35,87%)	30 (21,58%)	100 (31,74%)	218 (27,8%)
Összesen	97 (12,37%)	102 (13,01%)	131 (16,7%)	139 (17,72%)	315 (40,17%)	784

A 8. táblázat tanúsága szerint a lektorálási paraméterek három csoportra szakadnak. A szerkesztés és a szórend gyakorisága szinte azonos: 6,12% és 6,76%. A „középmezőnyt” egyedül a helyesírás alkotja (14,15%), amelyet csaknem egyforma távolság (kb. 8%) választ el a szórendtől és az ekvivalenciától. Az „élmezőnyben” három paraméter található: az utóbb megnevezett ekvivalencia (22,19%), a stílus (22,95%) és a terminológia (27,8%). Vajon mi magyarázza ezt az eloszlást?

A szerkesztés minden bizonnyal azért megy ritkaságszámba, mert a hiteles fordítás szabványoldalon készül, amely a nevének megfelelően semmilyen mozgásteret nem hagy a betűk típusára és méretére, valamint a sorközre, a margókra, a szavak elválasztására és a vízszintes térközre (sorkizárás) nézve. A fordítók szabadon válogathatnak ugyan az értelmi kiemelés tipográfiai eszközeiből (aláhúzás, félkövér, ritkítás stb.), de ezeket a fenti öt lektor egyszer sem módosította. Ha pedig a megrendelő formahű szöveget kér, akkor a fordítás többnyire felülírással keletkezik, így még kevésbé van szükség a szerkesztésre.

A szórendi változtatások csekély számának valószínűleg három oka van: az idő, a javítási segédletek és a megfelelő mondattani szabályok ismeretének hiánya (Klaudy, 2004: 391–392). Mindez a fenti korpuszvizsgálat ellenére változatlanul kérdéses. Ma még szintén tisztázatlan, hogy a szórend paramétere kizárólag a szakfordításoknál szorul-e háttérbe ilyen mértékben, és ha nem, akkor mi jellemzi a lefordított szépirodalmi, filozófiai, vallási, publicisztikai stb. szövegek lektorálását.

A helyesírás paramétere alig érzékelteti a kreativitást; inkább arról árulkodik, hogy a lektor mennyire ismeri az akadémiai szabályzatot. A vizsgálati korpusz nagyjából azonos teljesítményt mutatott ki ezen a téren. Nem arról van szó, hogy az öt lektor kifogástalanul meg tudja oldani pl. a földrajzi nevek vagy az (akadémia által sem teljesen egységesített) egybeírás és különírás problémáit, ill. arról, hogy észrevettek minden helyesírási hibát. A viszonylag egyöntetű produkció mögött a hiteles fordítások sztereotip szóhasználata állhat, amelyhez valószínűleg elég néhány szabályt ismerni. Hogy ez a „néhány szabály” pontosan mennyi, az kérdéses. A korpusz szerint annyi bizonyos, hogy a szerkesztés és a szórend szabályainál jóval több, de a következő két bekezdésben elemzett első három paraméter szabályainál kevesebb.

Az ekvivalencia és a stílus gyakorisága szinte azonos (22,19% és 22,95%), sőt alig tér el a terminológia mértékétől (27,8%). Az előbbi tény nehezen magyarázható, az utóbbi kissé könnyebben. A hat paraméter közül az ekvivalencia az egyetlen, amelynek az ellenőrzésével a lektor nem a cél-, hanem a forrásnyelvhez közelíti a fordítást. A stílusra értelemszerűen ennek az ellenkezője igaz. Mi okozhatja mégis ennek a két paraméternek a nagyságrendi egybeesését? Talán az, hogy az öt lektor éppen annyira tartja fontosnak a szövegűséget, mint a stílusos és szabatos megfogalmazást. Ez azonban csupán feltételezés, amelyet további korpuszvizsgálatokkal lehetne megerősíteni. (Egy interjúból csak a lektorok hiedelmeire derülne fény.)

A terminológia bizonyára azért élvez abszolút elsőséget, mert a terminológiai hibák — Anthony Pym (1992) szavával élve — binárisak. A lektor viszonylag könnyen eldönti, hogy a fordító jól vagy rosszul használta-e a terminológiai egységet. Ahogy az egynyelvű

beszédben, úgy természetesen a kétnyelvű kommunikációban sem lehetséges mindent a „jó” és a „rossz” fogalmába besorolni, de a hiteles vagy — általánosabban — a szakfordításokban olyan sok a terminológiai egység, hogy a lektor ezen a téren érheti el a legnagyobb hatékonyságot.

Eddigi megállapításaink pontosításra szorulnak, hiszen a lektorálási paramétereket nemcsak a nagy, hanem a kis korpuszban is vizsgáltuk. Ha a 7. és 8. táblázat megfelelő sorait és oszlopait egybevetjük, akkor az alábbi képet kapjuk:

9. táblázat: A lektorálási paraméterek eloszlása a két korpuszban

	NAGY KORPUSZ	KIS KORPUSZ	ÁTLAGÉRTÉK
Szerkesztés	6,12%	1,55%	3,83%
Szórend	6,76%	8,52%	7,64%
Helyesírás	14,15%	9,3%	11,72%
Terminológia	27,8%	20,15%	23,97%
Ekvivalencia	22,19%	26,35%	24,27%
Stílus	22,95%	34,1%	28,52%

Jól látható, hogy a szerkesztés, a szórend és a helyesírás mindkét esetben az utolsó három paraméter. Megváltozott az összesített részesedésük (27,03% >> 19,37%), sőt az egymáshoz viszonyított arányuk is (a szerkesztés minimális szintre esett, a szórend pedig a helyesíráshoz közeledett), de továbbra is ők alkotják a paraméterek kisebb csoportját.

A terminológia, az ekvivalencia és a stílus ebből következőleg megőrizte a többségét, de — ahogy arra a táblázat árnyékolása figyelmeztet — kölcsönös sorrendjük immár más: a terminológia az első helyről a harmadikra került. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a stílus változatlanul — méghozzá itt 8%-kal — gyakoribb, mint az ekvivalencia.

Ha az öt lektor 784+129, azaz összesen 913 változtatását és az utóbbi három paraméter azokból való részesedését (72,94% ~ 80,6%) tekintjük, akkor megfogalmazhatjuk a következő tendenciát: a lektori változtatások főleg (az esetek háromnegyed részében) a terminológia, az ekvivalencia és a stílus paraméteréhez tartoznak.

14. A lektorálási műveletek sajátosságai

A 13. rész mintájára a lektorálási műveleteket is előbb mennyiségi, majd minőségi szempontból értékeljük.

10. táblázat: A lektorálási műveletek eloszlása a két korpuszban

	NAGY KORPUSZ	KIS KORPUSZ	ÁTLAGÉRTÉK
Széljegyzet	0,63%		0,31%
Átrendezés	8,92%	8,5%	8,71%
Törlés	11,47%	6,97%	9,22%
Beszúrás	26,02%	17,05%	21,53%
Csere	52,93%	67,44%	60,18%

E számadatok lehetséges értelmezése a következő. A széljegyzetek gyér alkalmazása arra utal, hogy az öt lektor érthetőbbnek, ezért hatékonyabbnak tekinti az összes többi műveletet. Ha a margót használják, azzal formázási hibát jeleznek, vagy a fordítót tanítják. Az átrendezésnek és a törlésnek hasonló a gyakorisága, de eltérő az oka. Az előbbi főleg (kétharmad részben) a szöveget érinti, amely ritkán bolygatható meg további változtatások nélkül, akár a kérdéses mondatban, akár az előzményében vagy a következményében. Ez pedig olyan többletmunkát von maga után, amelyet az öt lektor igyekszik elkerülni. Az utóbbi művelet ugyancsak nagy körültekintést igényel, hiszen egy átgondolatlan törlés értelemzavart okozhat. Ezzel szemben valószínű, hogy egy akár ötletzerű beszúrás is sokkal inkább hasznos, mint káros: az esetek 41%-ában az ekvivalencia paraméterével párosul, és így pontosabbá teszi a fordítást.

A csere talán annak köszönheti abszolút számfölényét, hogy minden változtatás közül ez a leghatékonyabb: a rossz (vagy annak vélt) megoldást félreérthetetlenül a jó (vagy annak vélt) megoldással helyettesíti. Ez a fordítónak és a lektornak egyaránt megkönnyíti a dolgát, hiszen megelőzi az egyaránt kockázatos árendezés és törlés időigényes mérlegelését. A csere azonban egyidejű beszúrásként és törlésként is értelmezhető. Ennek alapján megtehetjük, hogy a két korpuszban talált cseréket fele-fele arányban hozzászámítjuk a beszúrásokhoz és a törlésekhez. Így az előbbieket aránya 51,62%, míg az utóbbiaké 39,31% lesz, azaz a beszúrások kerülnek többségbe. (A negyedik lektornál ez eleve így is volt.)

A csere főleg egy hipotetikus fordítási univerzálé: az explicitáció eszközeként jelenik meg a szakirodalomban. Az általános feltételezés szerint a fordítás elsősorban úgy válhat az eredeti szövegnél érthetőbbé, kifejtettebbé és bőbeszédűbbé, hogy a terjedelme megnövekszik, bár a hosszúság és az explicititás nem feltétlenül függ össze egymással (Heltai 2005: 54). Ha mégis bizonyítást nyer, hogy az említett gyarapodás következtében az olvasó könnyebben tudja feldolgozni a fordítást, akkor a jövőben érdemes lesz megvizsgálni, hogy ehhez hozzájárul-e a lektorálás. Mindaddig azonban, amíg ilyen eredmények nem születnek, csak feltételezhetjük, hogy a lektorálás — a nagyszámú beszúrás miatt — komoly szerepet játszik az explicitációban.

15. Az első hipotézis ellenőrzése

1) A lektoráláshoz különleges tudás, az ún. lektori kompetencia szükséges.

Az öt lektor egyformán tökéletesített, értékelt, hiányt pótoló, összehasonlított és hibát javított. Ez tehát megerősíti a jelen szerző saját tapasztalatai alapján feltételezett amelioratív, evaluatív, fordítói, komparatív-kontrasztív és korrektív alkompetenciák létezését. Ugyanakkor továbbra sem bizonyítja semmi, hogy ezeknek kizárólag a lektorok vannak a birtokában. Ami pedig a lektori kompetencia említett öt komponensét illeti, azok talán másként szerveződnek, mint ahogy eddig feltételeztük. Evaluatív alkompetencián azt értettük, hogy a lektor képes az egész fordítás értékelésére. A fordításokat jobbító és elrontó változtatások kérdésére azonban nincs megnyugtató válasz. Ennek alapján külön amelioratív alkompetenciával nem is érdemes számolnunk — hacsak be nem vezetjük a vele ellentétes, de ugyanilyen nehezen meghatározható pejoratív kompetencia fogalmát. Ehelyett az evaluatív alkompetenciába beleérthetnénk azt a képességet is, amely a fordításnak nemcsak a makroszintű, hanem a mikroszintű értékelését, vagyis az egyes lektorálási egységek megítélését is lehetővé teszi. Így mentesülnénk a „jó–rossz” bonyolult kérdésének megválaszolásától. Ez azonban elméleti probléma, amely független a két korpusztól.

A kutatás nem folyamatként, hanem eredményként vizsgálta a lektorálást, ennél fogva — a közvetlen megfigyelés vagy interjú hiányában — csak valószínűsíthető, hogy a 7. részben felsorolt hat lektori olvasástípus, valamint a 8. részben szereplő három lektori írástípus létezik; egyébként nehéz lenne megmagyarázni a lektori változtatások létrejöttének módját.

A két korpuszvizsgálatban minden lektori változtatást egy paraméter és egy művelet egységeként értelmeztünk. A lektori kompetenciának része a hat nyelvi szint azonosítása és az ötféle beavatkozás elvégzése is.

A fentieket összegezve: a lektor 5 (vagy más felosztásban 4) készséget, 6 olvasás- és 3 írástechnikát alkalmaz, (legalább) 6 paramétert azonosít, és 5 beavatkozást hajt végre, azaz egy sajátos kompetenciának van a birtokában. Az 1) hipotézist tehát igazoltnak tekinthetjük.

16. A második hipotézis ellenőrzése

2) *A lektorálás a szükségesnél több változtatással jár.*

Az 1) hipotézis kapcsán is szóba hozott „jó és rossz” kérdése szorosan összefügg azzal, hogy mi tekinthető szükséges, ill. fölösleges lektori változtatásnak. Az első lektornál egy pályakezdő szakfordító tapasztalatlansága kínált magyarázatot a feltűnően sok változtatásra. Ugyanakkor a 2–5. lektor — talán a helyesírást kivéve — minden paraméteren belül végrehajtott olyan cseréket, amelyekre nehéz lenne meggyőző magyarázatot találni. Mindezek mögött egyéni ízéseket és tudat alatti beidegződéseket feltételezhetünk. Az ilyen alapvetően irracionális tényezők kevésbé befolyásolják a hiteles fordítás rendeltetésszerű felhasználását, ezért kimondhatjuk, hogy a 2) hipotézis igazolást nyert.

17. A harmadik hipotézis ellenőrzése

3) *A lektorálás főleg szószerinti változtatásokkal jár.*

A terminológia kivételével elvileg valamennyi lektorálási paraméter meghatározhatna olyan változtatásokat, amelyek egy egész mondatot érintenek. A két korpusz elemzése mégis arról tanúskodik, hogy ez ritkán van így. A terminológia azért kivétel, mert a hiteles fordításként kiadott iratok többnyire szakszövegek, és azok alkotóelemei jórészt terminológiai egységek.

Ami a többi paramétert illeti, a változtatások szóalapúságának pszicholingvisztikai oka lehet: a szöveget szósorként látjuk. Szemünk nem az egyes betűkre, hanem azok két oldalról határolt egységeire, a szavakra fixál. Másrésztől, a szóhasználati és frazeológiai szabályokat könnyebb megfogalmazni, rendszerezni, egységesíteni, megjegyezni, ellenőrizni és javítani, mint a mondattani szabályokat. A szószerinti változtatások preferálása valószínűleg nemcsak a lektorok, hanem az említett okokból minden dolgozatot javító tanár, ill. minden szerkesztő, korrektor és fordításkritikus jellemzője is. Ezt újabb kutatásoknak kellene megállapítaniuk, de a harmadik hipotézis már a két korpuszvizsgálat alapján is igaznak bizonyult.

18. A negyedik hipotézis ellenőrzése

4) *A lektorálás inkább a célnyelvhez, semmint a forrásnyelvhez közelíti a fordítást.*

A korpuszvizsgálathoz használt lektorálási paraméterek a következő változásokat idézik elő. Ha a lektor hibát vél felfedezni, és azt a helyes megfelelő beírásával vagy a hiány pótlásával kijavítja, akkor a fordítást az ekvivalencia paramétere szerint az eredeti szöveghez közelíti. Ezzel szemben a helyesírás nem a forrásnyelv, hanem a célnyelv része, ezért minden ékezet, kis- és nagybetű, írásjel stb. megváltoztatása a célnyelv normáihoz teszi hasonlóvá a fordítást.

Stílusa természetesen az eredeti szövegnek is van, de a két korpuszvizsgálat szerint a lektor nem (vagy nem elsősorban) ahhoz, hanem a célnyelv stilisztikai és nyelvhelyességi szabályaihoz méri és idomítja a fordítást. Szerkeszteni, azaz formázni és a jogilag fontos alaki követelményeknek megfeleltetni szintén a fordítást kell, nem az eredeti szöveget. Végül, a szórend és a terminológia egyformán a célnyelvi szabályok szerint módosulnak: a forrásnyelvi szöveg szórendjét és terminológiáját nincs miért (vagy legalábbis nem szokás) érvényesíteni a fordításban.

A hat paraméter közül tehát egyetlen kapcsolódik a forrásnyelvhez (ekvivalencia); a fennmaradó öt (helyesírás, stílus, szerkesztés, szórend, terminológia) mindegyike a célnyelvre vonatkozik. Ha e kapcsolatok meglétét a ✓, míg a hiányukat az X szimbólummal jelöljük, akkor negyedik hipotézisünk igazolását az alábbi 11. táblázatban így szemléltethetjük:

11. táblázat: A negyedik hipotézis igazolása

	Forrásnyelv	Célnyelv
Ekvivalencia	✓	X
Helyesírás	X	✓
Stílus	X	✓
Szerkesztés	X	✓
Szórend	X	✓
Terminológia	X	✓

Az, hogy a lektorok célnyelvi irányultsága mennyire általános, csakis akkor derülhetne ki, ha nagyobb és változatosabb (többféle műfajt felölelő) szövegmintát vennénk górcső alá. Annyi azonban bizonyos, hogy a célnyelv mindenképpen elsődleges viszonyítási pont egy lektor számára.

Végül tegyük fel, hogy a lektorálásból időhiány miatt mellőzni kell a szerkesztés, a szórend és a stílus paraméterét. Még így is megmarad a helyesírás és a terminológia, az a két paraméter, amelyeknek az ellenőrzése aligha sikkadhat el, hiszen ha van valami, amit azonnal észrevesz egy ügyfél, az a helyesírási és a terminológiai hiba. Vagyis két célnyelvi és egy forrásnyelvi paraméter áll szemben egymással; ez úgyszintén a célnyelv felé billenti a fordítás mérlegét (nem szólva a terminológia mint célnyelvi tényező eleve meglévő dominanciájáról).

19. Az ötödik hipotézis ellenőrzése

5) *A lektorálásnak a fordításhoz hasonlóan vannak univerzáléi.*

A lektorálási univerzálék létezését maga a tevékenység rutinszerűsége magyarázhatja, főleg bizonyos döntések gyakorisága miatt. Ezt a két korpuszvizsgálat teljes mértékben alátámasztja, de csak áttételesen. Ez úgy értendő, hogy az öt lektortól származó 913 változtatás mennyiségi-minőségi értékelése kimutatta a 2), a 3) és a 4) hipotézis helytállóságát.

Ez a három állítás a lektorálásnak egy-egy általános jellemzőjére, vagyis univerzáléjára utal. Külön-külön mindegyik igaznak bizonyult, ezért már önmagukban is, de együtt sokkal inkább megerősítik, hogy a lektorálásnak vannak univerzáléi. Ezek pedig a logika szabályai szerint nem mások, mint a 2), a 3) és a 4) hipotézis. Mivel a jelen kutatásban mindössze öt adatközlő működött közre, az univerzálé szó használata természetesen túlzás. A valóságnak egyelőre jobban megfelel a tendencia vagy az általános sajátosság.

20. Zárzó

A lektorálás összetett jelenség: szűk értelemben egy fordítás megváltoztatása, azaz tisztán nyelvi tevékenység. Tág értelemben viszont irodai alap- vagy többlétszolgáltatás, minőségbiztosítási eszköz, költségtenyező, olvasás, írás, javítási művelet, nyelvalakítás, valamint a fordítók és fordítójelöltek készségfejlesztésének eszköze. Ez pedig arra utal, hogy a lektorálás sokszínűségét csak interdiszciplináris vizsgálatokkal lehet feltárni. A fenti kutatás elsőként kísérte meg pótolni a lektorálással kapcsolatos magyar fordítástudományi ismeretek hiányosságait, ugyanakkor egyszemélyes vállalkozásként szükség-szerűen azzal a tanulsággal zárult, hogy a téma több elemző egyidejű bevonását igényli. A mára tudományos alaptörvénnyé vált érvényes és megbízható eredményeket ugyanis kizárólag az ún. peer review, vagyis az szavatolhatja, ha egyazon kutatás résztvevői legalább szűrőpróbaszerűen ellenőrzik egymás adatainak egységes értelmezését és következetes szóhasználatát.

IRODALOM

Dudits A. 2005. *Korlátozott betűhiba-észlelési képesség és a fordítói korrektúraolvasás szerepe a fordításban.* Fordítástudomány 7/2. 67–79.

Gósy M. 2005. *Pszicholingvisztika.* Budapest: Osiris.

Heltai, P. 2005. *Explication, Redundancy, Ellipsis and Translation.* In: Károly, K., Fóris, Á. (Eds.) *New Trends in Translation Studies.* In Honour of Kinga Klauidy. Budapest: Akadémiai Kiadó. 45–74.

Horváth P. I. 2011. *A szakfordítások lektorálása.* Elmélet és gyakorlat. Budapest: Tinta. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 117.

- Hosington (Thaon), B. M., Horguelin, P. A. 1980. *A Practical Guide to Bilingual Revision*. Montréal: Linguattech.
- Klaudy K. 2004. *A kommunikatív szakaszhatárok eltűnése a magyarra fordított európai uniós szövegekben*. Magyar Nyelvőr 128/4. 389–407.
- Mossop, B. 2001. *Revising and Editing for Translators. Translation Practices Explained. Völ. 3.* (Series Editor: Pym, A.). Manchester, Northampton: St. Jerome.
- Nádasdy Á. 2003. *Ízlések és szabályok*. Budapest: Magvető.
- Parra Galiano, S. 2005. *La revisión de traducciones en la Traductología: aproximación a la práctica de la revisión en el ámbito profesional mediante el estudio de casos y propuestas de investigación*. Tesis doctoral. Granada: Universidad de Granada.
- Pym, A. 1992. *Translation Error Analysis and the Interface with Language Teaching*. In: Dollerup, C., Loddegaard, A. (Eds.) *Teaching Translation and Interpreting*. Amsterdam: Benjamins. 279–288.
- Szathmári I. (főszerk.) 2008. *Alakzatlexikon. A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve. A magyar nyelv kézikönyvei XV. (sorozatszerk.: Kiss G.)*. Budapest: Tinta.

A HITELES FORDÍTÁS HELYE A KÖZIGAZGATÁSBAN

Galli Péter, OFFI Zrt.

A *hiteles fordítás* fogalma gyakran merül fel okiratok fordításával összefüggésben. Az okiratfordításokra általában valamilyen hatósági vagy közigazgatási (államigazgatási vagy önkormányzati igazgatási) eljárásban van szükség. Az okiratokról készült fordítások felhasználását ugyanis az ügyben eljáró hivatal vagy hatóság gyakran köti olyan megerősítéshez, amellyel ezeknek a fordításoknak a rangja a hatósági eljárásban – bizonyító erejüket tekintve – a közönséges fordítások fölé emelkedik. Ez a megerősítés az ún. *hitelesítési záradékban* ölt testet.

1. A hiteles fordítás intézménye

E jogintézmény vizsgálatát érdemes a reá vonatkozó jogi szabályozási szándék felől kezdeni. A hiteles fordítás jogintézménye mögött található jogi tárgy szűkebb értelemben véve az okiratokba vetett bizalom, tágabb értelemben véve a jogrendszer védelme. Ezek védelme minden állam alapvető érdeke.

A hiteles fordítások az idevonatkozó jogszabály alapján közhitelesnek minősülnek. A közhitelesség azt jelenti, hogy a hiteles fordításban foglalt eseményeket, nyilatkozatokat vagy adatokat a hatóságok, bíróságok – az ellenkező bizonyításáig – feltétlenül és teljes mértékben bizonyító erejűnek fogadják el – ebben az értelemben a hiteles fordítás osztozik az alapját képező dokumentum jogi sorsában, azaz *joghatás kiváltására* alkalmas, amennyiben erre a forrásnyelvi dokumentum is alkalmas volt.

A fentiekből következik, hogy a hiteles fordításnak a közönséges fordításokénál nagyobb súlya van, éppen ezért a készítésére való jogosultságot és a készítéséhez szükséges feltételeket a szakfordításokénál szigorúbban kell szabályozni. A hiteles fordítás a közjegyzők tevékenységéhez hasonló funkciót tölt be, egyfajta „*nyelvi közjegyzőség*”.

2. A hiteles fordítás meghatározása

A hiteles fordítás funkciója és helye az állam jogrendjében rögzített közfeladat; a kvázi „*nyelvi közjegyzőségként*” való működéséhez azonban a fenti megközelítésnél konkrét meghatározás is szükséges. Általános érvényű definíciót alkotni azonban nehéz, hisz az egészében nem függetleníthető attól a jogi környezettől, amelyben azt alkalmazni kívánják.

Az alábbi meghatározás ezért csak a hatályos magyar jogi környezetben értelmezhető:

„*A hiteles fordítás az annak készítésére jogosult által okiratnak minősülő forrásnyelvi iratról, az*

okirat tartalmának és alaki kellékeinek, továbbá a jogosult okiratfordításra vonatkozó belső szabályzatainak figyelembe vételével készített lektorált fordítás, mely hűen adja vissza a forrásnyelvi okirat tartalmát, így hatósági eljárásban való felhasználásra a forrásnyelvi irattal azonos súllyal alkalmas.”

A fenti meghatározás elemeinek kifejtése:

2.1. Hiteles fordítás készítésére jogosult személy

Hiteles fordítás készítésére csak a jogszabályban felhatalmazott személy (hites fordító vagy fordítóiroda, illetve konzul, bizonyos esetekben közjegyző) jogosult.

2.2. Okiratnak minősülő forrásnyelvi okirat

A hiteles fordítás alapvetően okiratokról készül; a hitelesíthető iratok körének okiratokra szűkítése a hiteles fordítás céljából adódik: hiteles fordításra jellemzően valamilyen közigazgatási, illetve bírósági eljárásban van szükség, az ilyen eljárásban megjelenő cselekményekhez pedig okiratokra van szükség. Ez alól egyetlen kivétel van, mégpedig nyomozati vagy bírósági eljárásban lefolytatott bizonyítási eljárás esetén, amikor – hatósági megkeresésre – bármilyen, a bizonyítás során felhasznált irat lefordítható hitelesen.

2.3. Okirat tartalma és alaki kellékei

A hiteles fordítás készítése során a forrásnyelvi okirat tartalmán túlmenően az okirattípusra jellemző alaki kellékekre is figyelemmel kell lenni, és ezeknek a hiteles fordításban is meg kell jelenniük.

2.4. Okiratfordításra jogosult belső szabályzatai

A hiteles fordításra vonatkozó jogszabály jellemzően csak a hiteles fordítás készítésére való jogosultságot szabályozza, annak módjára legfeljebb alaki tekintetben (pl. körbélyegző) tartalmaz utasításokat. A hiteles fordítás készítése során egyazon típusiratot, egyazon jogintézményt többféleképpen fordítani nem lehet, mert az értelmezésbeli problémákat okozhat a hiteles fordítás felhasználása során. E fordítási megoldásokat tehát rögzíteni kell, s ez Magyarországon a hiteles fordítás készítésére jogosult belső szabályzataiban történik.

2.5. Lektorált fordítás

A hiteles fordításokkal együtt járó nagyobb felelősség miatt Magyarországon minden hiteles fordítás lektorált fordítás. A hiteles fordítás helyességéért elsősorban, de nem kizárólag a lektor felel.

2.6. Hatósági eljárásban való felhasználásra a forrásnyelvi irattal azonos súllyal alkalmas

A hiteles fordítás ugyanazt a célt szolgálja, és e célra ugyanannyira alkalmas, mint az alapját képező forrásnyelvi okirat.

Az európai országok hites fordítókra vonatkozó jogi szabályozásából vélelmezhető, hogy a hiteles fordítások más elvek szerint és feltehetően sokkal kevesebb biztonsági elem igénybevételével készülnek – igaz, ezáltal viszont a hiteles fordítást készítő hites fordító kockázata nagyobb.

3. Jogszabályi keretek

A hatósági eljárásokban felhasznált és joghatást biztosító fordítások (a továbbiakban: hiteles fordítások) készítésére való jogosultság szabályozása alapvetően

1. decentralizált
2. centralizált

intézményi formában lehetséges. Európa legtöbb állama a decentralizált intézményi formát alkalmazza. A centralizált intézményi formára példa – az EU csúcsszervei által kibocsátott közokiratok fordításaira vonatkozóan – a Centre de Traduction des Organes de l'Union Européenne (CdT), valamint Magyarországon az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. (OFFI Zrt.).

3.1. Decentralizált szabályozás

A decentralizált szabályozás lényege, hogy a vonatkozó jogszabály a hiteles fordítások készítésére való jogosultságot természetes személyekhez, az ún. *hites fordítókhoz*, illetve bizonyos államokban a bírósági tolmácsokhoz telepíti.

A decentralizált szabályozás részletes feltételei államonként változók. A szabályozások közös vonása, hogy a hites fordítás készítésére való jogosultság megszerzését eskü letételéhez köti, ezen túlmenően pedig szabályozza a szükséges képzettséget, a hites fordítók nyilvántartását, valamint jogosítványaik és felelőségük körét. A hites fordítók jogállása a legtöbb állam jogrendjében az igazságügyi szakértőével azonos.

Az alábbiakban néhány európai ország idevágó jogi környezetének főbb jellemzőit mutatjuk be.

3.1.1. Ausztria

Az osztrák jog azonos jogszabályi környezetben kezeli az igazságügyi szakértő és a nyelvi szakértő intézményét, továbbá nem tesz különbséget a hites fordító és a bírósági tolmács között. Éppen ezért a bírósági tolmáccsal (hites fordítóval) szemben támasztott feltételek azonosak az igazságügyi szakértőével.

Az igazságügyi szakértő-/bírósági tolmácsjelöltnek a személyi feltételek körében

- a. a legfontosabb eljárásjogi előírásokkal, az igazságügyi szakértői tevékenységgel, a szakvéleményhez szükséges tényállás felvételének, valamint a logikus és értelmezhető szakvélemény készítésével kapcsolatosan kellő szakismerettel;
- b. a bejegyzés előtt szerzett tízéves, lehetőség szerint felelős beosztásban töltött, a tárgybéli vagy azzal rokon szakterületen szakmai tapasztalattal (ötéves tapasztalat is elegendő

- abban az esetben, ha a jelölt megfelelő főiskolai vagy felsőfokú képzési intézetben szerzett szakképesítéssel rendelkezik);
- c. korlátozás nélküli cselekvőképességgel;
 - d. testi és szellemi alkalmassággal;
 - e. osztrák állampolgársággal vagy az Európai Unió, illetve az EGT tagállamának állampolgárságával vagy svájci állampolgársággal;
 - f. azon tartományi bíróság területi illetékességén belül, amelynek elnökénél a jelölt a bejegyzést kérelmezi, szokásos tartózkodási vagy munkavégzési hellyel;
 - g. rendezett egzisztenciával;
 - h. megfelelő felelősségbiztosítással
- kell rendelkeznie.

A jelöltnek a tárgyi feltételek körében rendelkeznie kell a szakvélemény készítéséhez az érintett szakterületen szükséges eszközökkel. A jelölt nyilvántartásba vételének további feltétele az is, hogy legyen igény általánosan felesketett és bírósági tanúsítvánnyal rendelkező szakértőre a jelölt szakterületén.

Általános hites és bírósági tanúsítvánnyal rendelkező tolmácsnak (allgemein beeideter und gerichtlich zertifizierter Dolmetscher) csak az a fordító/tolmács nevezheti magát Ausztriában, akit a vonatkozó jogszabályok értelmében a tartományi bíróság elnöke az ún. elektronikus tolmácsnyilvántartásba bejegyzett. A bejegyzésre a jelölt erre irányuló kérelme és az egy vagy több nyelvre vonatkozó képesítővizsga letétele alapján kerül sor.

A jelöltnek a tolmácsnyilvántartásba történő bejegyzés hitelesítő záradékának szövegét, pecsétlenyomatát és aláírásmintáját be kell mutatnia a nyilvántartást vezető bíróság elnökének. A tolmácsnyilvántartásba történő felvétel öt éves határozott időtartamra szól, és kérelemre újabb öt évre meghosszabbítható.

Az általános hites és bírósági tanúsítvánnyal rendelkező tolmács kinevezése megszűnik

1. az ahhoz szükséges feltételek megszűnésével,
2. a határozott időtartam meghosszabbítás nélküli lejártával vagy az erre vonatkozó döntéssel,
3. a lemondó nyilatkozat beérkezésével.

Ahhoz, hogy az osztrák hatóságok és bíróságok külföldi okiratokat elfogadjanak, azokat osztrák hites bírósági tolmácsnak (fordítónak) kell lefordítania. A bírósági tolmács (fordító) hitelesítéssel, aláírással és körpecsétjével erősíti meg a fordításnak az eredetivel való egyezőségét. A fordítást össze kell fűzni az eredeti irattal vagy annak (hitelesített) másolatával.

3.1.2. Horvátország

Az igazságügyi miniszter rendelete a bíróságokról szóló horvát törvény alapján az állandó bírósági tolmácsok/fordítók működését büntetlen előlethez, felsőfokú végzettséghez, a horvát és egy idegen nyelv anyanyelvi szintű ismeretéhez köti. A nyelvismeretről nemzetközileg elismert nyelvvizsga-bizonyítvánnyal kell rendelkeznie.

A jelöltnek el kell végeznie egy jogi és közigazgatási ismeretekkel, továbbá jogi szakterminológiával foglalkozó tanfolyamot. A sikeres vizsga befejezése után esküt tesz a megyei

bíróság vagy a cégbíróság elnöke előtt. Az állandó bírósági tolmácsot/fordítót az illetékes megyei bíróság vagy a cégbíróság nevezi ki négy évre; a kinevezésről a megyei bíróság elnöke végzésben tájékoztatja az illetékességi területéhez tartozó helyi bíróságokat.

Külföldi állampolgárt, illetve hontalan személyt is ki lehet nevezni, amennyiben rendelkezik a közszolgálathoz szükséges feltételekkel, és kinevezését a horvát igazságügyi minisztérium jóváhagyja.

A felesketett és kinevezett tolmács/fordító saját költségén körbélyegzőt készítet, és a közjegyzőhöz hasonlóan működik; felügyeletét a megyei vagy a cégbíróság, továbbá a horvát igazságügyi minisztérium látja el.

3.1.3. Lengyelország

A hites fordítók státusát törvény szabályozza. Hites fordító vagy tolmács (a lengyel szabályozás az osztrákhöz hasonlóan nem tesz különbséget a fordító és a tolmács között) lehet az a büntetlen előéletű, jogképes magánszemély, akinek szakirányú mesterszakos végzettsége van, és letette a törvény által részletesen szabályozott ún. *hites fordítói vizsgát*. A hites fordítói vizsgákat az Állami Vizsgabizottság szervezi.

A sikeres hites fordítói vizsgát követően a jelölt fordítóbizonyítványt (igazolást) kap, majd esküt tesz, és felveszik az adatait a nyilvános névjegyzékbe. A hites fordító nyilvántartásba vett körpecséttel rendelkezik, aláírási címpéldányát az Igazságügyi Minisztérium őrzi, tevékenységét pedig a területileg illetékes vajdaság (közigazgatási egység) ellenőrzi. A hites tolmácsok tevékenységüket önállóan vagy hites fordítóirodákból végzik.

A hites fordító tevékenysége során hiteles fordítást készít, és lektorálást végez, hiteles fordítási megbízásairól köteles nyilvántartást vezetni. A jogszabály részletesen rendelkezik a hites fordító (szakmai, pénzügyi stb.) felelősségéről.

3.1.4. Németország

A német jog alapvetően külön kezeli a bírósági tolmács (Gerichtsdolmetscher) és az „okiratfordító” (Urkundenübersetzer), azaz a hites fordító intézményét. A bírósági tolmács tevékenysége kizárólag az eljárási nyilatkozatok szóban történő fordítására szorítkozik; a német jog – az okiratfordítóval ellentétben – jogállása szempontjából nem tekinti igazságügyi szakértőnek.

A bírósági tolmácsra és a hites fordítóra vonatkozó jogszabályok tartományonként változóak, de mindenhol szigorúak – a hatóságok a személyes megbízhatóság igazolására általában nem elégszenek meg a pusztán hatósági erkölcsi bizonyítvánnyal, hanem a jelölt előéletére, személyi és anyagi körülményeire vonatkozó további nyilatkozatokat is kérnek a jelölttől.

A szakmai alkalmasság igazolásához felsőfokú nyelvvizsga, fordító/tolmács szakos egyetemi diploma vagy fordító-/tolmácsvizsga bemutatása szükséges. A jelöltnek minden esetben igazolnia kell azt is, hogy a (német) jogi nyelv ismerete tekintetében is megfelelő képzésben részesült. Amennyiben a jelölt Németország más tartományában már hites fordítóként/tolmácsként működik, akkor ezt elfogadja a kérelmet elbíráló hatóság.

A jelölt a fenti feltételek teljesítése esetén kérelmezheti a hites fordító/tolmács nyilvántartásba vételét. A bírósági tolmácsnak minden nyomozati eljárásban és minden tárgyalás előtt esküt kell tennie, a hites fordítót az igazságügyi szakértőkre vonatkozó szabályok szerint esketik. A hites fordító esküjét a tartományi bíróság elnöke előtt teszi; ezután a hites fordítót a bíróság nyilvántartásba veszi. A hites fordító/tolmács működési területe az a tartomány, amelyben feleskették.

3.1.5. Oroszország és Ukrajna

Oroszországban és Ukrajnában hiteles fordítást fordítói szakképesítéssel rendelkező fordító készíthet, a szakképesítés első diplomaként egyetemi szakon megszerezhető. Az orosz és ukrán hatóságok szakfordítói igazolványt nem adnak ki.

A fordítást közjegyző hitelesíti, akinek meg kell győződnie arról, hogy az adott fordítást elkészítő fordító rendelkezik-e a megfelelő képesítéssel, továbbá meg kell állapítania a személyazonosságát is. A közjegyző a hitelesítés során azonban kizárólag a fordító aláírását hitelesíti, a fordításért nem vállal felelősséget. A közjegyzői hitelesítés a fordító aláírásán túlmenően az okirat másolatára terjed ki.

A hiteles fordítás általában kéthasábos szöveg formájában készül, a bal hasábjában a forrásszöveg van lemásolva, a jobb hasábjában pedig a fordítás. Amennyiben a forrásszöveg eredetiben vagy külön lapra fénymásolva jelenik meg, akkor azt hozzáfűzik a fordításhoz.

Az utóbbi időben megnyílt számos fordítóiroda szintén közjegyzőkkel hitelesítetteti a fordítást, és csak a fordító nevét tüntetik fel, a fordítóirodáját nem. Az új törvényi szabályozás értelmében – a magyar szabályozáshoz hasonlóan – az idegen nyelvtudással rendelkező közjegyzők is jogosultak az adott nyelven (a fordító aláírásának hitelesítése nélkül) fordítás hitelesítésére.

3.1.6. Románia

Romániában az 1990-es rendszerváltást megelőzően a hatósági iratok fordítását a megyei jogú városok tanácsai keretében működő fordítói osztályok látták el az adott nyelvet (nyelveket) beszélő, szakirányú képesítéssel rendelkező fordítói állományal.

Ez a szabályozás 1990 után fellazult – lényeges változást a 178/1997. törvény hozott, amely igen részletesen szabályozta a hites fordító és tolmács (traducător/interpret autorizat) jogosultság megszerzését, a szolgáltatások körét és díjazását.

A jogszabály értelmében hites fordító és tolmács tevékenységre engedélyt szerezhet bárki, aki szakirányú nyelvi szakon bölcsész diplomával vagy fordító-/tolmácsbizonyítvánnyal (certificat) rendelkezik.

A fordító-/tolmácsbizonyítványt vizsga letételével lehet megszerezni. Vizsgára bocsátható az a jelölt, aki érvényes személyi okmányokkal rendelkezik, büntetlen előéletű, továbbá legalább középfokú iskolai végzettséget (érettségit), munkaviszonyt (vagy rokantságot, ill. munkanélküliséget) és felsőfokú képzésben (nappali tagozaton) való részvételt igazol.

A jelölt a fenti képesítések (bölcsészdiploma vagy fordító-/tolmácsbizonyítvány) valame-

lyikének birtokában kérelmezheti a hites fordító-/tolmácsengedély kiállítását. A kérelmek elbírálása és az engedélyek kiadása az Igazságügyi Minisztérium hatáskörébe tartozik.

A hites fordító/tolmács az engedély birtokában fordítóirodát nyithat (ezeket döntően Kft/S.R.L. formában működtetik), vagy dolgozhat szabadúszó fordító-tolmácsként is. A román jog a tevékenység folytatását más EU- vagy EGK-tagállam állampolgára számára is lehetővé teszi, amennyiben az illető az előírt képesítést hitelt érdemlő dokumentumokkal igazolni tudja. A hivatkozott jogszabályok alkalmazása terén a román igazságügyi minisztérium elismeri a külföldi bizonyítványokat.

A hites fordító az általa elkészített fordítások pontosságáért, szakszerűségéért – a törvény mellékletében külön szabályozott – felelősséget vállal, ezt a fordítás végén elhelyezett aláírásával és pecsétjével is jelzi, esetenként az elkészített anyagot záradékkal látja el.

3.1.7. Spanyolország

Spanyolországban hites bírósági tolmácsolást bárki végezhet, akit arra az adott bíróság kirendel. Hiteles fordítást (traducción jurada) azonban csak a Külügyminisztérium névjegyzékében szereplő hites fordító-tolmács (traductor-intérprete jurado) készíthet. A jogosultság a spanyol és egy idegen nyelv közötti közvetítésre terjed ki. A hites fordítóktolmácsok működéséről részletesen a Külügyminisztérium Tolmácsvivatalának szabályzata rendelkezik.

A hites fordító/tolmács címet háromféleképpen lehet megszerezni:

1. A spanyol külügyminisztérium vizsgájának teljesítésével;
2. Az EU vagy az EGT valamely tagállamában szerzett szakképesítés elismerésével;
3. 2015. szeptember 30-ig a fordítói és tolmácsoklevél vagy azzal egyenértékű, honosított külföldi végzettség alapján.

A kinevezés után a hites fordító/tolmácsot bejegyzik a Tolmácsvivatalban és a működési terület szerinti tartomány kormányhivatalában. Egyes autonóm közösségekben bizonyos hatóságok szabályozzák a hiteles fordítást, pl. a katalán és a galíciai önkormányzat nyelvpolitikai főosztálya.

A hiteles fordítás abban tér el a bíróságok által készített igazságügyi fordítástól, hogy bármely témára vonatkozhat. A hatályos spanyol jogszabályok nem határozzák meg a hiteles fordítások tartalmát és elkészítésük módját, csak az alaki követelményeket. Ezek értelmében hiteles fordítást csak papíron lehet kiadni, mivel azon szerepelnie kell a kötött szövegű hitelesítési záradéknak, valamint a hites fordító/tolmács eredeti aláírásának és bélyegzőjének.

3.1.8. Szerbia

A szerb jog ismeri a hites fordító (tolmács) intézményét, és vizsgához köti. A vizsgára becsátás bölcsészettudományi vagy jogi diploma meglétéhez, minimum öt év fordítói tapasztalathoz, továbbá erkölcsi bizonyítványhoz és szerb állampolgársághoz kötött.

A hites fordítókra Szerbiában területi illetékesség nem vonatkozik, de a megpályázható hites fordítói státusokat a területileg illetékes közigazgatási szerv (a Vajdaságban a vajdasági

kormány) hirdeti meg a bíróságok létszámbéli és nyelvi reláció szerinti szükségleteinek megfelelően.

A sikeres vizsga után a fordító (tolmács) a lakóhelye szerint illetékes bíróság előtt esküt tesz. A hites fordítók (tolmácsok) felügyeletét a közigazgatási szervek látják el.

3.1.9. Szlovák Köztársaság

Szlovákiában a hiteles/hatósági fordításokat-tolmácsolásokat kizárólag természetes személyek végezhetik. A korábban egy kategóriaként kezelt fordítás és tolmácsolás a hatályos jogszabályok alapján a két külön kategóriára lett osztva. A jelölt a törvényben előírt személyi feltételek megléte esetén egy ún. „*szakmai minimum*” elnevezésű, 4-5 napos tanfolyamot végez el, és annak befejezésekor vizsgát tesz.

A jelölt a sikeres „*szakmai minimum*” vizsga után jelentkezhet a szlovák igazságügyi minisztérium által szervezett nyelvvizsgára. Ez a vizsga két részből áll:

1. a hatályos (fordításokra-tolmácsolásra vonatkozó) jogszabályok ismerete;
2. a „*klasszikus*” fordítás-/tolmácsolásvizsga mindkét nyelven; a vizsgatémák jogi jellegűek.

A sikeres vizsgát követően válik a természetes személy a szlovák igazságügyi minisztériumnál bejegyzett hites/hatósági fordítóvá-tolmáccsá.

A hites/hatósági fordítók és tolmácsok körbélyegzővel rendelkeznek, amellyel az ún. közhiteles fordításokat készíthetik. A hites/hatósági fordítók és tolmácsok területi illetékesége nem korlátozódik járásokra vagy megyékre, hanem kiterjed az egész országra, illetve szükség (és elismerés) esetén külföldre is.

A hites/hatósági fordítók és tolmácsok jegyzéke és elérhetőségeik megtalálhatók a szlovák igazságügyi minisztérium honlapján. A hites/hatósági fordítók és tolmácsok díjszabását a hatósági megrendelésekre vonatkozóan törvény szabályozza.

3.2. Centralizált szabályozás

A centralizált szabályozás esetében a jogalkotó a hiteles fordítás készítésére vonatkozó jogszabályt nem természetes személyekhez, hanem jogi személyhez telepíti. Ez a jogi személy Magyarországon az állami tulajdonban álló központi fordítószolgálat – az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt.

A hiteles fordítással kapcsolatos feladatokat ez a központi fordítószolgálat koordinálja. Ez a szervezet foglalkoztatja a fordítókat, felel azok kiválasztásáért, képzettségéért és tevékenységük ellenőrzéséért.

A centralizált szabályozás esetében a hiteles fordítás alapvetően más megközelítésre épül, hiszen a feladat ellátását – a tevékenység gyakorlásához szükséges feltételek, a területi illetékeség és a tevékenységgel kapcsolatos felelősség megfelelő rögzítésével – nem a civil szférába tartozó természetes személyekhez, hanem országos hatáskörű feladatként egy jogi személyhez telepíti, és így az állam többé-kevésbé közvetlen irányítása alá tartozó szervezethez rendelt (köz)feladatként fogja fel.

Ezzel a koncepcióval szorosabb állami ellenőrzés valósítható meg, mint a decentralizált szabályozás keretein belül önállóan és az illetékes bíróság felügyelete mellett működő hites fordítók esetében.

4. Az OFFI működésének jogszabályi háttere

A hiteles fordítás szabályozásának megértéséhez a honi szabályozást is át kell tekinteni. Tekintettel arra, hogy a magyar szabályozás az Európában szokásos megoldástól gyökeresen eltérő utat választott, e jogszabályi környezetet főbb történeti fordulópontjai kapcsán tudjuk értékelni.

4.1. Központi Fordító Osztály, 1869

Az OFFI jogelődjét több mint 140 évvel ezelőtt, 1869-ben alapították Miniszterelnökségi Központi Fordító Osztály néven. A kiegyezés utáni magyar viszonyok szükségessé tették egy olyan állami szervezet létrehozását, amely egyrészt el tudta végezni a jogszabályok nemzetiségi nyelvekre fordítását és a Magyarországon élő nemzetiségekhez tartozók számára hivatalos ügyeiknek az anyanyelvükön történő intézéséhez szükséges fordításokat, másrészt az aktuális nemzetiségi sajtóról készült szemlék készítésével egyfajta sajtófigyelő szolgálatként működött.

Erről a magyar közigazgatásban teljesen újszerű intézményről közel kétéves előkészítő munka után 1869. március 25-én jelent meg egy kivonatosan közölt rendelet, miszerint „a magyar királyi miniszterelnökségnél egy központi fordító osztály állíttatott fel”.

A körültekintő részletességgel megfogalmazott „Központi fordítói osztály szervezése iránt minisztertanácsi határozat folytán megállapított szabályok” című rendelet 6. §-a rendelkezett a fordítások differenciált díjszabásáról:

A' díjak a' fordítmány minősége szerint a következők:

- a. egyszerű fordításokért, melyek arra szolgálnak, hogy az eredeti irat lényeges tartalma magyar vagy német nyelvre áttétessék, irott tört ivenként 1-2 frt.
- b. hitelesítendő fordításokért, melyeknél szó és értelem szerinti áttételről van szó, irott tört ivenként 2-3 frt.
- c. az országos törvénytár számára szánt, 's hitelesítendő fordításokért, nyomtatott ivenként 20-25 frt.

A díjszabásból látható, hogy a Központi Fordító Osztály egyik legnagyobb volumenű feladata a monarchia kancelláriai iratforgalmának fordítása volt, hiszen az ún. egyszerű fordításokat csak magyar–német nyelvi relációban kínálta.

A rendelet 11. §-a rendelkezik a létrejött új szervezet fő feladatokról:

A' fordítási osztály tartozik a' ministeriumoktól, úgy a Budapesten létező egyéb kormányhatóságoktól lefordítás végett hozzá érkező darabokat, a' lehető legrövidebb idő alatt lefordíttatni, a fentebbi b.) és c.) alatti esetekben hitelesíttetni, 's a' fordítmányokkal együtt, rendeltetési helyére visszaszármaztatni.

A Központi Fordító Osztály elsődleges feladatköre a közigazgatási szervek kiszolgálása volt, de a későbbi működése során egyre nagyobb szerepet kaptak a nem közigazgatási szervektől, hanem magánszemélyek részéről érkező megbízások.

A rendelet 13. §-a rendelkezik a hiteles fordításokról:

A' hitelesítendő fordítások (b) és c) pont) a' hivatalfőnök által, az igazságügyminister rendelkezése folytán kinevezendő hites tolmácsokhoz küldetnek át.

Amint az a rendelet szövegéből értelmezhető, a hiteles fordítás eredetileg nem volt a Központi Fordító Osztály feladata: a 13. §-ból kiderül, hogy az akkori jog ismerte a hites tolmácsok (ebben az összefüggésben: hites fordítók – a korabeli magyar terminológia az osztrák jogban meghonosodott kifejezést használja) intézményét, amelyet az igazságügy-minisztérium működtetett 1949-ig.

4.2. Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda, 1949

A nyolcvanéves múlttal rendelkező állami fordítószerv jelentős átszervezésére 1949 őszén került sor. A Minisztertanács 1949. szeptember 15-én megjelent 4234/1949. MT rendelete értelmében létrejött az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda. Az alapító rendelet az OFFI felügyeletét az igazságügy-miniszter hatáskörébe rendelte.

A rendelet értelmében az OFFI működésébe tartozott:

- a. *idegen nyelvű iratnak magyar nyelvre vagy más idegen nyelvre, úgyszintén magyar nyelvű iratnak idegen nyelvre való hiteles lefordítása, akár teljes, akár valamely ... részében,*
- b. *más által készített fordítás hitelesítése,*
- c. *idegen nyelvű iratról hiteles másolat készítése, végül*
- d. *a szóbeli hiteles tolmácsolás.*

Az alapító rendelet értelmében a Központi Fordító Osztállyal addig párhuzamosan létező hites fordítók intézménye megszűnt, a hites fordítók feladatkörét az OFFI vette át.

A központi és községi hatóságok, hivatalok, intézetek és egyéb intézmények, úgyszintén a nemzeti és községi vállalatok a rendelet értelmében kötelesek voltak az ügyvitelük körében felmerülő fordítások és tolmácsolások elvégzése céljából az Irodához fordulni, kivéve, ha a fordítás (tolmácsolás) elvégzésére alkalmas személyzettel rendelkeztek.

Az OFFI gazdasági szempontból eleinte továbbra is költségvetési szervként működött, így az igazságügyi tárca költségvetésében külön alcímen szerepelt. Ez azonban hamarosan megváltozott, és az OFFI 1950-ben ún. *gazdasági irodává* alakult át: ezt a korabeli szervezetfajtát olyan intézmények esetében alkalmazták, amelyek hatósági és gazdasági jellegű feladatokat egyaránt elláttak.

A korabeli szabályozás már magán hordozta a máig hatályos jogszabályi környezet ismertetőjegyeit, ugyanakkor megtartotta a jogelőd Központi Fordító Osztály alapításakor eredetileg szánt feladatkört – a közigazgatási szervek fordítási feladatainak ellátását – is. Az OFFI működése pedig korabeli példa a gazdasági és hatósági tevékenységet egyesítő szervezeti formára.

4.3. A hiteles fordítás újraszabályozása, 1986

Az OFFI működésének jogszabályi környezetét a mai napig (2011 májusa) meghatározó jelentős változást a szakfordítás és a tolmácsolás szabályozásáról szóló 24/1986. (VI. 26.) MT rendelet jelentette, melynek alábbi első szövegezése (ld. a Függelék) 1986. július 1-től egészen 1992. január 21-ig hatályban volt.

A jogszabály 1986-ban korszerűnek nevezhető szabályozás volt: egységes szerkezetben szabályozta az addig különböző minisztertanácsi rendeletekben rögzített feladatokat. Megjelenik benne a szakfordítások körének elhatárolása a többi fordítástól és a fordítók/tolmácsok jogállásával kapcsolatos szabályozás.

A rendeletben helyet kapott a szakfordítók és tolmácsok nyilvántartására és a részükre kérelem alapján kiadható igazolványokra vonatkozó rendelkezés – a rendelet ezzel összefüggésben státuszrendezési lehetőséget is biztosított az idősebb fordítók/tolmácsok számára. Ez a viszonylag kevés adatot tartalmazó igazolvány és a hozzátartozó nyilvántartás nem hasonlítható más európai államok vázolt nyilvántartási rendszereihez, mégis jó alapot nyújthatott volna egy későbbi, modernebb nyilvántartás bevezetéséhez.

Ugyanez a jogszabály szabályozza az OFFI hiteles fordításra, fordításhitelesítésre, valamint idegen nyelvű hiteles másolat készítésére való jogosultságát is. Az igazságügyi minisztérium a jogszabályhoz kapcsolódóan végrehajtási rendeletet ad ki, amely többek között a hatósági tolmácsolással kapcsolatos részletszabályokat tartalmazza.

Ez a jogszabály a magyar gazdaságban 1986 után bekövetkező változások előszeleként is felfogható: hatálybalépése után 2 évvel született a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény, amely már ismerte a legfontosabb vállalkozási formákat, így a magyar szakfordítóknak is megfelelő működési keretet tudott biztosítani.

4.4. A hiteles fordításra vonatkozó hatályos szabályozás sajátosságai – a 6/A. §

A szakfordításról és tolmácsolásról szóló 24/1986. (VI. 26.) MT rendelet szövege a jogszabály megjelenése óta többször módosult; a jogszabály egyik legfontosabb módosítása a 6/A. §-ba foglalt rendelkezés 2009. október 1-jei hatállyal történő beemelése volt.

A 6/A. § a belső piaci szolgáltatásokról szóló 2006/123/EK irányelvre alapozva kiszélesítette a cégeljárásban felhasznált okiratoknak (cégkivonatoknak, valamint a cégjegyzékbe bejegyzendő adatoknak és a cégiratoknak) az Európai Unió bármely hivatalos nyelvére történő hiteles fordítására jogosult személyek körét.

A 6/A. §-ban foglalt rendelkezés „őse” már 1990-ben megjelent a szakfordításról és a tolmácsolásról szóló 24/1986. (VI. 26.) MT rendelet végrehajtásáról szóló 7/1986. (VI. 26.) IM rendeletben, amely eleinte cégkivonatokat (és csak azok!) hiteles fordítására jogosította fel a szakfordító, illetve szakfordító-lektor végzettséggel rendelkező fordítókat. Ezt a tulajdonképpen szűk és 15 évig nagy jelentőséggel nem bíró jogosultságot azonban a 2005-ben – Magyarország EU-csatlakozását követően – hatályba lépő jogszabály-módosítással jelentősen kiszélesítették. Ettől kezdve szakfordító, illetve szakfordító-lektor végzettség birtokában hitelesen fordíthatóvá váltak a cégkivonatokon túlmenően a cégjegyzékbe bejegyzendő adatok és a cégiratok is.

A jogalkotó érzékelt az IM-rendeletben rejlő, a hiteles fordításokat fenyegető kockázatot, ezért az IM-rendelet 5. §-ának 2008. évi módosításakor a szakfordító, illetve szakfordító-lektor képesítés helyett szakfordítói, illetőleg tolmácsigazolvány meglétéhez kötötte a cégkivonatokat, valamint a cégjegyzékbe bejegyzendő adatok és a cégiratok hiteles fordítására vonatkozó jogosultságot. Ilyen igazolványt kiállítani pedig a megfelelő (a szakfordító, illetve a szakfordító-lektor képesítést igazoló) okirat bemutatása alapján a területileg illetékes jegyző volt jogosult; a formális állami ellenőrzés tehát bizonyos mértékig érvényesült.

Az IM-rendelet cégkivonatokat hiteles fordítására vonatkozó 5. § rendelkezésének magasabb jogszabályba (ti. az igazságügyi minisztérium végrehajtási rendeletéből a minisztertanácsi rendeletbe) 2009. október 1-jei hatállyal az MT-rendelet 6/A. § formájában történő áthelyezése során azonban nem a 2008. évi módosított szövegezést, hanem a 2005. évi, szakfordító, illetve szakfordító-lektor képesítés meglétét előíró szövegezését használták fel.

Figyelemre méltó, hogy rendelkezés magasabb jogszabályba történő áthelyezése során sem szüntették meg a szövegezés megfogalmazásának eredendő fogyatékoságát, mely jelentős értelmezési szabadságot biztosít a hitelesen fordítható iratok köre és a célnyelvek tekintetében. Ez utóbbival kapcsolatban a szöveg ugyanis csak a képzettség meglétét írja elő – de azt nem, hogy a fordítást csak azon a nyelven lehet hitelesen elkészíteni, amely nyelvre a szakfordító, illetve szakfordító-lektor képesítés szól!

Az MT-rendelet 2009. évi módosítása azonban a jegyzők ellenőrzési és szakfordítói, illetőleg tolmácsigazolvány kiadására vonatkozó jogosultságának megszüntetésével egyidejűleg helyezte át a cégkivonatokat, valamint a cégjegyzékbe bejegyzendő adatok és a cégiratok hiteles fordítására vonatkozó jogosultságot az alacsonyabb szintű IM-rendeletből.

Nyilvánvaló, hogy a jegyzők szakfordítói, illetőleg tolmácsigazolvány kiadására vonatkozó jogosultságának megvonása motiválta az IM-rendelet idevágó részének utoljára hatályos szövegezése helyett a 2005–2008 között hatályos, a jogosultságot a szakfordító, illetve szakfordító-lektor képesítéshez kötő szövegváltozat felhasználását. De az MT-rendelet 2009. október 1-jén hatályba lépő módosításától kezdve a cégkivonatokat, valamint a cégjegyzékbe bejegyzendő adatok és a cégiratok hiteles fordítása ellenőrizetlenné és ellenőrizhetetlenné vált.

A jogalkotási folyamatban vélhetően a hiteles fordítások mibenlétét illető információs deficit következtében tartották szükségesnek a cégkivonatokat, valamint a cégjegyzékbe bejegyzendő adatok és cégiratok hiteles fordítását kivenni az eddigi az OFFI feladatát képező okirati körből.

Márpedig a hiteles fordítás, illetve a fordításhitelesítés Európában mindenütt jogszabályon alapuló, meghatározott címzetti körhöz rendelt közfeladat, amelyből részfeladatokat határozatlan címzetti körhöz delegálni legalábbis aggályosnak nevezhető.

A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy cégkivonatokról, valamint a cégjegyzékbe bejegyzendő adatokról és a cégiratokról hiteles fordítást az EU bármelyik hivatalos nyelvén bárki (értsd: akárki) készíthet, mivel jelenleg Magyarországon tolmács- /szakfordító-nyilvántartás

és ezáltal –ellenőrzés nincs. A szakfordítói vagy szaklektori vizsgáról kiállított bizonyítvány pedig alkalmatlan a szakfordítók/szaklektorok azonosítására: a biztonsági elemeket nélkülöző, egyszerű A/4 méretű kartonra nyomtatott okirat mindössze két aláírással és egy körpecséttel van ellátva, így akár színes fénymásolóval is hamisítható.

A helyzetet tovább rontja a rendelkezés szövegezésének pontatlansága, amely nem ír elő a képzéssel kapcsolatos nyelvi korlátozást, így tulajdonképpen jogszerűen készíthet hiteles fordítást erről az okirati körről az EU bármelyik hivatalos nyelvére olyan szakfordító vagy szakfordító-lektor, aki az említett képzéssel csak angol nyelvre vonatkozóan rendelkezik.

A fent taglalt jogszabályi háttér alapján hiteles fordításokat cégkivonatokról, valamint a cégjegyzékbe bejegyzendő adatokról és a cégiratokról olyan személyek is készíthetnek, akik az adott nyelven nyelvismerettel sem rendelkeznek. Amennyiben ennek során súlyosabb jogsértés nem történik, akkor az engedékeny honi szabályozásnak „mindössze” a fordítás minősége, végső soron pedig Magyarország nemzetközi megítélése látja kárát.

4.5. A hiteles fordítás magyar szabályozásának „mostohagyermek”: a hatósági tolmácsolás

A külföldi jogi környezet áttekintése alapján jól látható, hogy a hatósági (közigazgatási, rendőrségi, ügyészségi, bírósági eljárásban végzett) tolmácsolást az egyes európai államok jogrendje mennyire komoly és fontos feladatnak tekinti. Az európai szabályozás felvázolása után érdemes áttekinteni a hatósági tolmácsolás hatályos magyar jogi szabályozását.

A hatósági tolmácsolás az OFFI Zrt. másik fontos feladata. A már idézett minisztertanácsi rendelet végrehajtási rendelete a budapesti székhelyű bíróságnál, ügyészségnél, valamint nyomozóhatóságnál folytatott eljárások során történő tolmácsolást utalja az OFFI Zrt. illetékességi körébe.

A területi illetékesség mai felfogással talán furcsának tűnő kijelölése abból ered, hogy a jogszabály megjelenése idején (1986-ban) az OFFI még nem rendelkezett vidéki területi igazgatóságokkal, így a feladat országos hatáskörrel történő delegálása feltehetőleg ellátási problémákat okozott volna. Az OFFI azóta öt területi központtal (Győr, Pécs, Szeged, Miskolc, Eger) rendelkezik, így országos lefedettséget tud biztosítani.

A hatósági tolmácsolás jogszabályi keretei Magyarországon a területi illetékesség szempontjából jelenleg meglehetősen lazák, és ezt a hatóságok tovább lazítják, amikor költségtakarékosságra hivatkozva az OFFI illetékességi területén is olyan személyeket bíznak meg tolmácsolási feladatokkal, akik nem állnak kapcsolatban az OFFI-val.

A jogszabály megjelenésekor a hatósági tolmácsolás tolmácsigazolvány bemutatásához kötött tevékenység volt. Ilyet kérelemre a tolmács állandó lakóhelye szerint illetékes községi tanács végrehajtó bizottságának szakigazgatási szerve, a városi, a fővárosi kerületi tanács végrehajtó bizottságának igazgatási feladatot ellátó szakigazgatási szerve vagy megyei-városi hivatala, 1990 után pedig a tolmács állandó lakóhelye szerint illetékes önkormányzat jegyzője állított ki. A tolmácsigazolvány kiállításának feltétele volt a személyazonosság és a lakóhely igazolása, továbbá tolmácsvizsga bemutatása.

A jogszabály 2009. október 1-jén hatályba lépő módosítása megszüntette a jegyzők tolmácsokra vonatkozó nyilvántartási kötelezettségét, így a tolmácsigazolványok kiállítására vonatkozó feladatot is. A tolmácsok tehát 2009. október 1. óta már nem kötelesek tolmácsigazolvány révén regisztráltatni magukat, így a hatósági tolmácsolási feladatok ellátásához mindössze személyazonosításra alkalmas okmánnyal kell rendelkezniük – ez pedig semmiféle információt nem tartalmaz nyelvismeretükre vonatkozóan.

A jogszabály-módosítás révén 2009. október 1. óta tulajdonképpen bárki (értsd: akárki) tolmácsolhat bármilyen közigazgatási eljárásban, amennyiben a hatóság képviselőinek megítélése szerint érti a közigazgatási eljárás nyelvét, és valamilyen (értsd: bármilyen) személyazonosításra alkalmas okmánnyal rendelkezik. A közigazgatási eljárás során az Európában bárhol másutt fokozott ellenőrzésnek alávetett és jogszabályban is rögzített felelősséggel terhelt hatósági tolmács személyével szemben Magyarországon támasztott személyi követelmények a tanúval szemben támasztott követelmények szintjére redukálódtak.

Könnyű belátni, hogy milyen kárt okozhat egy képzetlen tolmács az eljárás során: a képzettség híján félreértett nyilatkozatok fordításán túlmenően akár az egész eljárás törvényszerűségét is veszélyeztetheti. Azt is könnyű belátni, hogy a különösen a nyomozati eljárásban költségcsökkentés címen alkalmazott, a magyar fordítási/tolmácsolási piacon szokásos tolmácsóradíjakat messze alulmúló honoráriumok megkönnyítik a hatósági tolmács befolyásolásának lehetőségét, ami pedig az eljárás tisztaságát veszélyezteti.

5. A magyar hiteles fordítás jövője

Az európai szabályozási rendszerek és a hatályos magyar szabályozás áttekintése alapján elmondható, hogy hiteles fordításra és a hatósági tolmácsolásra vonatkozó magyar jogszabályok alapvetően centralizált jellegűek; a jogalkotó azonban az utóbbi években bizonyos okirati köröket kivett a korábbi szabályozás alól úgy, hogy a korábban fennálló és az Európában mindenhol alkalmazott biztonsági elemeket (képzettség, nyilvántartás, felelősség) nem rendelte hozzá készítésükhöz.

A hiteles fordításra és a hatósági tolmácsolásra vonatkozó honi szabályozás felülvizsgálatra szorul. Azt azonban már nehezebb eldönteni, hogy e felülvizsgálat alapján kialakuló szabályozás milyen irányt vegyen.

Európára sandítva azt mondhatnánk, hogy *EU-konform* megoldásként vissza kellene állítani a hites fordítók/tolmácsok 1949 előtt létező intézményét. A megoldás mellett szól, hogy nemzetközi kitekintéssel bőven van példa az intézmény szabályozására és működtetésére.

Ugyanakkor azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy

1. a hites fordítók (tolmácsok) magánszférához tartozó (akár egyszemélyes) gazdasági szervezetként működnek; ezek elsődleges célja a bevétel-, illetve nyereségmaximalizálás – és eme alapvető céljuktól csak rendkívül indokolt esetben hagyják magukat eltántorítani;

2. magántulajdonban levő gazdasági szervezetként működő hites fordítóktól (tolmácsoktól) nem várható el, hogy
 - nyelvi relációjukon belül a többi hites fordítóval együttműködve egységes fordítási elveket és megoldásokat alakítsanak ki;
 - utánpótlást (gyakornokok) neveljenek;
 - tevékenységük támogatása céljából szakértőket (jogász, nyelvész, terminológus stb.) foglalkoztassanak;
3. magántulajdonban levő gazdasági szervezetként működő hites fordítók (tolmácsok) esetében fennáll annak a kockázata, hogy
 - a gyakori nyelvekből (pl. angol, német, francia, román) és
 - az ország gazdaságilag frekvenciált részein
 túlkínálat lesz – ugyanakkor a Magyarországon ritkábban előforduló nyelvek tekintetében, továbbá az ország gazdasági értelemben véve kevésbé attraktív részein többé-kevésbé hiány alakul ki majd hites fordítóból (tolmácsból), ez pedig a közigazgatási eljárásokban okozhat zavart.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni továbbá, hogy:

1. a jogszabályi környezet nem azonos az 1949-ig hatályban levővel,
2. Magyarország helyzete sem azonos az 1949-ben fennállóval,
3. Magyarország 2004-ben az EU tagállama lett.

Míndezek a körülmények, valamint Magyarország saját szuverenitásából és EU-tagságából adódó feladatai a hiteles fordítás és a hatósági tolmácsolás közigazgatásba való integrálását igénylik:

1. Az EU-csatlakozással és a belső határok megszűnésével meghatározódott az okiratforgalom, és megszorodtak az államhatárt átlépő közigazgatási ügyek is.
2. Az EU külső határai mentén megnövekednek az idegenrendészettel, bevándorlással és menekültügygel járó feladatok.

Míndezek a magyar közigazgatást terhelő feladatok, és e feladatok végrehajtásával kapcsolatosan növekszik a hiteles fordítások iránti igény, és a hiteles fordítások jelentősége is.

Az itt felsorolt feladatok persze nem döntik el a magyar jogi szabályozás tekintetében a hiteles fordítás centralizált vagy decentralizált modellje közötti választás kérdését.

A kérdést az fogja eldönteni, hogy a jogalkotó milyen szerepet szán a jövőben a hiteles fordításoknak. Ha ugyanis a hiteles fordítások kibocsátásán túlmenően olyan egységes szakmai elvek mentén működő országos hatáskörű szervet akar, amely a hiteles fordításokkal összefüggésben az állam érdekeit adott esetben saját gazdasági érdekei elé helyezi, és amelyhez az egyszerűsített honosítási eljárásban alkalmazott névátírásokhoz hasonló hatósági jellegű feladatköröket is delegálni kíván, akkor a jövőben is az OFFI-ra kell támaszkodnia.

Köszönöm Dihen Juditnak (Ausztria és Németország), Guelmino Szilviának (Szerbia és Horvátország), dr. Horváth Péternek (Spanyolország), Kirkósa Sándornak (Románia), Kiszely Katalinnak (Oroszország és Ukrajna), Nagy Leventének és Nowicka-Molnár Malgorzatának (mindketten

Lengyelország), továbbá Zilahi Évának (Szlovákia) a hites fordítás Európa más országaiban hatályos szabályozásának áttekintésében nyújtott értékes segítséget. A jogi szabályozás bemutatásában rejülő esetleges hibákért jelen tanulmány szerzője vállalja a felelősséget.

Köszönöm dr. Vida Tamásnak az OFFI történetének és működésének jogszabályi háttérével kapcsolatos, személyes élményeken alapuló segítségét, továbbá a dolgozat egészével kapcsolatban nyújtott szaktanácsadást.

Köszönöm dr. Ugróczky Máriának a dolgozat egészével kapcsolatban nyújtott jogi és közigazgatási szaktanácsadást.

IRODALOM

Tardy Lajos (szerk.) 1969. *A százesztendősi fordítóiroda – OFFI 1869–1969. A hivatalos magyar fordítás 100 évének történeti áttekintése.* Budapest: OFFI.

Szappanos Géza (szerk.) 1999. *A magyar állami fordításügy 130 esztendeje – 1869–1969–1999.* Budapest: OFFI Rt.

FÜGGELÉK

A 24/1986. (VI. 26.) MT rendelet 1986. július 1-jén hatályos szövegezése

24/1986. (VI. 26.) MT rendelet a szakfordításról és tolmácsolásról

1. § (1) A rendelet hatálya kiterjed

a) a munkáltatókra, valamint az általuk munkaviszony keretében foglalkoztatott szakfordítókra és tolmácsokra, továbbá

b) munkaviszonyon kívül szakfordítást és tolmácsolást végző személyekre.

(2) E rendelet alkalmazásában

a) szakfordítás: a társadalomtudományi, a természettudományi, a műszaki és a gazdasági fordítás;

b) munkaviszony: a munkavégzési kötelezettséggel járó szövetkezeti tagsági viszony is.

2. § A munkáltató szakfordító vagy tolmács munkakörben szakfordító-, illetőleg tolmácsolással rendelkező személyt foglalkoztathat. A képzés megszerzésének feltételeit külön jogszabály határozza meg.

3. § Szakfordítást, illetőleg tolmácsolást munkaviszonyon kívül díjazás ellenében, hivatásszerűen az végezhet, aki szakfordítói, illetőleg tolmácsolóval rendelkezik.

4. § (1) A szakfordító, illetőleg tolmács szakképzéssel rendelkező büntetlen előéletű személy számára – kérelmére – az állandó lakóhelye szerint illetékes községi tanács végrehajtó bizottságának szakigazgatási szerve, a városi, a fővárosi kerületi tanács végrehajtó bizottságának igazgatási feladatot ellátó szakigazgatási szerve vagy a megyei városi hivatal (a továbbiakban: szakigazgatási szerv) szakfordító, illetőleg tolmácsolóval ad ki. Az igazolványban fel kell tüntetni a szakfordító és a tolmács szakismeretére, valamint nyelvismeretére vonatkozó adatokat is.

(2) A szakfordító, illetőleg a tolmácsigazolvány kiadását a szakigazgatási szerv csak akkor tagadhatja meg, ha annak kiadása jogszabályba ütközik.

(3) A szakfordító, illetőleg a tolmácsigazolványt a szakigazgatási szerv visszavonja, ha utóbb olyan körülmény merül fel, amely alapján az igazolvány kiadását meg kellene tagadni.

(4) A 3. §-ban meghatározott tevékenység felett a szakigazgatási szerv hatósági ellenőrzést gyakorol. A szakfordító, illetőleg a tolmácsigazolványt a szakigazgatási szerv visszavonhatja, ha a szakfordító vagy a tolmács munkáját szakszerűtlenül vagy felelőtlenül végzi, és emiatt őt a szakigazgatási szerv egy éven belül ismételt figyelmeztetésben részesítette.

(5) A szakfordító és a tolmácsigazolvánnyal rendelkező személyekről az igazolványt kiállító szakigazgatási szerv nyilvántartást vezet.

5. § Hiteles fordítást, fordítás hitelesítését, valamint idegen nyelvű hiteles másolatot – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – csak az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda készíthet.

6. § (1) A szakfordító és a tolmáctevékenység központi ágazati irányítását az igazságügy-miniszter látja el. E tevékenysége kiterjed minden szakfordító- és tolmáctevékenységre, függetlenül attól, hogy a tevékenységet folytató szerv vagy személy milyen szervezeti keretekben vagy szervezeti alárendeltségben működik.

(2) A művelődési miniszter határozza meg a szakfordítók és a tolmácsok képzésének, valamint továbbképzésének szabályait, továbbá a szakfordító- és a tolmácsképzés megszerzésének feltételeit.

7. § (1) Ez a rendelet 1986. július hó 1. napján lép hatályba. Végrehajtásáról az igazságügy-miniszter gondoskodik.

(2) A fegyveres erők és fegyveres testületek által alkalmazott szakfordítók és tolmácsok tekintetében az illetékes miniszter (országos hatáskörű szerv vezetője) az e rendeletben foglaltaktól eltérő szabályokat állapíthat meg.

(3) E rendelet hatálybalépésével egyidejűleg hatályát veszti a tolmácsi feladatok ellátásáról szóló 8/1962. (III. 22.) Korm. rendelet.

(4) A rendelet hatálybalépése előtt szerzett fordító- és tolmácsképzések változatlanul érvényesek. A rendelet hatálybalépése előtt kiadott tolmácsigazolványokat 1986. december 31-ig ki kell cserélni az e rendelet szerinti igazolványokra.

(5) A rendelet hatálybalépésének időpontjában szakfordító-, illetőleg tolmáctevékenységet folytató, szakfordító-, illetőleg tolmácsvizsgálóval nem rendelkező személy köteles a rendeletben meghatározott képesítést 1988. december 31-ig megszerezni. Ez a rendelkezés nem vonatkozik arra az 50. életévét betöltött szakfordítóra, illetőleg tolmácsra, aki a rendelet hatálybalépését megelőzően legalább öt éven át munkaviszonyban vagy munkaviszonyon kívül díjazás ellenében rendszeresen vagy hivatásszerűen szakfordító-, illetőleg tolmáctevékenységet végzett. A szakigazgatási szerv e személyeknek a rendeletben meghatározott képesítés hiányában is kiadja a szakfordító-, illetőleg a tolmácsigazolványt.

II. ÉRTÉKELÉS ÉS A LEKTORÁLÁS OKTATÁSA A FORDÍTÓKÉPZÉSBEN

A TÁRSAS ÉS ÖNÉRTÉKELÉS SZEREPE A FORDÍTÁS OKTATÁSÁBAN

Fischer Márta, BME

Az oktatás során gyakran találkozhatunk azzal a jelenséggel, hogy a diákok – amennyiben lehetőséget kapnak önértékelésre – jellemzően alul- vagy felülértékelik magukat. E jelenségnek az oktatásban kevésbé, később, a munkaerőpiacon azonban már óriási jelentősége van. A megfelelő önértékelés biztosítja ugyanis azt, hogy a későbbi munkavállaló majdan felelősséggel tudjon elvállalni egy adott munkát, illetve objektíven meg tudja ítélni, hogy az elvállalt munka mennyit ér. Ez a fordítások piacán sincs másképp. Ha a majdani fordító felülértékeli saját teljesítményét, akkor olyan munkát is hajlamos „bevállalni”, amelyet valójában nem képes elvégezni (Fischer 2010). Ha pedig alulértékeli önmagát, azaz nincs tisztában képességeivel, akkor nem meri elvállalni az adott megbízást. Ez elindítója is lehet annak az ördögi körnek – amelyet akár a mindennapok során is tapasztalhatunk –, hogy olcsóbb, de gyengébb minőségű munkák jelennek meg a piacon. Az önértékelés tehát szoros összefüggésben van a fordítás elvállalásának a felelősségével, és ebből adódóan a fordítások minőségével is. Hasonló jelentőséggel bír a munkaerőpiac számára a társas értékelés is, hiszen a munkahelyi konfliktusok fő forrása lehet az, ha nem tudjuk reálisan megítélni egymás teljesítményét.

Munkaerő-piaci jelentősége ellenére az oktatásban mégis általában jellemző az, hogy a diákok számára ritkán biztosított az önértékelés vagy társaik értékelésének a lehetősége. Az oktatási folyamat lényege elsősorban az, hogy a diák tanul, teljesít, a tanár pedig – a folyamat közben és/vagy végén – értékeli e teljesítményt. A felelősséget így végeredményben a tanár vállalja. Ezt támasztja alá az a sokak számára bizonyára jól ismert tapasztalat, hogy ha a tanár lehetőséget is ad az értékelésre, a diákok nem szeretik viselni ennek felelősségét, sem maguk, sem társaik munkáját illetően. A valós fordítási helyzetekben e jelenségnek még nagyobb jelentősége van. Az oktatás és a későbbi, valós fordítási helyzet között ugyanis van egy lényeges különbség. Míg az oktatásban a tanár – aki ez esetben a képzeletbeli megbízó szerepét is betölti – tisztában van az értékelés paramétereivel, addig a tényleges megbízó – ahogy Heltai (2008) is írja – gyakran nem ismeri a fordítás jellemzőit. A későbbi fordítóra tehát azért is hárul nagyobb felelősség munkájának reális megítélésében, mert ő lehet az egyetlen, aki az értékelés (egy adott) szempontrendszerét ismeri. Ha az oktatás feladatának tekintjük az e helyzetekre való felkészítést is, akkor ezekkel a kérdésekkel is foglalkoznunk kell.

A fenti megállapítások egy részét a fordítás oktatásával foglalkozó szakirodalomban is megtalálhatjuk. Kelly (2005) fordítóképzők számára írt kézikönyvében részletesen elemzi a hagyó-

mányos értékelési módszereket, és bemutatja az ezen túlmutató, tanulóközpontú értékelés előnyeit. Ez utóbbi nem kizárólag szummatív, hanem formatív elemeket is tartalmaz, azaz a diák számára írásbeli vagy szóbeli visszajelzést, észrevételeket is ad. A formatív értékelés célja így az, hogy a diákok számára útmutatást és motivációt nyújtson (Dróth 2002). Bár Kelly javaslatának a többsége is elsősorban a tanár által végzett értékelési módokkal és ezek javítási lehetőségeivel foglalkozik, egyes javaslataiban az önértékelés lehetősége is megjelenik, és külön alfejezetben foglalkozik az értékelő személyével is. Így a hagyományos, tanár által végzett szummatív/formatív értékelési módok mellett alternatív lehetőségként a társas értékelést (*peer assessment*), az önértékelést (*self-assessment*) és a külső szakértők által végzett értékelést (*assessment by external experts*) említi.

Jelen tanulmányban az értékelést a diákok szempontjából kívánom vizsgálni, azaz a Kelly által említett alternatív értékelési módok közül az önértékeléssel és a társas értékeléssel foglalkozom. A bemutatásnak két célja van. A fenti megállapítások alapján egyrészt kísérletet teszek a szakfordítóképzésben szerzett tapasztalatok összegzésére, másrészt olyan módszertani ötleteket is bemutatok, amelyek alkalmasak lehetnek az önértékelés és a társas értékelés fejlesztésére. Jelen írás célja tehát nem e téma elméleti hátterének bemutatása, hanem egyfajta problémafelvetés, azaz azoknak a tapasztalatoknak az összegzése, amelyek lehetőséget adnak e kérdések megvitatására és a további gondolkodásra.

A fenti gondolatok a szakfordítóképzésben szerzett tapasztalatok alapján fogalmazódtak meg bennem. A fordítások javítása során vetődött fel bennem az a kérdés, hogy mi haszna van valójában a fordítások folyamatos javításának, és tud-e ebből igazán profitálni a diák. A legkézenfekvőbb megoldás az volt, hogy a diákok számára minél több lehetőséget adjak a fordítás során elkövetett hibák részletes megbeszélésére, azaz igyekeztem a szummatív mellett minél több formatív elemet bevezetni az értékelésbe. Ekkor sem voltam azonban biztos abban, hogy ez megfelelő eredményt hoz-e számukra. Általános benyomásom az volt, hogy hiába beszéljük meg a fordítások során elkövetett hibákat, ez nem fejleszti azt a készségüket, hogy saját maguk is hasonlóan meg tudják ítélni teljesítményüket. E tapasztalatok indítottak arra, hogy a német és angol gazdasági terminológia és szakfordítás kurzusok során kísérleti jelleggel olyan módszereket vezessek be, amelyek révén a diákok saját értékelési készségüket fejleszthetik.

Az alábbiakban e módszerek alkalmazása során szerzett tapasztalatokat összegzem, és idézek a diákoknak az önértékelés és a társas értékelés során tett írásbeli megjegyzéseiből, véleményéből is. Bár ezek értelemszerűen nem tekinthetőek egy reprezentatív felmérés eredményeinek, nagyon fontos információkat adnak a diákok gondolkodásáról e témában. Mivel a bemutatott módszerek egy része összhangban van azokkal a tanulóközpontú alternatív módszerekkel is, amelyeket Kelly (2005) elemez részletesen, ezért a hasonlóan alkalmazott módszereknél az ő javaslatának bemutatására is kitérek.

Utólagos önértékelés

A tanár által végzett értékeléshez hasonlóan az önértékelésnek is lehetnek szummatív

és formatív elemei. A szummatív önértékelés egyik legkézenfekvőbb módja az, ha a diákoktól azt kérjük, hogy az általunk kijavított fordításukra saját maguk adjanak jegyet. Ezt nevezem e tanulmányban utólagos önértékelésnek. Ez a módszer értelemszerűen azoknál a diákoknál alkalmazható, akik a képzés egy részét már teljesítették, és feltételezhetően már ismerik az értékelés szempontjait. E diákok esetében tehát egyrészt abból indultam ki, hogy a kurzus során kapott jegyek és a szóbeli megbeszélések, kiértékelések alapján már elsajátították az értékelés szempontrendszerét, és ezért saját maguknak is meg kell(ene) tudniuk ítélni munkájukat. Másrészt, ha az általuk és az általam adott jegy között különbség volt, akkor ez számomra azt jelentette, hogy a diákok vagy nincsenek tisztában az értékelési szempontjaimmal, vagy még ezek ismerete ellenére is alul- vagy felülértékelik magukat. Az utólagos önértékelés módszerének jelentőségét ezért elsősorban abban látom, hogy ezáltal a tanár is visszajelzést kaphat arról, mennyiben sikerült az értékelés szempontrendszerét megértetnie a diákokkal. Ennek a motiváció szempontjából is nagy jelentősége van, hiszen – ahogy Dörnyei (1996, idézi Dróth 2002) is írja – a motivációhoz elengedhetetlen az, hogy a diák el is fogadja tőlünk munkája értékelését. Tapasztalatom az volt, hogy a diákok először vonakodtak saját maguk meghatározni a jegyüket, de ezt követően nagyon nyitottak voltak a különbségek megbeszélésére, a jegyek közötti egyezés pedig önbizalmat adott számukra. A legnagyobb sikerélményt az egyik csoport számára – és számomra is – az jelentette, amikor mindenkinek a jegye egyezett az általam adottal.

Az önértékelést fejlesztő további módszer lehet az is, ha a diákok nem az általam kijavított, hanem az eredeti, javítás nélküli fordítást kapják vissza az órán, azaz lehetőséget kapnak beadott fordításuk utólagos korrekciójára. Ez a módszer meglepetésként éri a diákokat, hiszen a legtöbb esetben lezártnak tekintik a feladatot, és már „csak” a tanár általi javításra várnak. Ekkor szembesülnek azonban azzal, hogy mennyi apró hibát vagy magyartalan mondatot, kifejezést hagytak a fordításukban. Tapasztalatom szerint saját felfedezésüknek („*hogy is írhattam le ilyet!*”; „*ez biztos az enyém?*”) sokkal nagyobb hatása van, mintha ezekre a hibákra egy külső értékelés (a tanár) hívta volna fel a figyelmüket. E módszernek azért is van nagyobb hatása, mert sokkal jobban különbséget lehet tenni azon hibák között, amelyeket a diák egy újabb átolvasással könnyedén kijavíthatott volna (azaz amelyeket már tud), és azok között, amelyeket azért nem vett észre, mert ezek valóban még gyakorlást igényelnek (azaz amelyeket még nem tud). Miután a diákok megkapják az általam kijavított fordítást is, és ezt összevetik az ő általuk helyben javított fordításukkal, már csak azokkal a hibákkal foglalkoznak, amelyek megbeszélést, elemzést igényelnek. A diák számára a legtanulságosabb eset általában az, amikor a javítás nélküli fordításában gyakorlatilag a legtöbb olyan hibát észreveszi és javítja, amelyet fordításában magam is javítottam. Ez ugyanis azt jelenti, hogy egy kicsit több időbefektetéssel és újabb átnézéssel egyszerűen kiküszöbölhette volna e hibákat. Ezzel a módszerrel tehát egyértelműen szétválaszthatóak a figyelmenlenségéből, esetleges időhiányából adódó hibák és azok, amelyekhez további tanulás és gyakorlás szükséges.

Előzetes önértékelés

Az előző gondolatokkal összefüggésben merült fel bennem az önértékelésnek a tanári javítás megkezdése előtti alkalmazása. A fordítást oktató tanárok számára nem kell bizonyítani, hogy mennyi időt igényel a fordítások alapos javítása. Sokak számára lehet ismerős az az érzés is, amikor a fordítások javítása során olyan hibákat javítunk a fordításokban, amelyekről tudjuk, hogy a diáknak ezt tudnia kell, de minden bizonnyal nem volt elegendő ideje a fordításra, azaz egyszerűen nem foglalkozott eleget a szöveggel. (Erre utaltam az előzőekben az utólagos önértékelés során szerzett tapasztalatok kapcsán.) Ezt a gondolatmenetet követve arra a következtetésre is juthatunk, hogy ha a diák azért követ el evidens hibákat, mert az adott fordításhoz szükséges időnél húsz perccel kevesebb ideje volt, akkor a diák helyett – e hibák javításával – lényegében a tanár végzi el a munkát. Azt a kérdést tettem tehát fel, hogy mi történne, ha a diák megmondaná, hogy mennyi ideje volt a fordításra, jelezné, hogy milyen utómunkálatokra nem volt már ideje, és a befektetett idő és energia függvényében javaslatot tenne előzetesen az értékelésre (jeggyel és/vagy szöveges értékeléssel). Ez tehát azt jelenti, hogy a diák előzetesen beavatja a tanárt abba a feltételrendszerbe, amelyben a fordítás készült. A diák számára az ehhez hasonló helyzeteknek a begyakorlása a valós fordítási helyzetekben is nagy jelentőségű lehet, hiszen számos esetben nem tökéletes fordításra szól a megbízás. A fordításnak – ahogy Heltai (2008) írja – különböző minőségi szintjei lehetnek, azaz más-más minőségi szintre is szólhat az adott megbízás. A majdani fordítónak tehát azt is meg kell tudnia ítélni, hogy a fordítás egyes minőségi szintjeihez mennyi idő- és munkabefektetés szükséges.

A fenti gondolatokra támaszkodva a PTE Közgazdaságtudományi Karának angol ágazati szakfordítóképzésében tanuló V. éves diákoktól azt kértem, hogy mielőtt házi fordításukat a megadott határidőre megküldik, adjanak arra jegyjavaslatot és szöveges értékelést is. E kísérlet során a feltételezésem egyrészt az volt, hogy nagy nehézséget jelent a diákok számára az értékelés (különösen a jegy meghatározása), annak ellenére, hogy ez már képzésük második éve volt. Másrészt feltételeztem, hogy a diákok motivációját növelni fogja az a tény, hogy előzetesen nekik kell értékelniük munkájukat. A válaszok és a megkapott fordítások mindkét feltételezésem alátámasztották. Összességében a kísérlet azzal az eredménnyel járt, hogy a diákok fordításai a korábbiaknál jobbak lettek. Válaszaik (és későbbi szóbeli kommentárjaik) egyértelműen alátámasztották, hogy az a tudat, hogy értékelniük kell saját munkájukat, arra ösztönözte őket, hogy még egyszer átnézzék a fordítást, és alaposabban utánajárjanak egyes kérdéseknek. Ezt leginkább a következő válaszok tükrözik:

„Értékelni nehéz lesz, ennyire sokat még egy fordításon sem dolgoztam.”
„Nyugodt lelkiismerettel küldöm el, mert most rengetegszer átnéztem.”

Feltűnő volt emellett az is, hogy a diákok őszintén értékelték munkájukat, és írták le azt a feltételrendszert, amelyben dolgoztak:

„Ha én osztályoznám, hármasnál jobbat nem nagyon adnék rá”.

„... néhány helyen maradtak olyan kifejezések, amelyeknek nem sikerült teljes egészében megtalálni a magyar megfelelőjét, és még mindig túlságosan ragaszkodtam az angol szöveghez, ..., így összességében négyesre értékelném a munkámat.

„Semmiképp nem voltam időhiányban, mert bőven ráértem foglalkozni a szöveggel. „Szerintem a félrefordításból adódó hibák a leg súlyosabbak... az esetleges stilisztikai hibáktól vagy vesszőhibáktól, helyesírási hibáktól függően adnék 5-öst vagy 4-est magamnak.”

A diákok válaszai emellett rávilágítottak egy további jelenségre is. A diákok egy része nagy jelentőséget tulajdonított a befektetett időnek, és ez határozta meg értékelésének fő szempontját. Ezt tükrözik az alábbi válaszok:

„Bár a tökéletestől nyilván messze van, hisz egy fordításon mindig lehet finomítani, a szöveg nehézsége, az időráfordítás és az utánajárás alapján ötösrre értékelném a munkámat.”

„Ötöst adnék, mert sokat dolgoztam vele.”

„A fordítás minőségét 4-esre értékelem (ha a ráfordított időt is bele lehetne számolni, akkor pedig 5-ösre értékelem magam).”

„A ráfordított energia és a rázánt idő függvényében 4 és 5 között érzem ezt a fordítást.”

A fenti válaszokat azért tartottam fontosnak kiértékelni a diákokkal, mert oktatási szituációban ugyan figyelembe lehet venni a befektetett időt, a valós fordítási helyzetben azonban ez a szempont már értelemszerűen nem játszhat szerepet. Így a diákokban fontosnak tartottam tudatosítani azt, hogy a befektetett idő legfeljebb a fordító számára lehet fontos szempont, de ez önmagában nem növeli egy fordítás értékét. Mivel a munka világában általában is tapasztalhatjuk azt a jelenséget, hogy sokan a befektetett idő mennyiségével próbálják ellensúlyozni az elvégzett munka egyébként rossz minőségét („De hát sokat dolgoztam vele!”), ezért fontos ennek tudatosítását már az oktatásban megkezdeni. Emellett jól látható, hogy a fenti válaszok egy része az alulértékelésre is jó példát mutat. A jól sikerült (és végül jelesre értékelt) fordítások esetében ugyanis a diákok nem merték vállalni, hogy a fordításukat ők is jelesre értékeljék. Jellemzően a legjobban fordító diákok vonakodtak ötöst adni fordításukra, azaz ezúttal is alulértékelték saját munkájukat. Látható, hogy csak a befektetett időt beszámolva „engedték” meg maguknak az ötös érdemjegyet. Bár a fenti kísérlet nem tekinthető reprezentatív felmérés eredményének, úgy gondolom, e válaszok bepillantást engedtek a diákok gondolkodásába, így érdemes lenne e kérdéseket nagyobb mintán is megvizsgálni.

Utólagos társas értékelés

Az önértékelés mellett, illetve annak részeként fontos szerepet játszik mások teljesítményének az értékelése is. Valamennyi élethelyzetben, így a kolléga-kolléga, a főnök-beosztott, a megbízó-fordító közötti kapcsolatban elengedhetetlen, hogy a másik teljesítményét

reálisan meg tudjuk ítélni, és ennek leírására képesek legyünk. Ha a diákok az oktatás során nem sajátítják el azokat a verbális eszközöket, amelyekkel kifejezhetik társuk (később pedig kollégájuk, beosztottjuk, megbízottjuk stb.) teljesítményével kapcsolatos véleményüket, akkor ez nehézséget fog nekik okozni, és a munka világában a konfliktusok egyik fő forrása lesz. Tapasztalatom szerint a diákok először vonakodnak kimondani kritikai észrevételeiket, ha pedig megteszik, akkor gyakran nem találják ennek finom, diplomatikus megfogalmazási módjait. Ezért vezettem be azt a módszert, hogy a párokban dolgozó diákok – az utólagos önértékelés módszeréhez hasonlóan – egymás kijavítatlan fordítását kapják meg az óra elején, azaz társuk fordítását kell javítaniuk az órákon már elsajátított szempontrendszer alapján. Ezután a párok közösen beszélnek át egymás javításait, és véleményt mondanak egymás megoldásairól. Végül megkapják az általam kijavított fordításaikat is, ezt közösen megbeszéljük, majd elemezzük a társas értékelés során szerzett tapasztalatokat. Több ilyen gyakorlat után egyértelműen látható, hogy a kezdeti vonakodás után egyre ügyesebben tudták felhívni egymás figyelmét hibáikra, és nagy örömet letek egymás megoldásainak megbeszélésében. Ez a módszer tehát hozzájárul ahhoz, hogy a diákok megfelelő verbális eszköztárral rendelkezzenek a másik hibájának korrekt, diplomatikus megfogalmazására.

A társas értékelésnek emellett van egy másik fontos hozadéka is. A párban való megbeszélés, majd a közös kiértékelés ugyanis lehetőséget ad arra, hogy a diákok a jó megoldásokat is megismerjék. Ez pedig olyan diákok is újabb motivációt adhat, akik folyamatosan jól teljesítenek (azaz fordításaik érdemjegye általában ötös). Ezt tükrözi egy V. éves német szakfordító diák reakciója, aki a társas értékelés után a következő megjegyzést írta fordítására:

„...alapvetően elégedett voltam a megoldásaimmal, de a többiek megoldásait hallgatva az enyémet szürkének érzem.”

A többiek megoldásainak ismerete tehát két szempontból is pozitív eredménnyel jár. Egyrészt motiváló hatása van azon diákok számára, akik folyamatosan jól teljesítenek, de társuk megoldásai más megvilágításba helyezik saját (egyébként jó) megoldásukat. Másrészt a magukat alulértékelő diákok pontosabb önértékelésében is segíthet, hiszen nem egy maguk által kialakított – a tanár értékelési szempontjaitól független, gyakran irreális – maximumhoz mérik teljesítményüket, hanem társaik teljesítményét látva reálisabban tudják megítélni munkájukat.

Emellett – ahogy Kelly (2005) írja – a társas értékelés lehetőséget ad arra is, hogy a majdani fordítók megtanulják megvédeni saját döntésüket, aminek a későbbiekben, a megbízóval való kapcsolatban óriási jelentősége lesz. Kelly további javaslatai a fenti módszerek mindegyikéhez is támpontot nyújthatnak. Az önértékeléshez és a diákokkal való közös kiértékelésekhez olyan kérdőívek bevezetését javasolja, amelyek a következő kérdéseket tartalmazhatják:

1. Milyen nehézségekkel szembesült a fordítás során?
2. Hogyan sikerült megoldani ezeket?
3. Elégedett ezekkel a megoldásokkal?
4. Ha nem, akkor milyen más megoldásokat lehetett volna alkalmazni (és miért nem ezeket alkalmazta)?

E kérdésekre a válaszokat szóban vagy írásban adhatják meg a diákok a tanárok számára, amelyek rendszeres megbeszélések alapját is jelenthetik. E kérdésekről csoportos megbeszéléseket is lehet tartani, amelyek során a többi diák is tehet javaslatot társuk problémáira. Kelly megemlíti azt is, hogy egyik kollégája egy részletesen kidolgozott önértékelési rendszer keretében arra kéri a diákokat, hogy próbálják meg azonosítani Achilles-sarkukat (gyengeségeiket, felmerülő problémáikat), és alakítsanak ki munkatervet ezek megszüntetésére. Ez a módszer nagyon jól alkalmazható távoktatás során is. Mindemellett Kelly (2005) szerint az önértékelés nagyon nehezen elsajátítható készség, így a tanárok többsége csak akkor vezeti be az önértékelést, ha a diákok már hozzászórtak a társas értékeléshez. Az általam bemutatott módszerek közül Kelly tehát a társas értékelés bevezetését javasolja először.

Összességben a fenti módszerek jól kiegészíthetik a hagyományos, tanár által végzett értékelési módszereket. Alkalmazásukat azért tartom fontosnak, mert bár az oktatásban általában nem jellemző az önértékelés és a társas értékelés alkalmazása, a munkaerőpiacon elengedhetetlen ez a készség. A feladatok – így a fordítási megbízás – felelősségteljes elvállalásának egyik alapfeltétele az, hogy a fordító tudatában legyen saját képességeinek, és reálisan meg tudja ítélni teljesítményét. Ez a fordítások piacára különösen igaz, hiszen itt gyakran a megbízó sincs tisztában a fordítás jellemzőivel, az értékelés szempontjaival. Az önértékelés így végeredményben a fordítások minőségével is szoros összefüggésben van. Hasonlóan fontos szerepet játszik a társas értékelés is, hiszen a fordító is egy viszonyrendszer része, ahol meg kell tudnia védenie döntéseit, el kell tudnia helyezni a saját munkájának értékét másokéhoz képest, és ezek megfogalmazásához megfelelő nyelvi eszköztárral kell rendelkeznie. Ha az e helyzetekre való felkészítést is a képzések feladatának tekintjük, akkor érdemes e kérdésekről a továbbiakban is gondolkodnunk és kutatásokat indítanunk.

IRODALOM

Dróth J. 2002. *Az értékelés mint rendszeres visszajelzés a fordítás oktatásában*. In: Feketéné Silye M. (szerk.) *Porta Lingua. Szaknyelvoktatásunk az EU kapujában*. 144–152.

Dörnyei Z. 1996. *Motiváció és motiválás az idegen nyelvek tanításában*. *Modern Nyelvoktatás*. 2. évf. 4. szám. 3–21.

Fischer M. 2010. *Fordítás és közvetítés a nyelvoktatásban. Mit nyújthat a nyelvoktatásnak a fordítástudomány?* *Fordítástudomány* 12. évf. 1. szám. 50–63.

Heltai P. 2009. *Minőségi szintek a fordításban*. *Fordítók és Tolmácsok Őszi Konferenciája* (2008. szeptember 26.) *Előadások szövege*. Budapest: Magyarországi Fordítóirodák Egyesülete. 53–66.

Kelly, D. 2005. *A Handbook for Translator Trainers*. Manchester: St. Jerome Publishing.

EVALUATION FORM FOR THE ASSESSMENT OF QUALIFYING TRANSLATIONS

Júlia Dróth–Emese Jánossy, SZIE

Translator trainers at Szent István University redefine their evaluation criteria every other year in accordance with the changing market requirements. Theoretical and empirical research support the evaluation methods, techniques and criteria, and we also rely on feedback from students, revisers and other assessors. SZIE employs a five-category analytical evaluation system, which is preceded by a holistic evaluation of the translation, that is, a short commentary of the reviser. Taking into account the given translation task and the translation brief, the five evaluation categories are weighted differently, which is reflected in the different point values of each category.

The point value for content is the highest of the five categories, essentially, because of the text type. Specialised texts are principally content based, therefore transfer of information has the highest priority. In addition, if elements conveying information are missing or wrong, the background research, and sometimes even the translation of the given unit must be performed again. The second highest point value is assigned to grammar, as most errors (which are usually the easiest to spot and correct) generally originate at this language level. It is rare to encounter genre, register or cultural errors in specialised texts if the translator is mindful of the translation brief; therefore, the lowest number of points is assigned to those. We assess the elements complying with the given task or situation under category 4. Higher education institutions offering translator training courses may use exam elements in the list below. These skills may need to be activated according to the needs of the client/employer; hence they enhance the marketability of the translator.

When developing the points-based evaluation system, we considered that the evaluation scores must be converted to a five-mark grading scale in order to award a certificate to qualifying students. To ensure the coherence of the evaluation we employ internal and external revisers and provide a translation and evaluation guide. The currently used evaluation form avoids the use of linguistic expressions as the external revisers are not necessarily linguists. In the guidelines we specify what we consider mistranslation, how we group and weight them, and then we support the evaluation by providing descriptions to each category in order to facilitate the work of the assessors.

The appendices include the evaluation form (Appendix 1) and the extended version of the evaluation form supplemented with guidelines and descriptors (Appendix 2).

Appendix 1: Criteria for the evaluation of qualifying translations

Criteria for the evaluation of qualifying translations

The paper was prepared by:

.....

Name of the reviser:

.....

A. Please, assess the translation (taking into account the translation brief and the preliminary analysis) by awarding points in the following four categories. Please, underline the major error areas.

1. CONTENT (0–9 points)

Content accuracy, conveyance of the message (author's intention, coherence, emphasis)

Management of culture-specific items, terminology, lexical elements

2. STYLE (0–3 points)

Genre features, tone, consideration of the target language culture and target readers

3. GRAMMAR (0–5 points)

Comprehensiveness, readability, cohesion, logical structure

4. MARKETABILITY, SPECIAL SKILLS (0–4 points)

Quality expectations based on the given translation task:

Spelling, punctuation, text segmentation, page-setting, editing, use of CAT tools, (self revision

5. The quality of the preliminary analysis, terminology list, translator's notes (0–2 points)

B. Please, summarise your overall impression of the translation in two or three sentences (0–2 points):

.....
.....
.....
.....

Score:

Overall impression	2/.....point(s)
Content	9/.....point(s)
Style	3/.....point(s)
Grammar	5/.....point(s)

Special skills	4/.....point(s)
Preliminary analysis, terminology list, translator's notes	2/.....point(s)
TOTAL POINTS EARNED	25/.....point(s)

Grading scale:

Please, underline the appropriate line.

0–12 points or if 0 point was given in any of the categories: failed

13–15: sufficient

16–19: satisfactory

20–22: good

23–25: excellent

C. Please, formulate two or three questions to be put to the examinee relating to his/her qualifying translation:

.....
.....
.....
.....

Gödöllő, May, 2011

.....
Signature of the reviser

Appendix 2: Guidelines and evaluation criteria for the evaluation of qualifying translations

Guidelines and evaluation criteria for the evaluation of qualifying translations

The paper was prepared by:

.....

Name of the reviser:

.....

General guidelines:

1. The assessor shall perform a bilingual revision of the translation. The accepted guidelines for revising are the following: 1. Indicate errors when the text cannot be understood without the source text, or when a sentence needs to be read twice in order to be comprehended properly. 2. Do not correct errors unless absolutely necessary. Avoid retranslations and the introduction of new errors (Mossop 2001).

2. The complete translation must be considered in the assessment, the reviser does not only perform an analytical evaluation.
3. It is important that the assessor should not only underline the errors but should also indicate the nature and the severity of the error and provide some solution alternatives if possible.

Five major error types: 1. change of meaning; 2. omission; 3. expansion; 4. deviation; 5. transformation. They are not regarded as errors if these actions are necessary in accordance with the translation brief. In this case the translator should justify the reasons for the intervention in the translator's notes.

Errors may be classified into three groups regarding their effect:

1. *grammatical* (serious: if it affects the main part of the sentence; non-serious: if it affects a secondary part of the sentence)

2. *semantic* (that is, of meaning) (serious: if it affects the main message of the sentence; non-serious: if it affects a secondary message, e.g. an example)

3. *pragmatic* (that is, it refers to the consideration of the communication environment) (serious: if it affects the author's intention significantly; non-serious: if it has insignificant effect on the author's intentions) (Sager 1983).

An error is such a translator solution (or the lack of a solution), which differs from the possible or expected relevance in the given circumstances (or in the given translation situation) despite the intentions of the translator: It does not provide contextual effect or it distorts it; it increases the processing efforts due to the lack of linguistic formation without wishing to achieve further contextual effects. When considering the severity of the errors it is important whether the error has a local or a global effect, that is, how much it concerns the contextual effect of the entire text and/or the suitability thereof (the translation may be used, may have some use or is useless in the given circumstances despite all the errors). A serious error is a linguistic formation error that risks the understanding of the text. It is important to differentiate clear errors from the imperfect translation solutions within the given translation situation (Heltai 2011).

The severity of the error

1. Serious error: a most conspicuous error (e.g. titles, covers); errors resulting in legal, safety, health or financial consequences; expressions that may be interpreted as offending
2. Major error: mistranslations and other errors significantly modifying meaning; disregarding corrections based on previous feedback and replies; linguistic errors making interpretation difficult
3. Minor error: linguistic, formatting, punctuation, spelling or typing error with slighter modification of meaning, which may be easily realised though not making interpretation difficult; unacceptable style in the given environment
4. The translator modifies the text with the intention of improving it: rephrasing, stylistic error

Please, assess the translation (taking into account the given translation task and the

preliminary analysis) by awarding points in the following five categories. Please, underline the major error areas.

	Criterion	Points	Description	Evaluation
1	Overall impression	0-2	Please, assess the paper on the basis of your general impression of the entire translation text	
2	Content	0-9	<p>Content accuracy (mistranslation, omitted or inserted words, non-translated text), conveyance of the message (author's intention, coherence, intellectual emphasis), management of culture-specific items, terminology management (use of professional terminology, inconsistency, deviation from the terminology list provided by the customer), lexical elements</p> <ul style="list-style-type: none"> •8-9: The translation does not contain serious and major errors, the use of terminology is consistent; the content is conveyed entirely and in excellent quality. •6-7: The translation does not contain serious and major errors; however, some minor errors may be found in the text. The use of terminology is consistent, the content is conveyed entirely in good quality; although it needs some editing. •4-5: The translation includes some minor and one major error, the use of terminology is adequate but sometimes it is not coherent; the content is conveyed in an acceptable quality. •2-3: The translation includes minor errors, some major or one serious error, the use of terminology is not perfect or sometimes it is not coherent; yet the content is conveyed in an acceptable quality (it is worth editing). •0-1: The translation includes several major or serious errors; the use of terminology is not adequate or consistent, the content is conveyed in an unacceptable quality (it is not worth editing, it is easier to translate the text again). 	
3	Style	0-3	<p>Genre features (deviation from the style guide, general style, register, too informal style included herein); tone, attention to the target language culture and reader (localisation: number format, date format, measurements, currency, etc.); local market requirements (e.g. legislative provisions)</p> <ul style="list-style-type: none"> •3: Style, register, localisation is of excellent quality, entirely in compliance with the style guide and the rhetoric aim. •1-2: Some minor errors in style, localisation is inadequate (typically: formatting errors, measurement problems). •0: Neither the style nor the localisation is adequate in quality; the translation includes serious errors, which may provide ground for misinterpretations. 	
4	Grammar	0-5	<p>Comprehensiveness, readability, cohesion, logical structure, grammar error (conjugation, sequence of tenses, etc.), spelling, punctuation</p> <ul style="list-style-type: none"> •5: The translation does not include either serious or major grammar errors, and there are maximum 1-2 minor errors in the text. •4: The translation includes some minor errors but the entire text is still smooth. •3: The translation includes some minor errors and 1-2 major ones. The text is of acceptable quality. •2: The translation includes several minor and some major errors; however, it does not include any serious ones. The text is of comprehensive quality. •1: The translation includes several minor, some major and 1-2 serious errors. The interpretation of the text is difficult at some points. •0: The translation includes several minor and major errors as well as some serious ones. The interpretation of the translation is difficult. 	

	Criterion	Points	Description	Evaluation
5	Market-ability Special skills	0-4	Text segmentation, page-setting, editing, use of CAT tools, (self) revision (functional error: formatting, tag-error; technical error: file management, managing indexes and table of contents); soundness (following instructions; corrections on the basis of feedback and replies to questions are inadequate), keeping deadlines (if the examinee did not submit the paper on schedule, the maximum number of points is 2 in this field) <ul style="list-style-type: none"> •4: The examinee submitted the translation on schedule, text setting and editing is thorough and is in accordance with the source language. •2-3: The text is inadequately edited in some parts but self-revision is apparent. •0-1: The text is inadequately edited (it is largely different from the original text: text editing is missing, the text is inadequately segmented), self-revision is apparently missing. 	
6	Additional parts	0-2	The quality of the preliminary analysis, terminology list, translator's notes <ul style="list-style-type: none"> •2: All the three additional parts are satisfactory. •1: All the three additional parts are included, but they are not well executed. •0: Some additional parts are missing. 	
	Total points earned Mark	25	0-12 points or if 0 point was given in any of the categories: failed 13-15: sufficient 16-19: satisfactory 20-22: good 23-25: excellent	

Please, summarise your overall impression of the translation in two or three sentences (0-2 points):

.....
.....
.....

Please, formulate two or three questions to be put to the examinee relating to his/her qualifying translation:

.....
.....
.....

Gödöllő, May, 2011

.....
Signature of the reviser

REFERENCES

- Heltai, P. 2011. *Personal communication*.
- Mossop, B. 2001. *Revising and Editing for Translators. Translation Practices Explained* (series editor: A. Pym). Manchester: St. Jerome Publishing.
- Sager, J. C. 1983. *Quality and standards – the evaluation of translations*. In: C. Picken (ed.) *The Translator's Handbook*. London: Aslib, 121–8.

A LEKTORÁLÁS, SZERKESZTÉS, KORREKTÚRÁZÁS OKTATÁSÁNAK SZEMPONTJAI A SZAKFORDÍTÓKÉPZÉSSEN

Dróth Júlia, SZIE

Számos szakfordítóképzés tantervében megtaláljuk a szerkesztést, lektorálást, kontrollszerkesztést, olykor önállóan, máskor a magyar nyelvhelyességgel közös tantárgyat alkotva. Az alábbi írásban a legfrissebb szakmai közlemények (például a 2011. január 20-án megrendezett gödöllői szakmai nap előadásai, valamint folyóiratunk idei számának egyéb írásai) és az utóbbi egy-két évtized szakirodalma alapján összefoglaljuk a lektorálással, szerkesztéssel kapcsolatos legfontosabb ismereteket a fordítóképzés szempontjából. A tanórai feldolgozhatóság érdekében egy kontrollszerkesztési feladatot is közlünk, végül a cikket glosszáriummal zárjuk.

Miért érdemes a fordítónak lektorálási-szerkesztési ismeretekkel rendelkeznie?

A fordítási folyamat több fázisból áll, sok szereplője van. Ideális esetben a fordító előtt és után különböző szakemberek készítik elő a célnyelvi szöveg megjelenését. A fordítói kompetencia (vö. fordítási kompetencia) lényege, hogy a fordító képes legyen beilleszkedni ebbe a csapatmunkába (lásd Dróth 2011). A hagyományos kiadói gyakorlat szerint a fordítást követő szakaszban a nyelvi lektor, a szerkesztő, a műszaki szerkesztő, a tördelő és a korrektor (a definíciókat lásd a fogalmak között) veszi át a munkát. Számítógépes fordítási környezetben utószerkesztés, a terminológia következetességének ellenőrzése, a szöveg belső ismétlődéseinek kiszűrése, a kész szöveg kitisztítása, formázása stb. is szükséges. Ez utóbbi kérdéskörrel ebben az írásban nem foglalkozunk, hiszen a számítógéppel támogatott fordítás témakörében hazai szerzőktől kitűnő cikkek és szakönyvek születtek (például Prószéky–Kis 1999; Kis–Mohácsi–Gorove 2008).

Mi indokolja, hogy a szűkös órakeretek ellenére megismertessük a hallgatókkal a szakmai tudásnak ezeket az elemeit is? Brian Mossop, aki nem csupán elismert lektor, hanem oktatja is a lektorálást-szerkesztést, három okot sorol fel, amiért egy fordítónak érdemes megszereznie ezeket az ismereteket:

1. Fejleszthetik fordítói készségüket a tartalmi pontosság, a nyelvi megfogalmazás és a formai követelmények terén (tartalom és forma).
2. Jobb állást találhatnak a fordítói piacon.
3. Szakszerűbben képesek elvégezni a rosszul megírt forrásnyelvi szövegek szerkesztését (fordítás közben, fejben végzett stílus, szerkezeti vagy tartalmi szerkesztés). (Bővebben lásd Mossop 2001, Dróth 2004.)

Milyen előírások vonatkoznak a fordítási szolgáltatásra? Mit nevezünk fordítási projektnek?

A fordítás folyamatáról a Magyar Szabványügyi Társulat (MSZT) által gondozott „A fordítási szolgáltatás követelményei, irányítási rendszere (MSZ EN 15038:2006)” szabvány rendelkezik. Ezt a harminc európai országban azonos nemzeti szabványt a CEN (Európai Szabványügyi Bizottság) CEN/BT/TF 138 „Fordítási szolgáltatások” műszaki bizottsága dolgozta ki. Mivel a fordítási szakma követelményei 2006 óta bővültek, a nemzetközi fordítóirodák szerint időszerű a szabvány korszerűsítése (ez elhangzott például a 2011. januári gödöllői szakfordító szakmai napon is). A szabvány szerint mindegyik fordítási projektet projektmenedzsernek kell felügyelnie, aki felelős azért, hogy a projekt a fordításszolgáltató érvényes folyamatleírása, valamint az ügyfél és a fordításszolgáltató szerződése szerint valósuljon meg.

A fordítási projektek irányítása a következő feladatokból áll: az előkészítő folyamatok figyelemmel kísérése és felügyelete; a fordítók megbízása; a lektorok és a célnyelvi ellenőrök megbízása; utasítások kiadása a projektben részt vevő minden fél számára; a fordítás következetességének biztosítása és figyelemmel kísérése; a folyamat ütemezésének figyelemmel kísérése és felügyelete; kapcsolattartás a folyamatban részt vevő minden féllel, beleértve az ügyfelet is; a leadás engedélyezése. Ezen belül az előkészítés adminisztratív (projektnyilvántartás, a szükséges erőforrások hozzárendelése a projekthez); műszaki (műszaki erőforrások, fordítás előtti eljárások); nyelvi (a forrásnyelvi szöveg elemzése, terminológiai előkészítés, stilisztikai útmutató készítése) szempontok alapján történik. Ezt követi a fordítás folyamata, azaz a forrásnyelvi szöveg jelentésének átültetése a célnyelvre. Ennek szempontjai a szabvány szerint (egyéb felfogásait lásd például Urbán 2011 és Wagner 2011, mindkét írást folyóiratunk jelen számában közöljük): terminológia, nyelvtan, szókészlet, stílus, helyi sajátosságok, formázás, a célcsoport, illetve a fordítás célja. Mindezt a fordító önlektorálása követi, majd egy másik személy által végzett lektorálás, célnyelvi ellenőrzés, valamint, ha a szolgáltatási követelmények között a korrekció is szerepel, a fordításszolgáltatónak gondoskodnia kell a korrekció elvégzéséről is. A folyamatot a végellenőrzés zárja, mely során a fordításszolgáltatónak igazoló ellenőrzést kell végeznie, hogy a nyújtott szolgáltatás megfelel-e a szolgáltatási követelményeknek. Emellett a fordítást szolgáltató cég értéknövelő szolgáltatásokat ajánlhat. Ebben az esetben mindent meg kell tennie, hogy ezeknek a szolgáltatásoknak a minőségi szintje azonos legyen a szabvány szerinti szolgáltatásokéval, ilyen például a nemzeti előírások szerinti (hatósági, közjegyzői) hitelesítés, a kiadványszerkesztés (DTP), grafikai és webtervezés, nyomdakész illusztrációk és műszaki dokumentáció készítése, nyelvi és kulturális tanácsadás, fordítási memória létrehozása, kétnyelvű szövegek párhuzamosítása, visszafordítás (Haba 2011 folyóiratunk jelen számában).

Mi a nyelvi lektor és a szerkesztő feladata a fordítás folyamatában?

A fordítások lektorálásának, szerkesztésének célja a szöveg szakmai tartalmától, a szövegtipustól, a műfajtól, az írói szándéktól és természetesen a célnyelvi olvasó ezzel kapcsolatos

igényeitől, például a regisztertől függ. Szakfordítások esetében is eltérő célokat fogalmaznak meg az egyes piaci szereplők. Például az OFFI lektorálási munkájának közép-pontjában a hiteles fordítás áll, azaz a teljes bizonyító erejű közokiratok fordítása, ezért a lektorálásnak legfontosabb, sőt egyetlen célja ugyanazt a joghatást biztosítani a fordítás számára, mint amellyel a forrásszöveg rendelkezik (Horváth Péter Iván személyes közlése, illetve lásd Galli 2011 folyóiratunk jelen számában). Az Urbán és Wagner által folyóiratunk jelen számában említett LISA-rendszer esetében viszont az értékelés/lektorálás tárgya a felhasználói élményt közvetlenül befolyásoló hibák kiküszöbölése. Általában a hibajavítás (lektorálás) is a relevancia elve, azaz a ráfordítás/megtérülés egyensúlya szerint történik: a lektorok azokat a hibákat javítják, amelyek jelentős mértékben torzítják a kontextuális hatást, illetve amelyek könnyen javíthatók. A hibajavításban tehát a következő tényezők játszanak szerepet: a hiba hatása (súlyossága) és a hiba egyértelműsége, feltűnősége (Heltai Pál személyes közlése).

A szakirodalom egy része szerint a szerkesztőnek az a feladata, hogy a célnyelven írt (tehát nem fordított) szöveg hibáit feltárja, majd kijavítsa, különös tekintettel arra, hogy a szöveg megfelelően a célnyelvi olvasók igényeinek, valamint a szöveg funkciójának. Lektoráláskor ugyanez történik a fordításokkal: a lektorálás a szakképzett fordítónak az a tevékenysége, mely során feltárja a fordítás azon vonásait, melyek nem elfogadhatóak, és megfelelő javításokat végez (Mossop 2001). A kanadai szerző által megfogalmazott definíciót ki kell egészítenünk a hazai gyakorlattal, bár itthon is eléggé következetlen a két megnevezés használata (lásd fogalmak). Fordítás után általában a nyelvi-szakmai lektorálás következik, azaz a megbízó felkér egy szakembert, aki összeveti a forrásnyelvi szöveget a célnyelvi szöveggel tartalmi és terminológiai szempontból. Ezt követi a fordított és lektorált szöveg szerkesztése, azaz javítása annak érdekében, hogy a célnyelvi szöveg nyelvi és funkcióját tekintve beilleszkedjen a célnyelven írt szövegek közé. Mossop ez utóbbi tevékenységet nevezi lektorálásnak, mi pedig nevezzük lektorálás-szerkesztésnek.

A fordítást követő ellenőrzésekről, változtatásokról az MSZ EN 15038:2006 szabvány a következőképpen rendelkezik:

Lektorálás: a fordítás meghatározott célokra való alkalmasságának vizsgálata a forrásnyelvi szöveg és a célnyelvi szöveg összehasonlításával, valamint helyesbítő intézkedések ajánlása. A lektorok szakmai felkészültsége olyan, mint a fordítóké, és legyen a szakterületen fordítói gyakorlatuk is. A lektor és a fordító különböző személy legyen, és legyen megfelelő felkészültsége a forrás- és a célnyelven. A lektor vizsgálja meg, hogy a fordítás alkalmas-e az előírt célra. Ez terjedjen ki a forrás- és a célnyelvi szöveg összehasonlítására a terminológia egységessége, a nyelvi regiszter és a nyelvi stílus szempontjából. A helyesbítő intézkedés lehet újr fordítás is (vö. az alábbiakban Mossop 2001).

Célnyelvi ellenőrzés: Ha a szolgáltatás követelményei között a célnyelvi ellenőrzés is szerepel, a fordításszolgáltatónak gondoskodnia kell a fordítás nyelvi ellenőrzéséről. A célnyelvi ellenőrnek egynyelvű ellenőrzést kell végeznie, hogy megállapítsa, a fordítás alkalmas-e az előírt célok betöltésére, tekintetbe véve a szakterület konvencióit, valamint helyesbítő intézkedéseket javasol. A célnyelvi ellenőrök a szakterület specialistái legyenek a célnyelven (vö. egynyelvű szakmai lektorálás, szerkesztés).

Melyek a lektorálás-szerkesztés főbb szempontjai?

A lektorálás általában elfogadott két alapelve a következő: 1. Akkor érdemes változtatni a szövegben, ha az a forrásnyelvi szöveg nélkül nem érthető, vagy ha kétszer kell elolvasni ahhoz, hogy pontosan megértsük. 2. Ha azonban nem feltétlenül szükséges, ne javítsunk. Kerüljük az újrafordítást, valamint az újabb hibák lehetőségét. Előfordul, hogy a lektor sem találja meg a megfelelő megoldást, ilyenkor ezt végjegyzetben jelöljük.

A lektorálás szempontjai a következők:

- I. Az üzenet, jelentés átvitele (közvetítés)
 - a. Visszaadja-e a fordítás a forrásnyelvi szöveg üzenetét? (pontosság)
 - b. Kimaradt-e az üzenet bármely eleme? (teljesség)
- II. Tartalom
 - a. Gondolatmenet, ellentmondások (logika)
 - b. Ténybeli vagy matematikai hibák (tények)
- III. Nyelv és stílus
 - c. A mondatok/mondatrészek közötti kapcsolatok egyértelműek-e? Van-e nehezen olvasható mondat? (gördülékenység)
 - d. A szöveg nyelvezete alkalmazkodik-e a célnyelvi olvasóhoz (regiszter)
 - e. A stílus alkalmazkodik-e a műfajhoz? Pontos-e a terminológia? A kifejezések illeszkednek-e a témában a célnyelven írt eredeti szövegekhez? (szaknyelv)
 - f. Szókapcsolatok, szófordulatok illeszkedése a célnyelvbe (idiomatikusság)
 - g. A nyelvtani, helyesírási, központoszási, nyelvhelyességi szabályok betartása, valamint az adott megbízó nyelvi elvárásainak (house style) betartása (nyelvhelyesség)
- IV. Külső megjelenítés (forma)
 - h. Bekezdések, közök, margó stb. (elrendezés)
 - i. Betűtípus, betűméret, kiemelések, szedés stb. (tipográfia)
 - j. A teljes szöveg szerkesztése (oldalszámozás, címek, lábjegyzetek, tartalomjegyzék stb.) (szerkesztés) (Mossop 2001)

Horváth Péter Iván, az OFFI lektora kutatásából kiderül, mit és milyen gyakran változtatnak (véleménye szerint a változtatás szó megfelelőbb, mint a javítás) az intézmény lektorai, amikor a forrásnyelvi szöveget egybevetik a célnyelvvel. Úgy látja, a lektorálás főleg szószintű változtatásokkal jár, s ezek a célnyelvhez közelítik a fordítást. Az ekvivalencia kifejezést tágabb értelemben alkalmazzák a lektorálásban, mint a fordítástudományban, arra utal, hogy a fordítás jelentése megfelel-e a forrásnyelvi szöveg jelentésének. Az alábbi felsorolás a leggyakoribb változtatásoktól a kevésbé gyakoriakig halad:

1. stílus és nyelvhelyesség: 28,52%
2. a szöveg jelentésének ekvivalenciája: 24,27%
3. terminológia: 23,97%
4. helyesírás: 11,72%
5. szórend: 7,64%
6. szerkesztés: 3,83% (Horváth 2011: 154 és 208).

Az Európai Bizottság fordítószolgálatában célzott, következetes, szűrőpróbaszerű lektorálás folyik. A fordításokat lektorálás előtt és után is ellenőrzik, a következő módszerrel. A szabadúszó fordítóktól beérkező fordítások esetében a dokumentum körülbelül 10%-át (minimum 2, maximum 10 oldal) ellenőrzik a formai/tartalmi megfelelés szempontjából: fedőlap (cím, formai elemek); első oldal és a rendelkező rész első oldala (sablonformulák, definíciók, terminológia); utolsó oldal (záró formula, aláírások); teljes-e a fordítás. Hosszabb szöveg ellenőrzéséhez további oldalakat választanak ki, amelyek lábjegyzetet, címet, hivatkozást tartalmaznak; illetve ahol előfordulnak az azonosított terminusok. Kétféle nyomtatványon jeleznek vissza a jó (azaz jó/nagyon jó minősítésű) és a rossz (azaz elfogadható/normán aluli/elfogadhatatlan minősítésű) fordítások esetében. A jó fordítások visszajelzési lapján eggyel több szempont található: az elegáns fordítási megoldásoké – ezek kiemelését más piaci értékelési rendszerekben még nem tapasztaltuk. A lektorálás utáni visszajelzésben találkoznak a lektorálás és az értékelés szempontjai, melyek az alábbiak:

1. terminológia (következetes-e, használja-e)
2. értelmezés (megfelelő/téves)
3. megfogalmazás (egyértelmű/a forrásnyelv hatása érezhető, pl. zavaros mondat)
4. stílus és regiszter (megfelelő/nem megfelelő)
5. elrendezés, tördelés (megfelelő/problémás)

Hibatípusok és jelölésük a visszajelzési/értékelési lapon:

1. szövegrész kihagyása (OM – omission)
2. a szöveg értelmét módosító fordítási hiba (SENS)
3. terminológia (különösen a közösségi szóhasználat) helytelen használata /használatának elmulasztása (TERM – terminology)
1. referenciadokumentum használatának elmulasztása/nem következetes használata (RD – reference doc)
2. fogalmazási hiba, amely befolyásolja a szöveg értelmezhetőségét (CL – clarity)
1. nyelvtani hiba (GR – grammar)
2. központosási hiba (PT – punctuation)
3. helyesírási hiba (SP – spelling)
4. stílus, regiszter (ST – style)

A súlyosság mértéke: súlyos/kevésbé jelentős (SENS, SENS+ – „High”/„Low” relevance)

Olykor adódnak olyan fordítási hibák, amelyeket nehéz egyértelműen besorolni egyik vagy másik kategóriába (például a *semmisség-semmisség* helyesírási vagy terminológiai hiba-e) (Jancsi 2011).

Mi a jelentősége a tördelésnek, a korrektúrázásnak? Elvárható-e a fordítótól a megfelelő szintű helyesírás és formázás?

A helyesírással, a központosással, a gépeléssel, a tördeléssel, az ábrák elhelyezésével stb. kapcsolatos hibákat a felszíni hibák közé soroljuk. Ha a fordító ezeken a területeken hibát

követ el, a szöveget időrendben utána gondozó lektor, tördelő, olvasószervező, korrektor viszonylag könnyen, lokálisan kijavíthatja azt. Ha azonban a fordítótól egyenesen a felhasználóhoz kerül a szöveg, a fordítónak képesnek kell lennie arra, hogy ezen a szinten is elfogadható munkát végezzen. A magas szintű célnyelvi helyesírási ismereteket a nemzetközi fordítási szabványok és az európai fordítóközpontok is elvárják. Előfordulhat ugyanis, hogy a helyesírási, központosítási hiba egy nagyobb egység érthetőségére is hat (például pont használata tizedesvessző helyett, a nem megfelelő zárójel alkalmazása a különböző tudományok területén, a csupa nagy kezdőbetűs angol írásmód megtartása a magyarra fordított köznevekben téves értelmezéshez is vezethet). Azokban a fordítási feladatokban azonban, ahol több pénz jut a szakszerű lektorálásra, tördelésre és korrektúrára, kisebb szerepet játszik a fordítási kompetenciák között a helyesírás és központosítás kérdése. Ugyanakkor világszerte nő a számítógépes ismeretek jelentősége, s a fordítást és formázást támogató elektronikus eszközök használata egyre inkább az alapkészségek közé tartozik. A nagy fordítóirodák, az EU fordítóközpontjai, egyes szakkönyvkiadók a fordítási folyamatban és a célnyelvi szöveg minőségének ellenőrzésekor egyaránt építenek ezekre. Ennek ellenére az is hasznos, ha a fordító ismeri a hagyományos korrektúrajeleket is, mert papíron végzett lektorálás, szerkesztés, korrektúrázás esetén ezek alapján kell elvégeznie a javításokat, amennyiben visszakérül hozzá a kézirat. A korrektúrajeleket és alkalmazási módjukat például Gyurgyák János kitűnő művéből sajtóíthatjuk el (Gyurgyák 1997).

A fordítás formai követelményeiről a fordítás megkezdése előtt egyeztet a fordító és a megbízó. Ebben a kérdésben a szöveg előállítási módja, megjelenési helye központi szerepet játszik. Gyakran a fordítónak követnie kell a forrásnyelvi szöveg formáját, de az is előfordul, hogy azt kéri tőle, ne alkalmazzon különféle beállításokat, mert ezzel a tördelő munkáját nehezíti. Például korábban az értelmező betoldások, egyéb explicitációk miatt a célnyelvi szöveg gyakran hosszabb volt, mint a forrásnyelvi. Ma, amikor a nemzetközi piacra termelő kiadók a kiadványok egyre jelentősebb részének illusztrációit külföldön nyomtatják ki, az illusztrációk között kihagyott helyen bármely nyelvű fordításnak el kell férnie, de ki is kell töltenie a megadott helyet. A tördelő és a korrektor szakszerű munkája ezekben az esetekben is döntő jelentőségű.

Feladat:

Végezze el az alábbi fordítás kontrollszerkesztését a megadott szerkesztési utasítás alapján!

Szerkesztési utasítás:

Forrásnyelvi és célnyelvi megjelenés helye és ideje: a vállalat honlapja

A fordítás célja: a honlap információtartalmának frissítése a társadalmi szervezetek és a piac elvárásai szerint

Szövegtípus: részben tartalomközpontú, részben felhívásközpontú

Retorikai cél: tájékoztatás, meggyőzés

Műfaj: a vállalat küldetésnyilatkozata, marketinges környezetbe ágyazva
Célnyelvi olvasóközönség: bármely magyar állampolgár, aki a cég termékei iránt érdeklődik

Regiszter: enyhén szakmai a szakmai hitelesség hangsúlyozása végett, de közérthető a vásárlók megnyerése érdekében

Lexikai regiszter: Bár a gazdasági környezetben sok idegen eredetű szakkifejezést használnak, a széleskörű magyar vásárlóközönség igényeinek megfelelően ezeket lehetőség szerint a magyar szakmai megfelelőikkel helyettesítjük. Sok a lexikai utalás (például a szóismétlés is), ezeket meg kell tartani a marketinges célnak megfelelően.

Grammatikai regiszter: Az összetett mondatok logikáját, mely a meggyőzést és a szakmaiság megerősítését szolgálja, pontosan kell visszaadni.

Forrásnyelvi szöveg:

Minimum social standards

The Company's business model is unique: we offer a varied assortment of non-food articles which changes every week. For us, the process of purchasing our products is a correspondingly complex one. For that we rely on good cooperation with manufacturers across the world. Globalisation allows us to commission products to be made anywhere in the world. But the understanding of values isn't the same everywhere. What appears obvious to us may not be at all obvious in other regions of the world. Nevertheless corporate responsibility is part of our quality promise. This is because our customers, just like us, want to be sure that our products are produced under humane and dignified conditions. The requirements we place on our suppliers across the world are correspondingly high.

We help our suppliers to comply with our requirements. To do this, we take the approach of a partnership-based dialogue. With our system for implementing minimum social standards, we set the bar very high – both for our manufacturers and for us. But together we can achieve our goal.

A kontrollszerkesztésre váró célnyelvi szöveg:

Minimális szociális követelmények

A vállalat üzleti modellje egyedi: non-food termékek széles választékát kínáljuk, amely hétről-hétre változik. Számunkra a termékeink megvásárlásának folyamata hasonlóan komplex egységet képez. Ezért a gyártókkal fennálló jó együttműködésre támaszkodunk világszerte. A globalizáció lehetővé teszi számunkra a világon bárhol előállított termékek megrendelését. Az értékek értelmezése azonban nem mindenütt egyforma. Ami számunkra nyilvánvaló, lehet, hogy egyáltalán nem az a világ más régióiban. Mindazonáltal a minőségre vonatkozó ígéretünk része az egyetemleges felelősség. Hiszen vevőink, miképpen mi magunk is, biztosak akarnak lenni abban, hogy a termékeink humánus és emberhez méltó körülmények között lettek előállítva. Ennek megfelelően a követelmények, amelyeket a szállítóinkkal szemben támasztunk világszerte, magasak.

Szállítóinknak segítséget nyújtunk abban, hogy megfeleljenek követelményeinknek. Ennek érdekében partnerségen alapuló párbeszédet folytatunk velük. A minimális szociális feltételek megvalósítására kialakított rendszerünkkel magasra helyeztük a léceket – mind a gyártóink, mind a magunk számára. De együtt elérhetjük célunkat.

Javasolt megszerkesztett változat:

Minimális társadalmi követelmények

A vállalat üzleti modellje egyedi: a nem élelmiszer jellegű termékek hétről hétre változó széles választékát kínáljuk. Ebből adódóan termékeink beszerzése összetett folyamat. Ezért a gyártókkal világszerte kialakított jó együttműködésre támaszkodunk. A globalizáció lehetővé teszi számunkra, hogy bármely terméket beszerezzük, függetlenül attól, hogy a világ mely pontján állították elő.

Az értékek értelmezése azonban nem mindenütt egyforma. Ami számunkra nyilvánvaló, esetleg egyáltalán nem az a világ más régióiban. Mindazonáltal a vállalati felelősségvállalás része a minőségre vonatkozó ígéretünknek, hiszen vevőink, miképpen mi magunk is, biztosak akarnak lenni abban, hogy termékeinket humánus és emberhez méltó körülmények között állították elő. Ennek megfelelően beszállítóinkkal szemben világszerte magas követelményeket támasztunk.

Beszállítóinknak segítséget nyújtunk abban, hogy megfeleljenek követelményeinknek. Ennek érdekében partnerségen alapuló párbeszédet folytatunk velük. A minimális társadalmi feltételek megvalósítására kialakított rendszerünkkel mind gyártóink, mind magunk számára magasra helyeztük a léceket. Együtt azonban el tudjuk érni célunkat.

FOGALMAK:

Egynyelvű lektorálás: A fordítás elolvasásából álló részleges lektorálás, amelyet csak vélt vagy valós hiba észlelése esetén egészít ki a forrásnyelvi szöveggel való összehasonlítás (vö. kétnyelvű lektorálás) (Horváth 2009: 237).

Előszerkesztés: A forrásnyelvi szöveg előkészítése gépi fordításra (Horváth 2009: 237).

Kétnyelvű lektorálás: Olyan teljes lektorálás, amely a fordítás elolvasásából és a forrásnyelvi szöveggel való összehasonlításából áll (vö. egynyelvű lektorálás) (Horváth 2009: 237).

Kontrollszerkesztés: Kiadóvállalatnál a kétnyelvű lektorálás neve (Horváth 2009: 237).

Kontrollszerkesztő: Fordított művek szövegűségét ellenőrző személy (Gyurgyák 1997: 466); a könyvkiadói terminológiában az a személy, aki a fordítás szakmai helyességét ellenőrzi (Kis–Mohácsi–Gorove 2008: 366).

Korrektúra: Az a lektori írás, amely a fordítás helyesírási és sajtóhibáinak kijavítására irányul; az a lektori olvasás, amely a fordítás helyesírási és sajtóhibáinak keresésére irányul (Horváth 2009: 237); a szöveg javítása oly módon, hogy a javítások láthatóak maradjanak (Kis–Mohácsi–Gorove 2008: 366).

Korrektúrajelek: A korrektúra során észlelt hibák kézi írásjelei (Horváth 2009: 237).

Lektor: A célnyelvi szöveg ekvivalenciáját, egységességét és helyességét ellenőrző és javító személy (Kis–Mohácsi–Gorove 2008: 367).

Lektorálás: A fordítás ellenőrzése és szükség szerinti kijavítása (Horváth 2009: 237).

Nyelvi lektorálás: Az ekvivalencia paraméterére és a stílus paraméterére korlátozódó részleges lektorálás (vö. szakmai vagy szaklektorálás) (Horváth 2009: 237).

Összehasonlító lektorálás: Kétnyelvű lektorálás (Horváth 2009: 237); az a lektorálás, amely a fordítás mondatait összehasonlítja a forrásnyelvi szöveg mondataival. Fő célja a pontatlanságok és hiányok kimutatása és a megfelelő változtatások végrehajtása. Gyakran kíséri egy vagy több tartalmi, nyelvezeti vagy szerkesztési paraméter. Más néven kétnyelvű lektorálás (vö. egynyelvű lektorálás) (Mossop 2001: 165).

Szakmai vagy szaklektorálás: A terminológia paraméterére korlátozódó részleges lektorálás (vö. nyelvi lektorálás) (Horváth 2009: 237).

Szerkesztés: A fordítás megfeleltetése a megrendelő vagy a fordítóiroda által meghatározott szerkesztési szabályoknak (Horváth 2009: 155).

Tördelés: Oldalkialakítás a szövegtömbök, az ábrák, a táblázatok stb. elrendezésével a szedéstükörnek (előnyomott vagy rajzolt oldalpárnak) megfelelően (Gyurgyák 1997: 475).

Utószerkesztés: Gépi fordítás emberi lektorálása (vö. előszerkesztés) (Horváth 2009: 237).

IRODALOM

Dróth J. 2004. Mossop, B. *Revising and Editing for Translators*. (Recenzió) In: *Across Languages and Cultures*. Vol. 5. /1. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Dróth J. 2011. *Kérdések és válaszok a fordítás technikájáról*, 1. fejezet (kézirat)

Gyurgyák J. 1997. *Szerkesztők és szerzők kézikönyve*. Budapest: Osiris Kiadó.

Galli P. 2011. *Okiratfordítás*. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás*. Tanulmányok a SZIE alkalmazott nyelvészeti kutatásaiból 2010–2011. Gödöllő: SZIE GTK.

Haba J. 2011. *A fordítási szabványról*. (Előadás, elhangzott: Gödöllői Szakfordító Szakmai Nap, 2011. január 20.)

Horváth P. I. 2009. *A lektori kompetencia*. Doktori értekezés, kézirat. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola.

Horváth P. I. 2011. *A szakfordítások lektorálása. Elmélet és gyakorlat. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* 117. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Jancsi B. 2011. *A minőség fordítói szemmel*. (Előadás, elhangzott: Gödöllői Szakfordító Szakmai Nap, 2011. január 20.)

Kis B.–Mohácsi-Gorove A. 2008. *A fordító számítógépe*. Nyelvinfo sorozat, 3. kötet (felelős szerk.: Kis B.). Bicske: Szak Kiadó.

Mossop, B. 2001. *Revising and Editing for Translators. Translation Practices Explained* (series editor: A. Pym). Manchester: St. Jerome Publishing.

Prószték G.–Kis B. 1999. *Számítógéppel emberi nyelven*. Bicske: Szak Kiadó.

Urbán M. 2011. *Minőségbiztosítás és értékelési technikák a fordítóiroda gyakorlatában*. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás*. Tanulmányok a SZIE alkalmazott nyelvészeti kutatásaiból 2010–2011. Gödöllő: SZIE GTK.

Wagner V. 2011. *A világ fölmérése. Minőségértékelés egy professzionális fordításszolgáltató gyakorlatában*. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás*. Tanulmányok a SZIE alkalmazott nyelvészeti kutatásaiból 2010–2011. Gödöllő: SZIE GTK.

III. SZAKNYELVOKTATÁS

KÉRDŐÍV A SZAKNYELVOKTATÁS HATÉKONYSÁGÁNAK JAVÍTÁSÁRÓL A SZIE GÖDÖLLŐI KARAIN

Véresné Valentinyi Klára, SZIE

A SZIE gödöllői Idegen Nyelvi Kommunikációs és Fordítóképző Tanszékén az oktatási félévek végén a szaknyelvet tanuló hallgatók kérdőíves felmérés keretében értékeli a félév nyelvoktatásának hatékonyságát. A szaknyelvoktatás minőségének és hatékonyságának javítása érdekében a 2010/2011-es tanév őszi félévének végén is megkértük hallgatóinkat, hogy válaszoljanak kérdéseinkre.

Adatközlők

A 2010/2011-es tanév őszi félévében a SZIE gödöllői karain (Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Mezőgazdasági és Környezettudományi Kar, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet, Gépészmérnöki Kar) összesen 890 nappali és levelező hallgató tanult az alap- vagy mesterszakjához kapcsolódóan valamilyen idegen nyelvet, angolt, németet, franciát vagy oroszot. A kérdőívet 330 hallgató töltötte ki, ami a nyelvtanulók 37%-át jelenti.

Eredmények

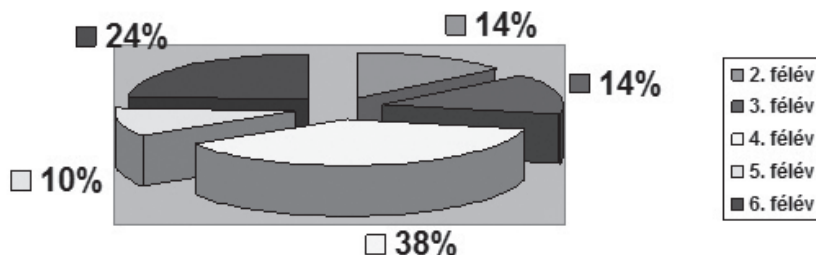
A SZIE gödöllői karain oktatott szakok többségében hallgatóink 2 féléven keresztül heti 4 órában tanulják a szaknyelvet, ami 15 oktatási héttel számolva félévenként 60 nyelvórát jelent: a teljes alapképzés során maximum 120 nyelvórán készítjük fel hallgatóinkat a diploma megszerzéséhez szükséges középfokú szakmai nyelvvizsgára. A szakember számára nyilvánvaló, hogy ez az óraszám nem elegendő a sikeres szakmai nyelvvizsga letételéhez, ám kíváncsiak voltunk hallgatóink véleményére is, egyben a hallgatók nyelvtanulási tudatosságát is fejleszteni kívántuk.

1. kérdés

Első kérdésünk a szaknyelvi vizsga letételéhez szükséges félévek számára vonatkozott, a heti 4 nyelvórát adottnak tekintettük. Az első kérdést és a kérdésre kapott százalékos válaszokat az 1. ábra mutatja.

1. ábra

1. Hány féléves nyelvtanulással tudná megszerezni a középfokú szakmai nyelvvizsgát?

A hallgatók többsége (38%) gondolja úgy, hogy **4 féléven keresztül heti 4 nyelvóra**, tehát összesen 240 nyelvóra szükséges ahhoz, hogy sikeres szakmai nyelvvizsgát tegyen. A javasolt óraszámmal mi is egyetértünk, feltéve, hogy a hallgató már rendelkezik középfokú általános nyelvvizsgával. Megjegyezzük, hogy ez az óraszám duplája a jelenleg rendelkezésünkre álló óraszámnak.

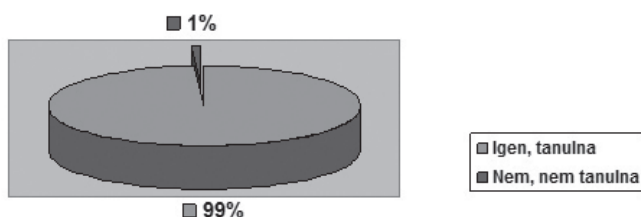
Figyelemre méltó, hogy a hallgatók 24%-a, többségében középfokú nyelvvizsgával nem rendelkező, kezdő nyelvtanulók, 6 félévig heti 4 órában szeretne nyelvet tanulni, ami összesen 360 nyelvórát jelent. Számukra szükséges is lenne ez az óraszám!

2. kérdés

A Gödöllőn tanuló hallgatók többsége az alapképzés harmadik félévétől kezdi a nyelvtanulást, így a középiskolai és az egyetemi nyelvtanulás között minimálisan egy év telik el, amely időszak alatt elfelejtik az idegen nyelvet. A nyelvtanuló még nehezebb helyzetben van akkor, ha érettségi után nem azonnal kezdi meg egyetemi tanulmányait, vagy ha jóval korábban nyelvvizsgázott, osztályvizsgázott idegen nyelvből. Ezért második kérdésünk a szakmai nyelvtanulás idejére vonatkozott (lásd 2. ábra).

2. ábra

2. Tanulna-e idegen nyelvet már az egyetemi képzés első félévétől?

A hallgatói válaszok egyöntetűek voltak: **a hallgatók 99%-a az egyetemi képzés első félévétől** tanulna idegen nyelvet. Mi is így gondoljuk!

A hallgatók válaszaikat meg is indokolták, ezek közül idézünk néhányat.

1. Hamarabb lenne nyelvvizsgánk!
2. A nyelvtanulást időben el kell kezdeni a sikeres nyelvvizsga érdekében!
3. Ekkor még könnyebben megy a nyelvtanulás, és még nem kell diplomamunkával meg hasonlókval foglalkozni.
4. Több nyelv elsajátítására is jutna idő.
5. Az érettségi után eltelt minimum egy év komoly kiesést jelent.

Azért az 1% véleményére, akik csak később szeretnék nyelvet tanulni, is érdemes odafigyelni, mivel a szakvezetők többsége is hasonlóan érvel:

1. Az első félévben sok változást kell megszoknunk, ismerkedünk az egyetemi tanítási rendszerrel, a vizsgaidőszak menetével, tapasztalatokat kell szereznünk. Az első félévben az ember elég „szédült” az új hely miatt!
2. Így is sok tárgyunk van.

3. kérdés

Gödöllőn nagyban gátolja a nyelvoktatást az a tény, hogy egyes szakokon a nyelvtanulás nem kötelező, csupán választható tantárgy. A harmadik kérdésben erről kérdeztük a hallgatókat (lásd 3. ábra).

3. ábra

3. Kötelező vagy választható legyen a nyelvórák látogatása?

Annak ellenére, hogy hallgatóink nem szeretik a kötelezően teljesítendő feladatokat, a hallgatók kétharmada (67%) szeretné, ha a nyelvóra kötelező lenne. Ők az alábbi módon érvelnek, és milyen igazuk van!

1. Ha a nyelvóra kötelező lenne, be lenne építve az órarendbe!
2. Ha nem lenne az, senki nem járna az órára. Komolyabban vennék a nyelvet/nyelvtanulást, jobban rá lennének kényszerítve a tanulásra, ösztönözne minket.

3. Versenyképes nyelvtudás nélkül nehezebb érvényesülni a munkaerőpiacon. Persze nem szabad elfelejtenünk a hallgatók egyharmadáról (33%) sem, akik nem szeretnék kötelező nyelvórákat, az alábbi okok miatt. Az ő érveiket is elfogadjuk!

1. A nyelvóra hatékonyabb lenne, mert csak az járna be, aki tényleg tanulni szeretne.
2. Aki nem akar tanulni, annak csak nyűg lenne, ők csak hátráltatnák az óra menetét, rájuk kár fecsérelni az időt.
3. Mindenki döntse el, hogy mit akar, legyen egyéni döntés és önkéntes, elvégre felnőttek vagyunk, és szükségük van a rugalmasságra.

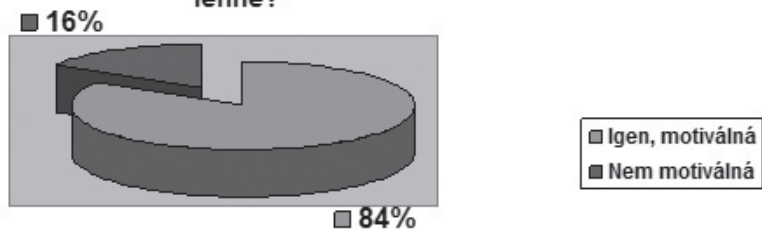
4. kérdés

A szakok többségében a nyelvóra nem kredites tárgy, így a hallgató egyszerűen nem veszi fel a nyelvet, vagy ha felveszi, de nehézségei akadnak, leadja a nyelvórát. Ez a tendencia gyengíti a nyelvórák munkamorálját, gátolja azt a célt, hogy a hallgatók az alapképzés végére sikeres szakmai nyelvvizsgát tegyenek. Ezért tettük fel hallgatóinknak a gyakran ismételt negyedik kérdést (lásd 4. ábra).

4. ábra

A kérdésre kapott eredmény előre megjósolható volt: a hallgatók 84%-a gondolja úgy, hogy motiválná nyelvtanulását, ha a nyelvóra kredites lenne, mert:

4. Motiválná-e a nyelvtanulást, ha a szaknyelv kredites tantárgy lenne?

1. Ha kredites lenne, illeszkedne az órarendbe.
2. Több időt szánnék rá, és szívesebben tanulnék kreditekért, mint 0 kreditért.
3. Biztosan kevesebbet is hiányoznék.
4. Komolyabban venném a tárgyat, mert javítaná az átlagomat.

Összegzés

A sikeres szakmai nyelvvizsga letételéhez a hallgatók minimálisan **4 félévig heti 4 órában** szeretnének idegen nyelvet tanulni, **már az egyetemi képzés első félévétől**. Motiválná őket, ha az idegen nyelv **kötelező** és **kredites** tantárgy lenne.

Úgy véljük, felmérésünk eredménye a szakma számára nem szolgált újdonsággal. Eredményeink közlését azért tartjuk mégis fontosnak, mert újabb, statisztikailag szignifikáns adatokkal szolgál a gödöllői karok ahhoz, hogy növelni kell a nyelvórák számát, legalább a duplájára, és kötelező, kredites tárgyként kellene a szaknyelvi órákat a szakok tantervi hálójában szerepeltetni. Elősegítheti továbbá azt is, hogy a gödöllői karok hallgatóiban olyan idegen nyelvi és nyelvtanulói tudatosság alakuljon ki, amely a nyelvtanulásban motiválja őket, és hozzásegíti a diplomához, jól fizető álláshoz és ahhoz, hogy minél többen beszéljenek valamilyen idegen nyelven.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetet mondunk azoknak a kollégáinknak, akik hallgatóikkal kitöltették a kérdőívet.

IV. A SZIE SZAKFORDÍTÓKÉPZÉSÉNEK TÖRTÉNETE ÉS JELENE

A GÖDÖLLŐI SZAKFORDÍTÓKÉPZÉS TÖRTÉNETE A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

Boda Helga, SZIE

Kezdetek

A gödöllői szakfordítóképzés 33 éves múltra tekint vissza. Ez az áttekintés átfogó képet ad a képzésről a kezdetektől 2011-ig. Nyomon követhetjük az oktatott nyelvek, tárgyak, tantárgyi struktúrák, óraszámok, végzett hallgatói létszámok alakulását, valamint megfigyelhetjük, hogyan bővült a képzési formák (nappali, levelező, esti) kínálata.

A képzés 1978-ban indult az akkor még Gödöllői Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaság-tudományi Karán orosz, majd 1979-ben angol és német nyelven. A képzés kettős célt tűzött maga elé: egyrészt ún. ágazati fordítók képzését, másrészt idegen nyelveket jól beszélő szakemberek képzését.

Az oktatás nappali képzésként indult. Az első két évben nyelvi előkészítés folyt heti hat órában, melyet szigorlat zárt. A szigorlatot sikeresen teljesítő hallgatók léphettek tovább a III. évtől kezdődő szakfordítóképzésbe. A képzés 20 oldalas képesítőfordítás elkészítésével és záróvizsgával fejeződött be. A záróvizsga írásbeli és szóbeli részből állt. Az írásbeli rész idegen nyelvű szöveg magyarra és magyar szöveg idegen nyelvre történő fordítását tartalmazta. A szóbeli rész pedig szakmai témákról idegen nyelven történő beszélgetésből állt. Sikeres záróvizsga esetén a hallgatók fordítótevékenység végzésére jogosító oklevelet és ennek megfelelő nyelvi minősítést kaptak.

1. sz. táblázat: A szak mintatanterve táblázatos formában (1978–1996)

Tantárgy	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	
heti kontaktóra félévenként											
Nyelvgyakorlat	6	6	6	6							
Fordításelmélet					1	1					
Szakmai nyelv					1	1	2	2	2	2	

Tantárgy	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	
heti kontaktóra félévenként											
Fordítástechnika idegen nyelvről magyarra					2	2	2	2	2	2	
Fordítástechnika magyarról idegen nyelvre					2	2	2	2	2	2	
Országismeret					2	2	2	2	2	2	
Összesen	6	6	6	6	8	8	8	8	8	8	
Teljes óraszám (15 hét/félév)	90	90	90	90	120	120	120	120	120	120	1080

Mivel a képzés ötéves volt, és 1978-ban indult, az első hallgatók 1983-ban végeztek és kaptak oklevelet. A fenti mintatanterv szerint 1996-ig folyt az oktatás. Az alábbi táblázat mutatja az 1983 és 1996 között végzett hallgatók számát nyelvek szerinti felosztásban. Érdekes megfigyelni az ellentmondást: bár a képzés orosz nyelvből indult, és az angol mellett párhuzamosan folyt, a levéltári adatok orosz nyelvből csupán egyetlen, 1995-ben kiadott oklevelet tartalmaznak. Ennek az ellentmondásnak a feltárása további kutatást igényel.

2. sz. táblázat: A végzett hallgatók száma (1983–1996)

Oklevél szerzés éve	Nyelv			
	Angol	Német	Francia	Orosz
1983	6			
1984	8			
1985	6			
1986	9			
1987	7			
1988	11			
1989	6			
1990	9			
1991	2			
1992	7			
1993	10			
1994	17	7		
1995	14	8		1
1996	15	1	2	

(Forrás: SZIE Levéltár)

90-es évek

A társadalmi változások és a munkaerő-piaci új kihívások hatására 1987-ben megalakult a Társadalomtudományi Kar, mely 1988-tól a Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar nevet viseli. A nyelvi képzés, és így a szakfordítóképzés is az új karon folytatódott.

A 90-es években a képzés átalakult, színvonala jelentősen emelkedett. A képzésbe anyanyelvi lektorok is bekapcsolódtak. Új tantárgyakat vezettünk be, és a félévi bontás is változott. Az oktatás az I. évfolyam 2. félévében indult, továbbra is nyelvi felkészítéssel, majd szigorlattal, a III. évfolyamtól a professzionális szakfordításhoz kapcsolódó tárgyak oktatásával, a képzés végén 20 oldalas képesítőfordítás készítésével és írásbeli, valamint szóbeli záróvizsgával. Változott a szóbeli záróvizsga felépítése: új feladatként megjelent a képesítőfordítás védeése és a blattolás, valamint egy rövid idegen nyelvű prezentáció. A szaknyelvi és országismereti vizsgafeladatokat később kiváltotta a Zöld Út felsőfokú C típusú szakmai nyelvvizsga, melyet a hallgatók már a IV. évfolyamon letehetnek. Bővült az oktatott nyelvek köre is: az angol, német és orosz mellett megjelent a francia. Sikeres záróvizsga esetén a hallgatók továbbra is fordítótevékenység végzésére jogosító oklevelet és ennek megfelelő nyelvi minősítést kaptak.

3. sz. táblázat: A szak mintatanterve táblázatos formában (1992–2010)

Tantárgy	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	
heti kontaktóra félévenként										
Nyelvgyakorlat	6	4	4							
Kontrasztív nyelvten		2	2							
Íráskészség		2	2							
Szaknyelv				2	2	2	2	2	2	
Fordítástechnika				4	4	4	4	4	4	
Országismeret				2	2	2	2	2	2	
Összesen	6	8	8	8	8	8	8	8	8	
Teljes óraszám (14 hét/félév)	84	112	112	112	112	112	112	112	112	980

Mivel a képzés 9 féléves volt, és 1992-ban indult, az első hallgatók 1997-ban végeztek és kaptak oklevelet. A fenti mintatanterv szerint 2010-ig folyt az oktatás. Az alábbi táblázat mutatja az 1997 és 2010 között végzett hallgatók számát nyelvek szerinti felosztásban.

4. sz. táblázat: A végzett hallgatók száma összesítve (1997–2010)

év	összesen	angol	német	francia	orosz	félév
1997	44	20	20	3	1	9
1998	32	18	8	6		9
1999	48	25	15	4	4	9
2000	72	27	32	6	6	9
2001	46	18	19	4	5	9
2002	42	15	15	10	2	9
2003	47	15	22	6	4	9
2004	34	18	11	5		9
2005	60	34	20	6		9
2006	41	18	15	5	3	9
2007	38	17	18	12	1	9
2008	25	12	8	5		9
2009	15	8	7			9
2010	16	10	6			9

(Forrás: SZIE Levéltár)

Szakfordító szakirányú továbbképzés

A 90-es években megnőtt a kereslet az olyan szakemberek iránt, akik szakmájukat és a szakfordítást egyaránt művelik. Az általános fordítóképzéssel szemben a szakfordítóképzéssel biztosítható a szakmai megbízhatóság, ami a megrendelő számára kiemelkedő fontosságú. E munkaerő-piaci igény kielégítése céljából 2005-ben kerestfélévben elindult a négy féléves, esti Társadalomtudományi és gazdasági szakfordító szakirányú továbbképzés angol, német és francia nyelvből (bár franciából gyakorlatilag egyszer sem tudunk csoportot indítani). Az elvárások tükrében módosult a tantárgyi struktúra, súlyozottabbá vált a fordítás. Mivel a képzési idő lerövidült, a nyelvi felkészítésre már nem nyílt lehetőség, a bemeneti követelmény felsőfokú nyelvtudás lett. Új elemként jelent meg a számítógéppel támogatott fordítás, később a terminológiamenedzsment. A záróvizsga már nem tartalmazta a Zöld Út nyelvvizsgát vagy a szakmai és országismereti társalgást.

5. sz. táblázat: A szak mintatanterve táblázatos formában (2005–2009)

TANTÁRGY	I.	II.	III.	IV.	
Heti kontaktóra félévenként					
Alkalmazott nyelvészet	2 elm	-	-	-	
Funkcionális és kontrasztív nyelvtan magyar/német	2 gyak	-	-	-	
Fordítástechnika magyarról idegen nyelvre	2 gyak	2 gyak	2 gyak	-	
Kultúraközi ismeretek	2 gyak	2 gyak	-	-	
Szaknyelvi kommunikáció	2 gyak	1 gyak	2 gyak	-	
Számítógéppel támogatott fordítás	1 gyak	1 gyak	-	-	
Fordítástechnika idegen nyelvről magyarra	2 gyak	2 gyak	-	-	
Magyar nyelvhelyesség	-	2 gyak	-	-	
EU-szaknyelv	-	-	2 gyak	-	
Vizsgafordítás magyar/idegen nyelv	-	-	0	-	
Vizsgafordítás idegen nyelv/ magyar	-	-	0	-	
Szaknyelv	-	-	-	2 gyak	
Konzultáció a képesítőfordításhoz		-	-	1 gyak	
Képesítőfordítás elkészítése	-	-	-	0	
Tolmácsolási ismeretek	-	-	-	2 gyak	
Összesen	13	10	8	5	
Teljes óraszám (14 hét/félév)	182	140	112	70	504

Mivel a képzés 2005-ben indult, és 4 féléves, az első okleveleket 2007-ben bocsátották ki. Az alábbi táblázat mutatja a 2007 és 2010 között végzett hallgatók számát nyelvek szerinti felosztásban.

6. sz. táblázat: A végzett hallgatók száma összesítve (2007–2010)

ÉV	ÖSSZESEN	ANGOL	NÉMET
2007. január	21	13	8
2007. június	17	11	6
2008. június	7	7	-
2009. június	19	11	8
2010. június	17	6	11

(Forrás: SZIE Levéltár és tanszéki adatok)

Az említettek szerint tehát a négy féléves, esti Társadalomtudományi és gazdasági szakfordító szakirányú továbbképzés helyett 2009-ben az Oktatási Hivatal regisztrációja alapján megjelenik a két féléves szakfordítóképzés, szintén angol, német és francia nyelvből, jól mutatva a modern, felgyorsult kor követelményeit.

7. sz. táblázat: A szak mintatanterve táblázatos formában 2009-től

TANTÁRGY	I.	II.	
Heti kontaktóra félévenként			
Ált. fordítástechn. idegen nyelvről magyarra	2 gyak	-	
Ált. fordítástechn. magyarról idegen nyelvre	2 gyak	-	
Szakfordítás idegen nyelvről magyarra	-	2 gyak	
Szakfordítás magyarról idegen nyelvre	-	2 gyak	
Gazdasági szaknyelv	2 gyak	-	
Társadalomtudományi szaknyelv	-	2 gyak	
Bevezetés a fordításelméletbe (előadás)	1 kollokv	-	
Konzultáció a képesítőfordításhoz	-	10 gyak /t. félév	
Képesítőfordítás		0	
Kontrasztív országismeret	-	2 gyak	
Európai ismeretek	2		
Terminológiamenedzsment	-	2 kollokv	
Számítógéppel támogatott fordítás	2 gyak	-	
Magyar nyelvhelyesség és kontrollszerkesztés	1	-	
Vizsgafordítás: idegen nyelvről magyarra és magyarról idegen nyelvre	-	0	
Összesen	12	10	
Teljes óraszám (14 hét/félév)	168	140	308

Mivel ez a szak 2009-ben indult, a tanulmány elkészültéig még csak a 2010. évi adatok álltak rendelkezésre. Ezek szerint alább láthatjuk a végzett hallgatók számát nyelvek szerinti bontásban.

8. sz. táblázat: A végzett hallgatók száma összesítve 2010-ben, angol és német

ÉV	ÖSSZESEN	ANGOL	NÉMET
2010. június	16	8	8

(Forrás: SZIE Levéltár és tanszéki adatok)

Szakfordítóképzés jelenleg

A 2006-ban bevezetett bolognai képzési rendszer a 9 féléves, nappali szakfordító szakirány befejezését jelentette. Az új lehetőségekhez igazodva 2010-ben elindult a három féléves, a felvétel alapjául szolgáló diplomához kapcsolódó szakfordító szakirányú továbbképzés, valamint ennek levelező változata, a négy féléves, a felvétel alapjául szolgáló diplomához kapcsolódó szakfordító szakirányú részidős (levelező) továbbképzés angol és német nyelvből.

9. sz. táblázat: A szakok mintatanterve táblázatos formában

A felvétel alapjául szolgáló diplomához kapcsolódó szakfordító szakirányú továbbképzés nappali, 3 félév

TANTÁRGY	I.	II.	III.	
heti kontaktóra félévenként				
Idegen nyelv- és stílusgyakorlat	4 gyak	2 gyak	-	
Magyar nyelvhelyesség	1 gyak	1 gyak	-	
Kontrasztív és funkcionális nyelvtan	2 gyak	2 gyak	-	
Fordítástechnika magyar–idegen nyelv	2 gyak	-	-	
Fordítástechnika idegen nyelv– magyar	2 gyak	-	-	
Szakfordítás idegen nyelv–magyar	-	2 gyak	-	
Szakfordítás magyar–idegen nyelv	-	2 gyak	-	
Bevezetés az alkalmazott nyelvészetbe	2 elm	-	-	
Szakmai dokumentáció	-	-	2 gyak	
Számítógéppel támogatott fordítás	2 gyak	-	-	
Terminológiakezelés számítógépes eszközei	-	2 gyak	-	
Konzultáció a képesítőfordításhoz	-	-	2 gyak	
Képesítőfordítás	-	-	-	
Prezentáció	-	-	2 gyak	
Tolmácsolás	-	-	2 gyak	
Szakági szaknyelv és ismeretek	-	2 gyak	2 gyak	
Interkulturális ismeretek	2 elm	-	-	
Projektmenedzsment	-	-	1 gyak	
Összesen	17	13	10	
Teljes óraszám (14 hét/félév)	238	182	140	560

A felvétel alapjául szolgáló diplomához kapcsolódó szakfordító szakirányú továbbképzés részesítő (levelező), 4 félév

TANTÁRGY	I.	II.	III.	IV.	
heti kontaktóra félévenként					
Idegen nyelv- és stílusgyakorlat	4 gyak	2 gyak	-	-	
Magyar nyelvhelyesség	1 gyak	1 gyak	-	-	
Kontrasztív és funkcionális nyelvtan	2 gyak	2 gyak	-	-	
Fordítás idegen nyelv– magyar		2 gyak	-	-	
Fordítás magyar–idegen nyelv		2 gyak	-	-	
Szakfordítás idegen nyelv–magyar			3 gyak	-	
Szakfordítás magyar–idegen nyelv	-		3 gyak	-	
Szakfordítás					
Bevezetés az alkalmazott nyelvészetbe	2 elm	-	-	-	
Számítógéppel támogatott fordítás		2 gyak			
A terminológiakezelés számítógépes eszközei		-	2 gyak	-	
Szakmai dokumentáció	-		-	1 gyak	
Konzultáció a képesítőfordításhoz	-	-		1 gyak	
Képesítőfordítás				-	
Prezentáció				2 gyak	
Tolmácsolás				2 gyak	
Szakági szaknyelv és ismeretek	-	2 gyak	2 gyak	2 gyak	
Interkulturális ismeretek	2 elm	-	-	-	
Projektmenedzsment	-	-		1 gyak	
Összesen	11	13	11	8	
Teljes óraszám (14 hét/félév)	154	182	154	112	602

Szakfordító szakirányú továbbképzés jelenleg

A kínálat bővülését jól mutatja, hogy jelenleg a fenti három (nappali, esti és levelező) képzés mellett új képzésekkel színesedik a kínálat. Beindul a Társadalomtudományi és gazdasági szakfordító szakirányú továbbképzés második idegen nyelvből, a fordítói oklevéllel már rendelkező érdeklődőknek, valamint a Német/angol–magyar agrár szakfordító szakirányú továbbképzési szak, illetve benyújtottuk az Oktatási Hivatal-

nak a Turizmus és vendéglátás szakfordító szakirányú továbbképzés alapítási és indítási kérelmét.

10. sz. táblázat: A szakok mintatanterve táblázatos formában

1. Társadalomtudományi és gazdasági szakfordító szakirányú továbbképzés második idegen nyelvből, fordítói oklevéllel rendelkezőknek

TANTÁRGY	I.	II.	
heti kontaktóra félévenként			
Ált. fordítástech. idegen nyelvről magyarra	2 gyak	-	
Ált. fordítástech. magyarról idegen nyelvre	2 gyak	-	
Szakfordítás idegen nyelvről magyarra	-	2 gyak	
Szakfordítás magyarról idegen nyelvre	-	2 gyak	
Gazdasági szaknyelv	2 gyak	-	
Társadalomtudományi szaknyelv	-	2 gyak	
Konzultáció a képesítőfordításhoz	-	10 gyak /t.félév	
Képesítőfordítás	-	0	
Kontrasztív országismeret	-	2 gyak	
Európai ismeretek	1 gyak	-	
Vizsgafordítás: idegen nyelvről magyarra és magyarról idegen nyelvre	-	0	
Összesen	7	8	
Teljes óraszám (15 hét/félév)	105	120	225

2. Német/angol–magyar agrár szakfordító szakirányú továbbképzési szak

TANTÁRGY	I.	II.	III.	IV:	
heti kontaktóra tantárgyanként					
Fordítás idegen nyelvről magyarra	2 gyak	2 gyak	-	-	
Fordítás magyarról idegen nyelvre	2 gyak	2 gyak	-	-	
Szakfordítás idegen nyelvről magyarra	-	-	2 gyak	2 gyak	
Szakfordítás magyarról idegen nyelvre	-	-	2 gyak	2 gyak	
Szaknyelv	2 gyak	2 gyak	2 gyak	2 gyak	
Bevezetés a fordításelméletbe (előadás)	2 koll	-	-	-	
Konzultáció a képesítőfordításhoz	-	-	-	2 gyak	
Képesítőfordítás	-	-	-	0	
Kontrasztív országismeret	2 gyak	2 gyak	-	-	
Európa-tanulmányok	-	-	2 gyak	-	
Terminológiamenedzsment	-	2 koll	-	-	
Kontrasztív nyelvtan	2 gyak	-	-	-	
Számítógéppel támogatott fordítás	-	-	-	2 gyak	
Magyar nyelvhelyesség	-	-	2 koll	-	
Tolmácsolási gyakorlat	-	2 gyak	-	-	
Szerkesztés, lektorálás	-	-	2 gyak	-	
Vizsgafordítás: idegen nyelvről magyarra és magyarról idegen nyelvre	-	-	-	0	
Összesen	12	12	12	10	
Teljes óraszám (14 hét/félév)	168	168	140	644	

Összegzés

11. sz. táblázat: Végzett hallgatók száma összesítve a kezdetektől 2010-ig

ÖSSZESEN	ANGOL	NÉMET	FRANCIA	OROSZ
689	325	275	63	26

Az oktatott tárgyak

Befejezésül tekintsük át összesítve az 1978 és 2011 között oktatott tárgyakat!

A szakmai törzsanyag:

1. Nyelvi tantárgycsoport

A nyelvi tantárgycsoportot tekintve valamennyi képzési formában jelen van a Nyelvgyakorlat vagy Nyelv- és stílusgyakorlat.

2. Fordítási tantárgycsoport

A fordítási tantárgycsoportban természetesen megvalósítható a Fordítás idegen nyelvről magyarra, ill. magyarról idegen nyelvre.

3. Szakmai háttérismeretként mindig jelen van az Országismeret vagy Civilizációs ismeretek.

Későbbiekben új tárgyakkal bővül a képzés, úgy mint Szaknyelv, Magyar nyelvhelyesség, Számítógéppel támogatott fordítás, Terminológiakezelés számítógépes eszközei, Projektmenedzsment stb.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a képzés 33 éve alatt megfigyelhető a dinamikus fejlődés, a piac diktálta követelményekhez való igazodás. A képzés nem merev, követi a modern kor elvárásait, és továbbra is megfelel a szak alapításában rögzített kettős célnek: a professzionális fordítók képzése mellett továbbra is hangsúlyt kap a szaknyelv oktatása annak érdekében, hogy a végzett hallgatók szakemberként választott szakterületükön magabiztos, tárgyalóképes nyelvtudással rendelkezzenek, és a munkájuk során előforduló szaknyelvi feladatokat könnyen és jól megoldják. Így a szakfordítói oklevél birtoklása egyértelműen előnyt jelent számukra a munkaerőpiacon.

FORRÁSOK

Szakalapítási kérelem 2001, készítette Heltai Pál

Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár

A Mezőgazdaság-tudományi Kar államvizsga-jegyzőkönyvei 1983–1996 30/f 5 – 91. doboz

SZIE GTK Dékáni Hivatal statisztikai 1992–2011

SZIE GTK *Almanach*, 2007. A nyelvi képzésre vonatkozó részt szerkesztette Dróth Júlia

Szakfordító másodszakirány tanmenetei 1992–2010, készítették a másodszakirány indítását előkészítő szakemberek

Szakfordító szakirányú továbbképzések tanmenetei 2005–2011, készítette Heltai Pál, Dróth Júlia, Fata Ildikó

ERHEBUNG ÜBER DIE SITUATION DER DEUTSCHEN FACHÜBERSETZER DER SZENT ISTVÁN UNIVERSITÄT AUF DEM UNGARISCHEN ARBEITSMARKT UNTER DEN ABSOLVENTEN DER JAHRE 2005–2010

Helga Boda, SZIE

Einführung

Nach den gesellschaftlichen und politischen Änderungen der 90-er Jahre hat sich die Struktur des Arbeitsmarktes auch in Ungarn verändert. Zahlreiche ausländische – darunter deutsche – multinationale Unternehmen haben den ungarischen Markt entdeckt, hier neue Standorte errichtet und ihre Produktion nach Ungarn verlagert. Es entstand eine bedeutende Nachfrage nach Fachkräften, die in der Lage waren, mit ihren ausländischen Kollegen in Wort und Schrift in deren Muttersprache zu verkehren, Verhandlungen, Telefonate zu führen, kurz, souverän zu kommunizieren.

An der Szent István Universität (vor 01.01.2000 unter dem Namen Agrarwissenschaftliche Universität zu Gödöllő) existierte schon seit 1978 eine Ausbildung für FachübersetzerInnen, die sich von Anfang an zum Ziel gesetzt hatte, einerseits professionelle FachübersetzerInnen, andererseits Fachleute auszubilden, die eine Fremdsprache auf hohem Niveau beherrschten. In diesem Sinne sind unsere FachübersetzerInnen in vier Sprachen ausgebildet worden, in Englisch, in Deutsch, in Russisch und in Französisch.

Über die Situation und die Arbeitsmöglichkeiten dieser Fachleute auf dem Arbeitsmarkt hat 1998/99 bereits eine Befragung stattgefunden, allerdings ausschließlich unter den englischen Fachübersetzer, die 1996, 1997 und 1998 absolviert hatten (vgl. dazu Szomor 2000).

2004 ist die Befragung erneut durchgeführt worden, diesmal sind alle Absolventen der erwähnten Ausbildung zwischen 1999 und 2004 einbezogen worden (Veresné Valentinyi 2004).

Eine Erhebung jedoch, die sich ausschließlich auf die deutschen Fachübersetzer konzentriert hätte, hat es bisher an der Szent István Universität nicht gegeben.

Die Untersuchung

1. Ziel der Untersuchung

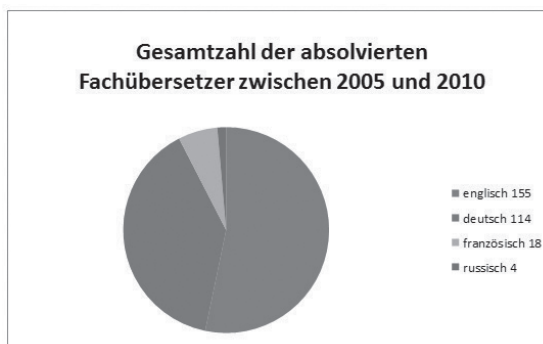
Ziel meiner Untersuchung war, die Situation der deutschen FachübersetzerInnen zu überprüfen. Dazu habe ich die AbsolventInnen der Zeitspanne von 2005 bis 2010

befragt. Die Frage ist auch deswegen interessant, weil die Firmensprache bei den meisten multinationalen Firmen im Allgemeinen Englisch ist.

2. Methode der Untersuchung

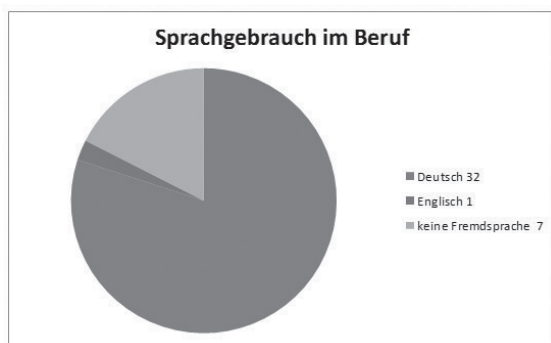
Die Untersuchung habe ich in Form von Fragebögen und als telefonische Befragung durchgeführt.

Im untersuchten Zeitraum haben an der Szent István Universität insgesamt 291 FachübersetzerInnen, unter ihnen 114 deutsche, 155 englische, 18 französische und 4 russische absolviert. Aus der Abbildung 1 ist es ersichtlich, dass die Zahl der Studenten, die die deutsche Sprache gewählt haben, 39% aller Fachübersetzer und 73% derer beträgt, die in der englischen Sprache ausgebildet worden sind. (Abbildung 1)

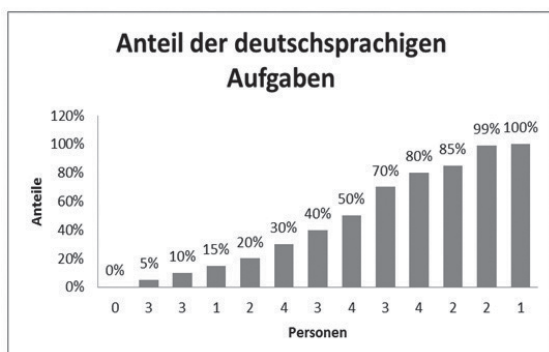

Die Ergebnisse

1. Von den 114 AbsolventInnen habe ich 40 erreichen können, das bedeutet rund 35%.
2. Als erstes interessierte mich die Frage, ob die ehemaligen Studenten als Fachübersetzer arbeiten. Als berufsmäßige Fachübersetzer betätigen sich 5 Personen.
3. Ein anderer wichtiger Punkt war, ob die Befragten auf ihrem Arbeitsplatz die deutsche Sprache überhaupt nutzen. Aus der Erhebung geht hervor, dass 32 von den 40 Personen die deutsche Sprache regelmäßig anwenden. 1 Person verwendet im Beruf ausschließlich die englische Sprache und 7 Personen brauchen überhaupt keine Fremdsprache auf ihrem Arbeitsplatz. (Abbildung 2)

4. Im Weiteren untersuchte ich, wie hoch der Anteil der deutschsprachigen Aufgaben ist. Bei den 5 Übersetzern erübrigt sich diese Frage. Bei den anderen Befragten ist eine Streuung von 5% bis 100% zu sehen. Die meisten Werte liegen zwischen 5% und 80%. Mit je 4 Personen rangieren die Anteile von 30, 50 und 80% an der ersten Stelle. Mit 15% sowie 100% entfällt der Anteil der deutschsprachigen Aufgaben auf je eine Person. (Abbildung 3)

5. Die nächste Frage bezog sich darauf, welche Aufgaben die Befragten in deutscher Sprache zu verrichten haben. Wie es der

Tabelle zu entnehmen ist, nimmt die mündliche Kommunikation in Form von Kontakthaltung unangefochten die Spitzenposition (18 Personen) vor Übersetzung (15 Personen) sowie Briefwechsel (14 Personen) ein. Übersetzung rangiert jedoch auf dem zweiten Platz, was die Bedeutung der Fachübersetzerbildung unterstreicht. Im Mittelfeld liegen Aufgaben wie Dolmetschen (7 Personen), Verhandlung (6), Berichterstellung, Präsentation und Kundenservice mit je 5 Personen. Schlusslicht bildet der Deutschunterricht bei 2 Personen, die im Unterrichtswesen tätig sind. (Abbildung 4)

AUFGABEN	PERSONEN
Übersetzung	15
Briefwechsel	14
Verhandlung	6
Dolmetschen	7
Berichterstellung	5
Verwaltungsarbeit	4
Vertragsabschluss	2

Präsentation	5
Kundenservice	5
Kontakthaltung	18
Unterricht	2

6. Die letzte Frage bezog sich darauf, ob die Betroffenen ihre Ausbildung als deutsche Fachübersetzer als Vorteil auf dem Arbeitsmarkt bewerten. Hier fiel die Antwort eindeutig zugunsten der Ausbildung aus. Von den 40 Befragten haben 37 mit einem klaren Ja geantwortet.

Sogar die 8 Personen, die die Fremdsprache im Beruf nicht benutzen, haben die Bedeutung der Ausbildung betont. 2 Befragte haben auf diese Frage nicht geantwortet. Lediglich eine Person verneinte die Nützlichkeit der Ausbildung, als Begründung gab sie an, dass ihr jetziger Arbeitgeber weder ihre Sprachkenntnisse noch ihr Diplom als Fachübersetzer in Betracht zieht. (Abbildung 5)

Unter den positiven Begründungen befinden sich Erklärungen, die verdeutlichen, dass die Betroffenen in allen Bereichen ihrer Arbeitstätigkeit mit Hilfe des Erlernten leichter, effizienter und erfolgreicher vorgehen können.

Schlussfolgerung

Durch die Erhebung konnten 35% der Absolventen des erwähnten Zeitraums erreicht werden. Der nächste Schritt wird sein, die übrigen Personen in die Erhebung einzubeziehen und die Erhebung auf frühere Zeiträume auszudehnen.

Die Ergebnisse zeigen klar, dass die Ausbildung als deutscher Fachübersetzer einen deutlichen Vorteil auf dem Arbeitsmarkt bedeutet. Obwohl bei den meisten multinationalen Unternehmen, die in Ungarn präsent sind, englische Sprachkenntnisse erwartet werden, bildet das Deutsche besonders bei deutschen Unternehmen als zweitwichtigste – gelegentlich sogar die wichtigste – Fremdsprache einen Vorteil. Bei der firmeninternen

Kommunikation, ob schriftlich oder mündlich, im Umgang mit deutschsprachigen Kunden und beim Studium der Fachliteratur werden Deutschkenntnisse gefragt und durch hohe fremdsprachliche Kompetenz wird der Wert der Fachkenntnisse erhöht. Fachleute, die über eine Ausbildung als Fachübersetzer in Deutsch verfügen, werden von deutschen Unternehmen bevorzugt eingestellt, da sie in der Lage sind, ihren beruflichen Aufgaben in deutscher Sprache souverän nachzugehen.

Es kann also festgestellt werden, dass die erwähnte Ausbildung ihrem Ziel voll gerecht wird.

LITERATUR

Szomor, E. 2000. *Felmérés a Szent István Egyetem angol–magyar szakfordítóképzéséről az 1996, 1997 és 1998-ban végzettek körében.* In: Dróth J. (szerk.) Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a SZIE alkalmazott nyelvészeti kutatásaiból 1999–2000. Gödöllő: SZIE GTK, 8–17.

Veresné, Valentinyi K. 2004.: *Összehasonlító felmérés az 1994–2004 között végzett szakfordító hallgatók körében.* In: Dróth J. (szerk.) Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a SZIE alkalmazott nyelvészeti kutatásaiból 2004. Gödöllő: SZIE GTK, 7–23.

Anhang

Fragebogen

Über die Situation der deutschen Fachübersetzer der Szent István Universität auf dem ungarischen Arbeitsmarkt unter den Absolventen der Jahre 2005–2010

1. Wann haben Sie absolviert?.....

2. Arbeiten Sie als Fachübersetzer?

ja

nein

3. Wo arbeiten Sie?

4. Benutzen Sie die deutsche Sprache im Beruf?

ja

nein

5. Wie hoch ist der Anteil der deutschsprachigen Aufgaben?.....%
(alle Aufgaben = 100%)

6. Welche Aufgaben haben Sie in deutscher Sprache zu verrichten?.....

.....
.....
.....

7. Bedeutet Ihre Ausbildung als deutscher Fachübersetzer einen Vorteil im Beruf?

Ja, weil

Nein, weil

KÖTETÜNK SZERZŐI:

BODA HELGA

nyelvtanár, Szent István Egyetem; boda@vnet.hu

DR. DRÓTH JÚLIA

egyetemi docens, Szent István Egyetem; droth.julia@gtk.szie.hu

DR. FISCHER MÁRTA

egyetemi adjunktus, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem;

marta.fischer1@gmail.com

DR. GALLI PÉTER

lektorátusvezető, Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt.; galli@offi.hu

DR. HORVÁTH PÉTER IVÁN

vezető lektor, Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt.; poliglott@invitel.hu

JÁNOSSY EMESE

nyelvtanár, Szent István Egyetem; janossy.emese@t-online.hu

URBÁN MIKLÓS

cégvezető, Consell Pannonia Kft.; murban@consellp.hu

DR. VERESNÉ DR. VALENTINYI KLÁRA

egyetemi docens, Szent István Egyetem; Veresne.Valentinyi.Klara@gtk.szie.hu

DR. WAGNER VERONIKA

*global resource manager*¹, *espell* csoport; veronika.wagner@espell.com

¹ Az *espell* vezetője, Bán Miklós kérésére nem fordítjuk le a beosztást magyarra, valamint kis kezdőbetűvel írjuk a cég nevét. A global resource manager az alvállalkozók kiválasztásáért, az együttműködés feltételeinek kialakításáért és a minősítési rendszer működtetéséért felel (a szerk.).